

Maare Hänninen & Elina Tolvanen

**SYRJÄYTYMISEN EHKÄISY TYÖPAJOILLA
TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA**

**Erityispedagogiikan
pro gradu-tutkielma
2014
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto**

TIIVISTELMÄ

Hänninen, M. & Tolvanen, E. 2014. SYRJÄYTYMISEN EHKÄISY TYÖPAJOILLA TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA. Erityispedagogiikan pro gradu - tutkielma. Jyväskylän yliopisto 2014. 136, JULKAISEMATON.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää työpajoilla käytettäviä menetelmiä sekä toimintatapoja syrjäytymisen ehkäisemisessä. Tutkimusta varten haastateltiin yhtätoista työntekijää kolmelta eri työpajalta. Työntekijöillä oli erilaiset koulutustaustat ja he toimivat työpajoilla eri työtehtävissä. Haastattelujen kohteeksi valikoituivat juuri eri työpajojen eri tehtävissä toimivat työntekijät, sillä heitä on tutkittu vähemmän kuin työpajoilla olevia asiakkaita. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuoda esiin työntekijöiden niin sanottua hiljaista tietoa työpajojen menetelmistä, jota voisi hyödyntää syrjäytymisen ehkäisemisessä työpajojen lisäksi muuallakin esimerkiksi koulumaailmassa.

Aineisto kerättiin yksilohaastatteluin. Haastattelut olivat teemahaastatteluja, ja yhden haastattelun kesto oli noin yksi tunti. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla.

Tutkimustulosten mukaan työpaja onnistuu työntekijöiden mielestä vaikuttamaan asiakkaiden syrjäytymiskiarteeseen. Työpajat onnistuvat yksilöllisten ja luovien toimintatapojensa kautta löytämään asiakkailleen sopivat jatkopolut ja vahvistamaan asiakkaiden sosiaalisia taitoja sekä omia vahvuuksia. Työpajalla asiakas saa kokemuksia yhteisössä toimimisesta. Nämä tekijät auttavat asiakkaita kiinnittymään yhteiskuntaan työpajajakson päätyttyä. Yhteiskuntaan kiinnittymistä voidaankin pitää keinona syrjäytymisen ehkäisemisessä.

Työpajojen asiakaskuntaa määriteltäessä voidaan työpajojen asiakkaat nähdä yhteiskunnan kannalta syrjäytyneinä. Mielenkiintoisena tutkimustuloksena nousi esiin myös se, etteivät työpajojen työntekijät kuvailleet asiakkaita syrjäytyneiksi, eikä suurin osa työntekijöistä halunnut käyttää käsitettä. Työntekijät kokivat syrjäytynyt-käsitteen käytön asiakasta leimaavaksi ja itseään toteuttavaksi. Työntekijät kokivat työpajojen asiakkailla olevan kova tarve puhua asioistaan ja korostivatkin työssään kuuntelemisen tärkeyttä asiakkaiden kohtaamisessa.

Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan jatkossa hyödyntää työpajatoiminnan lisäksi peruskoulussa tai muualla syrjäytymisriskissä olevien yksilöiden kanssa työskenneltäessä. Jatkossa tulisi tutkia tarkemmin työpajatoiminnan yksilöllisen kohtaamisen keinoja, yläkoulun jatkopolkuja sekä työpajatoiminnan ja koulun yhteistyötä.

Avainsanat: *syrjäytyminen, syrjäytymisen ehkäisy, työpajat, työpajatoiminta, yhteiskuntaan kiinnittyminen ja koulukokemukset.*

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	5
2. SYRJÄ YTYMINEN	6
2.1. Syrjäytymisen määrittely	6
2.2. Syrjäytyminen käsitteenä	7
2.3. Syrjäytymisen riskitekijät	10
2.4. Syrjäytymisen eri näkökulmia	13
2.5. Syrjäytymisen ja marginalisaation käsitteen erot	16
2.6. Syrjäytymisen hinta	17
2.7. Syrjäytymisen eri mallit	18
3. KOULU JA SYRJÄ YTYMINEN	23
3.1. Syrjäytymisen riskit koulussa	23
3.2. Koulutuksen keskeyttäminen	25
3.3. Koulupudokkaat	28
3.4. Koulukiinnittyminen ja koulupudokkaat	30
4. SYRJÄ YTYMISEN EHKÄISY	34
4.1. Syrjäytymisen ehkäisyn keinoja	34
4.2. Koulu ja syrjäytymisen ehkäisy	36
4.3. Syrjäytymistä ehkäisevät projektit	39
5. YHTEISKUNTAAN KIINNITTYMINEN	42
6. TYÖPAJATOIMINTA	45
6.1. Pajatoiminnan taustaa ja nykypäivää	45
6.2. Työpajatoiminnan määrittely ja päätehtävät	47
6.3. Työpajojen käytännöt	50
6.4. Henkilökunta työpajoilla	51
6.5. Työpajojen ylläpito ja järjestäminen	52
6.6. Työpajojen kohderyhmä	54
6.7. Työpajanuorten suhde kouluun	56
6.8. Työpajojen tulevaisuus	57
7. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA – KYSYMYKSET	59
7.1. Tutkimustehtävä	59

7.2.	Tutkimuskysymykset	60
8.	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	62
8.1.	Tutkimustavan valinta, toteutus ja aineiston keruu.....	62
8.2.	Aineisto ja aineistonanalyysi	66
9.	TUTKIMUSTULOKSET	68
9.1.	Työpajojen kuvailu	68
9.2.	Työpajojen asiakkaat.....	71
9.3.	Työpajojen työntekijät	74
9.4.	Työntekijän ja asiakkaan välinen suhde sekä luottamuksen rakentaminen ..	79
9.5.	Toimintatavat	82
9.6.	Tavoitteet	88
9.7.	Pajan vaikutus asiakkaisiin	92
9.8.	Syrjäytyminen	93
9.9.	Tulevaisuus ja muutosehdotukset	97
9.9.1.	Työpajojen tulevaisuus	97
9.9.2.	Yhteiskunnan tulevaisuus ja yleiset muutosehdotukset.....	100
9.10.	Koulu.....	103
10.	POHDINTA	108
10.1.	Johtopäätökset.....	108
10.2.	Jatko	120
10.3.	Eettiset kysymykset.....	120
10.4.	Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu.....	122
Lähteet		126
Liitteet		135
Liite 1 Haastattelukysymykset		135

1. JOHDANTO

Viimeisen 40 vuoden aikana yhteiskunnassa on tapahtunut muutoksia, jotka ovat lisänneet entisestään nuorten syrjäytymistä. Kyseisiä muutoksia ovat esimerkiksi nuoruusiän pidentyminen sekä sosiaalisen tuen ja kontrollin eriytyminen. (Lämsä 2009, 35–36.) Siirtyminen koulutuksesta työelämään on muuttunut nuorille yhä monimutkaisemmaksi ja epävarmemmaksi. Tulevaisuuden suunnittelu, ammatinvalinta ja koulutukseen kiinnittyminen ovat vaikeutuneet sekä kilpailu koulutus- ja työpaikoista on koventunut. Selvästi ovat myös kasvaneet nuorten syrjäytymiseen liittyvät ongelmat. (Huotelin & Komonen 2006, 3.)

Syrjäytymisen määrittely ei ole helppoa, vaan sitä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Käsitteen merkitys on vaihdellut yhteiskunnassa ajanjaksosta riippuen. Yleisesti ottaen syrjäytymistä voidaan tarkastella yksilöä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkoutena. (Raunio 2006, 9.)

Syrjäytymisen ehkäisemiseksi on kehitelty erilaisia vaihtoehtoja, joista yksi on työpajatoiminta. Työpajatoiminta ei kohdistu laajaan ikäluokkaan kuten koulutus, vaan se kohdistuu jo syrjäytymisvaaraan joutuneisiin ja tiettyihin yksilöihin. Työpajatoiminta on ennalta ehkäisevää ja yksilöä itseään uudelleen vahvistavaa. (Pohjantammi 2007, 137–138.) Työpajojen tavoitteena on siirtyminen työmarkkinoille ja koulutukseen, joka tapahtuu yksilön persoonallisen ja ammatillisen kasvun tukemisella (Kuure 2010, 5).

Työpajojen ohjaajat tekevät ja kehittelevät pajoille sopivia menetelmiä. Siksi pajoilla onkin paljon opettamista koskevaa tietoa ja taitoa. Työssä tehtyjä oivalluksia tuodaan harvoin julki ja tieto jää niin sanotusti hiljaiseksi tiedoksi. (Kukkola 2001, 9.) Tällä tutkimuksella haluamme selvittää työpajojen nykytilaa syrjäytymisen ehkäisyssä sekä asiakkaiden yhteiskuntaan kiinnityttämisessä. Tarkoituksenamme on selvittää työpajojen työntekijöiden menetelmiä sekä toimintatapoja syrjäytymiskierteen katkaisemisessa. Myös syrjäytymisen käsitteen määrittelemisen työpajojen työntekijöiden toimesta on tutkimuksemme kohteena. Tämän lisäksi tutkimuksen tavoitteena on selvittää minkälaisena työpajojen työntekijät näkevät työpajojen tulevaisuuden.

2. SYRJÄYTYMINEN

2.1. Syrjäytymisen määrittely

Syrjäytymiselle ei ole yksittäistä selitystekijää, sillä se on moniolotteinen ilmiö (Karppinen & Savioja 2007, 117). Käsitteenä syrjäytyminen otettiin Suomessa käyttöön jo 1970-luvulla, mutta vasta 1980-luvulla joukkotyöttömyyden ansiosta syrjäytymiskeskustelu käynnistyi kunnolla. Käsite tarkoitti alun perin jäämistä työelämän ulkopuolelle, mutta vuosien myötä siitä on tullut laajempi käsite, jolla kuvataan tyypillisiä sosiaalisia ongelmia. Syrjäytyminen käsitteenä on saanut vuosien kuluessa myös vaihtelevia painotuksia. Usein se on kuitenkin ilmiö, joka laajimmillaan voi tarkoittaa mitä tahansa marginalisointumista eli ulkopuolelle jäämistä. (Kuula 2000, 1-2.)

Eri tieteenalat määrittelevät syrjäytymistä omilla tavoillaan. Sosiologiassa syrjäytymisen käsitettä käytetään, kun tutkitaan osallisuutta tai osattomuutta nimenomaan työmarkkinoilla. Kasvatustieteeseen käsite rantautui vasta myöhemmin ja syrjäytymistä on tarkasteltu muun muassa koulutuksen ulkopuolelle jääneen yksilön näkökulmasta. (Kuronen 2010, 53.) Helne (2002) kirjoittaa tutkimuksessaan syrjäytymisen olevan suhteellista, sillä se ei koskaan rajoitu ainoastaan niihin ihmisiin, joihin termillä viitataan. Syrjäytyminen riippuu paljon sen viitekehuksesta ja oleellista syrjäytymisen määrittelyssä on se, mikä ajan ilmiö yhteiskunnassa on esillä. (Helne 2002, 75.)

Syrjäytyminen on muutosprosessi, johon voidaan etsiä syitä yhteiskunnasta, yksilöstä itsestään tai näiden välisestä suhteesta. Yksilöllisten elämäntilanteiden ja yhteiskunnan vuoksi kaikki syrjäytyneet yksilöt eivät ole kuitenkaan samalla tavalla syrjäytyneitä. On syytä tarkastella yksilön lisäksi myös yhteiskunnallista tilannetta eri ajankohtana. Muutosprosessina syrjäytyminen on liikehdintää syrjäytymisen sekä elämänhallinnan välillä. (Lämsä 2009, 35–37.)

Syrjäytymistä määriteltäessä keskeistä on Raunion (2006) mukaan pohtia, mistä syrjäydytään kun syrjäydytään. Syrjäytyminen merkitsee usein syrjäytymistä yhteiskunnan valtavirrasta eli tavallisimmin työstä ja perheestä. Valtavirrassa oleminen yhdistetään nor-

maaliuteen ja syrjäytyminen ymmärretään täten normaaliudesta pois joutumiseksi. Yhteiskunnan normaalius siis määrittää sitä, mistä syrjäydytään. Normaalius määrittää sen, kuinka ihmisen tulisi käyttäytyä ja kuinka asioiden tulisi olla. Syrjäytynyt yksilö poikkeaa siis hyvän elämän ihanteesta. Kenenkään ei pidä normaaliuden ihanteen mukaan olla syrjäytynyt, vaan kaikkien tulisi olla osallisena yhteiskunnan normaaleista elämänoloista. (Raunio 2006, 12–13.)

Syrjäytyminen liitetään siis usein myös Huotelin ja Komosen (2006) mukaan eritoten koulu- ja työmarkkinoilta ulkopuoliseksi jäämiseen. Yksilön kannalta tärkeää on tarkastella myös sosiaalisista verkostoista ulkopuolelle jäämistä eli yksinäisyyttä. Sosiaalisessa yksinäisyydessä on kyse sosiaalisen verkoston puuttumisesta tai tyytymättömyydestä olemassa olevaan verkostoon. (Huotelin & Komonen 2006, 6.)

Viimeisen 40 vuoden aikana yhteiskunnassa on tapahtunut asioita, jotka ovat lisänneet entisestään nuorten syrjäytymistä (Lämsä 2009, 35–36). Mediakeskustelussa nuorten syrjäytyminen elämän eri osa-alueilla on ollut esillä 1980-luvulta lähtien. Näiden vuosikymmenten aikana yksimielisyyttä on herättänyt lähinnä syrjäytymiskäsitteen sekä -ilmiön monimielisyys. Suurpään (2009) mukaan syrjäytymistä on kutsuttu prosessimaiseksi, syrjäytymiseen on liitetty eettisiä haasteita ja se kertoo muun muassa yhteiskunnan hyvinvointijärjestelmän sidosten vajeista. Terminä syrjäytyminen on kuitenkin tutuin nuorten marginaalisuutta ja huono-osaisuutta kuvaavana käsitteenä. (Suurpää 2009, 9-10.) Seuraavaksi tarkastelemme lähemmin syrjäytymisen käsitettä.

2.2. Syrjäytyminen käsitteenä

Syrjäytymisen käsite on laaja sekä näkökulmasta ja ajasta riippuvainen. Käsite liittyy myös valtaan. Ruotsalainen termi ”utslagning” ja brittiläinen käsite ”exclusion” ovat selvästi yhteydessä yhteiskunnalliseen ulossulkemiseen ja ihmisten siirtämiseen elämän reuna-alueille. Tämä siirtyminen toteutuu seurauksena yhteiskunnallisesta vallasta. Suomalainen käsite kuulostaa Pohjolan (2001) mielestä kuitenkin omaehtoiselta ja yksilöllistynyttä toimintaa kuvaavana. (Pohjola 2001, 188.)

Syrjäytymisen käsite sitoutuu Helnen (2002) mukaan kaksinkertaiseen rajanvetoon. Puhuttaessamme syrjäytyneistä, teemme selkeän rajanteon me-ilmauksella niihin, jotka eivät kuulu meihin. Syrjäytymisestä puhuva ei välttämättä itsekään tiedä, kuinka käsitettä tulisi käyttää. Syrjäytymisessä ei kuitenkaan ole kyse ainoastaan sosiaalisesta huono-osaisuudesta. Sosiaalisen huono-osaisuuden lisäksi syrjäytyminen kattaa ”normaalin” rajat ja tilat. (Helne 2002, 170–173.)

Pohjola (2001) on syrjäytymiskäsitettä tarkastellessaan tulkinnut sen leimaavaksi. Syrjäytynyt yksilö mielletään erilaiseksi, valtavirrasta poikkeavaksi ja yhteiskunnan yleisiä normeja vältteleväksi. Syrjäytynyt henkilö koetaan passiivisena ja vetäytyneenä ja tällaisen yksilön aktiivisuuden koetaan suuntautuneen väärin. Tästä syystä ajatellaan, että syrjäytyneitä on aktivoitava uudelleen ja sosiaalistettava. Kuitenkin käsitteen takana olevalla yksilöllä on omat ihmissuhteensa ja arkipäivän tekemisensä, joten termi ”syrjäytynyt yksilö” menettää helposti yksilöllisyytensä termiä laajasti käytettäessä. (Pohjola 2001, 187–190.)

Syrjäytyminen on siis tulkittavissa käsitteenä leimaavaksi. Esimerkiksi työttömiä ja taloudellisesti vaikeissa oloissa eläviä on yleistetty syrjäytynyt -käsitteen alle kuuluvaksi, vaikka näin ei ole. Sen sijaan Laakson (2001) mielestä vasta kun yksilön pitkään jatkuneeseen työttömyyteen liittyy sosiaalisia ongelmia, pähteiden käyttöä, tukiverkoston puutetta ja negatiivisia ihmissuhteita ongelmisine kaveripiireineen, voidaan käyttää käsitettä syrjäytyminen. (Laakso 2001, 9.)

Syrjäytymistä käsiteltäessä korostuu elämänhallinnan ongelmien merkitys ja keskeistä on myös erilaisten ongelmien kasaantuminen. Päättäjät eivät usein Raunion (2006) mielestä koe, että syrjäytyminen hallitsisi ongelmien kanssa kamppailevien koko elämää, vaan se rajoittuisi tiettyihin elämän osa-alueisiin. Syrjäytymisriskissä olevia voidaan tukea vahvistamalla voimavaroja, jotta integroituminen yhteiskuntaan mahdollistuu. Kuitenkin syrjäytyminen voi alkaa hallita kokonaisvaltaisesti ongelmien kanssa kamppailevan elämää. Jos ongelmat leimaavat yksilön elämää niin, että tukevia resursseja on vaikea ottaa käyttöön, voidaan Raunion mielestä puhua täydellisestä syrjäytymisestä. Tällöin yksilöllä on huomattavia ongelmia elämän ulkoisessa hallinnassa, toimeentulossa ja aineellisessa elämänhallinnassa. Täydellisesti syrjäytynyt henkilö käyttää usein päihteitä, osallistuu rikol-

liseen sekä väkivaltaiseen toimintaan ja hänellä on mielenterveysongelmia. Myös köyhyys, prostituutio, asunnottomuus sekä vaikeudet selvitä itsenäisessä asumisessa liittyvät täydellisesti syrjäytyneisiin. Tämän lisäksi vielä kokemus ulkopuolisuudesta, sivullisuudesta, erilaisuudesta ja toiseudesta suhteessa normaaliuteen lisäävät syrjäytymistä. (Rau-nio 2006, 150.)

Nuoret käsittävät Kurosen (2010) mukaan syrjäytymisen tarkoittavan yksinäisyyttä sekä tietyistä yhteisöistä ulkopuolelle jäämistä. Ryhmän ulkopuolelle he jäävät omasta mielestään esimerkiksi fyysisten ominaisuuksien, vamman tai sairauden vuoksi. Myös ulkonäköön, kokoon ja ihonväriin liittyvät asiat koetaan syrjäyttäviksi. Myös sukupuoleen, uskontoon tai seksuaaliseen poikkeavuuteen liittyvät piirteet saattavat jättää yksilön ryhmän ulkopuolelle. (Kuronen 2010, 56.)

Nuorisotutkimusseuran julkaisussa Suurpää (2009) kertoo syrjäytymisen olevan käsitteenä kiistanalainen. Siihen sisältyy muun muassa eettisiä sekä hallinnollisia haasteita. Syrjäytyminen ei voi perustua ainoastaan näkyviin tuloksiin sekä tilastoihin vaan sitä tulee tarkastella myös kulttuurisesti. Mitä meidän kulttuurissamme pidetään tärkeänä ja miksi? Suurpään (2009) mukaan on myös pohdittava missä vaiheessa syrjäytymisestä muodostuu yhteiskuntapoliittinen ongelma ja mistä yksilöt tällöin syrjäytyvät. On myös pohdittava, miten toimenpiteiden onnistumista mitataan, subjektiivisilla kokemuksilla vai esimerkiksi euroilla. (Suurpää 2009, 4.)

Reivinen (2013) toteaa, että yhteiskunnassa eriarvoistuminen lisääntyy ja kaikille ei toteudu hyvän elämän mahdollisuuksien tasa-arvo. Osa yksilöistä jää kokonaan ulkopuolelle eli he voivat syrjäytyä. Suurin keskusteluaihe nuorista puhuttaessa on Reivisen (2013) mukaan kuitenkin se, että mitä syrjäytymisellä tarkoitetaan. Määritteleekö syrjäytymistä aina jokin ulkopuolinen taho ja kenen valtuuttamana sekä kysytäänkö nuorelta itseltään koskaan hänen käsitystään tilanteesta? Tämän vuoksi Reivisen mukaan syrjäytymisestä keskustelu on joskus kiusallista. (Reivinen 2013, 9.)

Koska syrjäytyminen nähdään Reivisen (2013) mukaan kapeasti ja yksipuolisesti, ovat hyvää tarkoittavat ratkaisuehdotukset usein naiiveja. Syrjäytymiskeskustelusta on tullut poliittinen työkalu. Syrjäytymisen ehkäisykeinoista on myös tullut väline saada nuoret käyttäytymään normien mukaisesti. (Reivinen 2013 9-10.)

2.3. Syrjäytymisen riskitekijät

Kuten syrjäytymisen käsitettä, myös syrjäytymisen riskitekijöitä määrittävät yhteiskunnassa vallitseva tilanne sekä ajanjakso. Esimerkiksi 1990-luvulla Lämsän (2009) mukaan syrjäytymisriskissä olivat erityisesti nuoret työttömät. Tällöin laman seurauksena nuorten työllisyystilanne heikkeni ja heillä oli vaikeuksia löytää itselleen vakituista työpaikkaa. Kaikkein vaikeimmassa asemassa olivat nuoret, joilla ei ollut peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Työmarkkinoiden epävakaisuus näyttäytyi nuorten elämässä vaikeuksina tulla toimeen. Heikko työllisyystilanne vaikutti nuorten uskoon koulutuksen suhteen ja koulumotivaation puutteet nousivat ongelmaksi. Työmarkkinoilta syrjäytyminen onkin yhä yksi syrjäytymisen ulottuvuuksista. (Lämsä 2009, 198–201.)

Opetusministeriön vuonna 2003 tehdyn selvityksen mukaan syrjäytymisuhkien nykytilannetta arvioitaessa voidaan todeta kaikissa ikäryhmissä niiden lisääntyneen, joskin riskien ilmenemistavat ovat erilaiset. Suurimmassa syrjäytymisvaarassa ovat pitkäaikaistyöttömät, ylivelkaiset, asunnottomat, alkoholi-ongelmaiset, huumeidenkäyttäjät, ongelma-perheiden lapset ja nuoret, oppimisvaikeuksista kärsivät lapset ja nuoret, vammaiset, pitkäaikaissairaat ja mielenterveysongelmaiset sekä maahanmuuttajat. (Opetusministeriö 2003, 14.)

Syrjäytymisvaarassa tai -riskissä olevista nuorista voidaan Järvisen ja Jahnukaisen (2001) mukaan usein puhua vasta silloin kun nämä ovat esimerkiksi työttömiä ja kouluttamattomia. Samanaikaisesti kodin resursseihin liittyy vakavia riskejä ja/tai henkilöllä on muita vakavia toimintarajoitteita kuten sairaus, vamma tai oppimisvaikeus. Tilastollisissa analyyseissä riskejä aikuisiän syrjäytyneisyyteen on löydetty varhaislapsuuden olosuhteista kuten vanhempien mielisairauksista ja päihdeongelmista sekä perheväkivallasta. Riskejä ovat myös lapsen käyttäytyminen, kuten voimakas aggressiivisuus ja käyttäytymisen itsesäätelyn puutteet. Koska usein huomattava osa riskeistä jää aktivoitumatta syrjäytymiseksi yksittäisen henkilön osalta, syrjäytymisvaarassa olevien merkitseminen eli leimaaminen syrjäytyväksi aikaisessa vaiheessa voi toimia itseään toteuttavana ennusteena.

Lapsista ja nuorista puhuttaessa olisikin hyödyllisempää keskittyä juuri sillä hetkellä elämään vaikuttavien ongelmatekijöiden ratkaisemiseen kuin pohtia samaisten lasten ja nuorten syrjäytymisriskiä tulevaisuudessa. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 136–137.)

Sosiaalisesti syrjäytyneen yksilön tulee täyttää Kortteisen ja Tuomikosken (1998) luokittelun mukaan samanaikaisesti kolme seuraavaa kriteeriä. Yksilön tulee olla ollut työttömänä vähintään vuoden viimeisen kolmen vuoden kuluessa. Hänellä tulee olla jokin työkykyä haittaava sairaus ja yksilön kotitalouden tulot ovat vähemmän kuin puolet vastaavan kotitalouden tuloista (Kajanoja 2000, 236.)

Työttömyys liitetään siis usein syrjäytymisen riskitekijöihin. Työttömyyteen voivat vaikuttaa monet eri seikat. Esimerkiksi äitiys vaikuttaa hyvin paljon naisten poisjäämiseen työmarkkinoilta ja opiskelusta. Työmarkkinoilla kouluttautumattomien asema on heikko. Koulutusta vaille jäävien miesten ja naisten vaara päätyä työttömäksi onkin korkeampi kuin korkean tai keskiasteen suorittaneiden keskuudessa. (Myrskylä 2011, 73–74.)

Työttömyys ei suinkaan ole ainoa syrjäytymisen riskitekijä. Esimerkiksi suomalaisnuoriin verrattuna vieraskieliset ovat Myrskylän (2011) mukaan vakavassa riskissä syrjäytyä. Vieraskielisyys voi vaikuttaa muun muassa työnsaantimahdollisuuksiin. Myrskylän (2011) tutkimuksessa vieraskielisten työttömyysriski on lähes kuusinkertainen suomalaisnuoriin verrattuna. (Myrskylä 2011, 14.)

Järventien (2000) mukaan käsitteenä syrjäytyminen on epäselvä ja lapsista puhuttaessa vielä erityisen epäselvä. Kaikki syrjäytymisen määrittelyt eivät sovellu lasten syrjäytymisen tutkimiseen. Järventie (2000) esittää lasten syrjäytymisriskin tarkoittavan kansalaistumisen sekä aikuiseksi tulemisen edellytysten ja mahdollisuuksien puuttumista tai rajautumista. Hänen mukaansa ihminen tarvitsee kasvussaan lapsesta aikuiseksi psyykkistä ja sosiaalista ravinnetta, jotta hänen identiteettinsä kehittyy. Järventien (2000) oletti tutkimuksessaan sosiaalisella ympäristöllä olevan merkittävä rooli lasten syrjäytymisriskissä. Tämän vuoksi tutkimuksessa tarkasteltiin kahta vastakkaistyyppistä sosiaalisen ympäristön aluetta. (Järventie 2000, 136–137.)

Järventien (2000) tutkimuksen tulosten perusteella levon ja turvallisuuden puute luonnehtivat lasten korkeaa syrjäytymisriskiä. Järventien (2000) tutkimukseen osallistui myös

lapsia, joilla oli päiviä, joiden aikana he eivät saaneet kouluruoan lisäksi muuta ravintoa. Näiden lasten lisäksi lapset, jotka eivät peseytyneet tai vaihtaneet lainkaan vaatteitaan tutkimusviikon aikana, kuuluvat vakavan syrjäytymisriskin ryhmään. Vakavaan syrjäytymisriskiin kuuluvat lapset kokivat yksinäisyyttä sekä ystävien puutetta. Heillä ilmeni vakavia masennusoireita, joista kertoivat muun muassa itsesyytökset, päivittäinen itkuisuus sekä alemmuuden tunne. Suurin osa heistä oli koulukiusaamisen uhreja, kiusasivat itse muita oppilaita, eivätkä tunteneet lainkaan iloa koulussa. (Järventie 2000, 145–148.)

Nuoren jäädessä osattomaksi turvallisesta kasvuympäristöstä, on hän Kurosen (2010) mukaan syrjäytymisriskissä. Vanhempien alhainen koulutustaso, työttömyys, mielenterveysongelmat sekä päihteidenkäyttö lisäävät turvattomuutta. Lapsuuden ympäristön riskitekijöitä ovat myös muun muassa yksinhuoltajuus sekä alkoholismi. Lapsuusiän riskitekijöiden kuormittuminen lisää myös yksilön todennäköisyyttä tulla vanhemmaksi nuorella iällä, joka aiheuttaa selviämisen ongelmia aikuisiässä. Perhetaustalla on vaikutus myös nuorten koulutusvalintoihin. (Kuronen 2010, 53–54.)

Myös Myrskylän (2011) tutkimuksen mukaan kotitaustalla on merkittävä rooli nuoren alkutaipaleella. Keskimääräistä heikommin koulutettujen vanhempien lapset jäävät usein opiskelun ulkopuolelle ja työttömiksi. Vanhemmat myös kuuluvat usein alimpiin sosioekonomisiin ryhmiin. (Myrskylä 2011, 17.) Kodin kulttuuritausta vaikuttaa Kuulan (2000) mukaan oppilaan oppimistuloksiin sekä heidän asenteisiinsa opiskelua kohtaan. Onkin selvää, että akateemisen perheen lapsilla usein akateeminen ura jatkuu. (Kuula 2000, 89.)

Jopa poliittisella tasolla Englannissa on keskusteltu oppilaiden vanhempien sitoutumisesta lastensa koulutukseen ja sen merkityksestä. Aiempien tutkimusten mukaan on olemassa vahva korrelaatio vanhempien sekä heidän lastensa koulutusten välillä. Epäonnistuminen koulutuksessa nähdään helposti siirtyväksi asiaksi sukupolvien välillä, sillä vanhempien ja koulun suhteet ovat usein monimutkaiset ja koulu odottaa tietynlaista käyttäytymistä vanhemmilta perheen sosiaaliluokasta riippumatta. (Gazeley 2012, 298.)

Sekä työttömyys että ulkopuolisuus ovat siis ominaisuuksia, jotka siirtyvät vanhemmilta lapsilleen. Koulutustaso ja sosioekonominen asema liittyvät vahvasti toisiinsa, eli kun työttömällä ja ulkopuoliseksi jääneillä vanhemmilla on heikko koulutustaso, myös heidän

kuuluminen alempaan sosioekonomiseen luokkaan on todennäköisempää. (Myrskylä 2011, 111–112.)

2.4. Syrjäytymisen eri näkökulmia

Syrjäytymistä ilmiönä on tarkasteltu eri näkökulmista riippuen siitä, mistä ja kenen toimesta yksilö syrjäytyy. Syrjäytymistä voidaan tarkastella muun muassa yhteiskunnan, sosiaalisten ryhmien sekä yksilön näkökulmista. Vaikka nämä lähtökohdiltaan erilaiset tarkastelut eroavatkin toisistaan, on niille yhteistä syrjäytymisen hahmottaminen negatiivisena ja ei-toivottuna ilmiönä. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 127.)

Kun aihetta tarkastellaan yhteiskunnan tasolla, yritetään tällöin etsiä vastausta siihen, minkälaiset muutokset yhteiskunnallisesti aiheuttavat elinolojen kurjistumista sekä väestön jakautumista hyvä- ja huono-osaisiin. Sosiaalisten ryhmien kautta syrjäytymistä lähestytään usein vaikeuksissa elävien ihmisryhmien kautta. Tällöin esimerkiksi pitkäaikaistyöttömät tai alkoholistit ovat tarkastelun kohteena. Syrjäytymiseen liittyviä tekijöitä ei etsitä niinkään yhteiskunnallisista prosesseista vaan ihmisten omasta toiminnasta sekä kulttuuri- ja elinympäristöstä. Usein tästä näkökulmasta tarkasteltuna syrjäytyneet ovat sosiaalihuollon asiakkaita ja sosiaalisesti sopeutumattomia yksilöitä. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 127.)

Yksilötasolla tarkasteluna syrjäytymisellä viitataan yksittäisen ihmisen kohdalla ilmeneviin sosiaalisiin ongelmiin ja niiden kasaantumiseen. Tällöin voidaan puhua myös moniongelmaisuudesta tai huono-osaisuudesta. Syrjäytymisen on katsottu ilmenevän tällöin eri ulottuvuuksilla. Tätä voi olla esimerkiksi syrjäytyminen tuotannosta eli palkkatyöstä, sosiaalisista suhteista kuten työ- tai perheyhteisöstä sekä ystävistä ja syrjäytyminen valasta eli politiikasta. Mitä useammalla ulottuvuudella yksilöllä katsotaan olevan ongelmia, sitä syrjäytyneemmäksi hänet tulkitaan. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna voisi Järvisen ja Jahnukaisen (2001) mukaan ajatella, että suurimmassa vaarassa syrjäytyä ovat ne yksilöt, joilla ei ole työtä, koulutusta tai perhettä eikä myöskään rahaa kulutukseen. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 127–129.)

Toinen näkökulma tarkastella syrjäytymistä yksilötasolla on määrittää normaalin ja poikkeavuuden normit, jotka raamittavat yksilön elämäntapaa ja elintapoja. Esimerkiksi nuorten ja aikuisten kokemukset ja näkökulmat normaaliuudesta poikkeavat toisistaan. Näkökulmien ja kokemusten erotessa toisistaan, tulisi muistaa, että nuoret ovat yksilöitä, joilla on oikeus olla yhteiskunnan täysvaltaisia jäseniä, eikä syrjäytyneitä tai syrjäytettyjä. (Suurpää 2009, 10.)

Lämsän (2009) mukaan syrjäytymistä voidaan tarkastella myös yksilön tai yhteiskunnan tasolla tapahtuvana prosessina, joka tuottaa syrjäytymistä. Tästä Lämsä (2009) käyttää käsitettä muutosprosessi. Syrjäytymisessä on hänen mukaansa kyse jatkuvasta prosessista, jossa erilaiset ongelmat hyvinvoinnissa kuormittuvat ja nivoutuvat toisiinsa. Yksilötason muutosvaiheita voivat olla esimerkiksi avioero tai työttömäksi jääminen. Yhteiskunnallisella tasolla muutoksia taas ovat esimerkiksi taloudelliset tilanteet ja niiden muuttuminen. Lämsä (2009) korostaa erityisesti nuorten olevan alttiita syrjäytymään. Viimeisen 40 vuoden aikana yhteiskunnassa on tapahtunut asioita, jotka ovat lisänneet entisestään nuorten syrjäytymistä. Kyseisiä muutoksia ovat esimerkiksi nuoruusiän pidentyminen ja sosiaalisen tuen ja kontrollin eriytyminen. (Lämsä 2009, 35–36.)

Lämsän (2009) mukaan syrjäytyminen liittyy ennen kaikkea yhteiskunnallisiin muutoksiin. Syrjäytymisessä ei hänen mukaansa ole kyse ainoastaan työmarkkinoilta syrjäytymisestä, joten työttömyyden synonyymina syrjäytymistä ei tule käyttää. (Lämsä 2009, 28.) Ilman palkkatyötä jääneet ja syrjäytymisvaaraan määritellyt nuoret eivät Minna Suutarin mukaan (2001, 154) kuitenkaan aina elä omaa arkeaan sosiaalisessa tyhjiössä ilman kiinnikkeitä ympäröivään yhteiskuntaan. Nuoret rakentavat omissa työmarkkinoiden ulkopuolisissa verkostoissa luottamusta, jota voidaankin pitää keskeisenä selviytymisvoimavarana työmarkkinoiden asettamassa marginaalissa. (Suutari 2001, 154–155.)

Ritva Kuula (2000) tarkastelee syrjäytymistä yhteiskunnallisesta, koulutuksellisesta sekä yksilöllisestä näkökulmasta. Yhteiskunnallisesti määriteltynä termi kattaa sekä syrjäytymisen palkkatyöstä ja työmarkkinapolitiikasta sekä liittyy laajasti sosiaalipoliittisiin yhteyksiin. Lopulta syrjäytyminen on kuitenkin yksilöllinen ilmiö, jonka seurauksena syntyy esimerkiksi ahdinkoa. Sukupuoliroolien väliset erot syrjäytymisessä alkavat näkyä jo peruskoulun aikana. Kyseinen havainto liittyy Kuulan (2000) koulutukselliseen näkökul-

maan syrjäytymisen tarkastelussa. Kansainvälisten tutkimusten mukaan pojilla on enemmän vieraantumiseen ja syrjäytymiseen viittaavia oireita kuin tytöillä ja nämä oireet lisääntyvät iän myötä. (Kuula 2000, 1-9.)

Kuronen (2010) määrittelee väitöskirjassaan syrjäytymistä yhteiskunnassa kolmella eri tasolla. Kyseiset tasot ovat taloudellinen, sosiaalinen sekä yhteiskunnallinen syrjäytyminen. Jottei taloudellista syrjäytymistä työmarkkinoilta tapahtuisi, tulisi oppilaat pyrkiä siirtämään peruskoulun päätyttyä ammatilliseen koulutukseen. Tärkeää on myös riittävä tuki koko peruskoulun ajan. Sosiaalinen syrjäytyminen taas määritellään siten, että yksilön olosuhteet sekä elämäntavat ovat hyvin erilaiset kuin hyväksyttävänä pidetyt elinolosuhteet. Tämä näkemys on lähellä Suurpään (2009, 10) näkemystä. Yhteiskunnallinen syrjäytyminen rikosoikeudellisista käytännöistä sekä yksityisen turvallisuuden näkökulmasta katsottuna tarkoittaa yksilön sulkemista laitoksiin turvallisuuden takaamiseksi. (Kuronen 2010, 52.)

Syrjäytyneiksi voidaan Kurosen (2010) mukaan määritellä ihmiset tai ryhmät, jotka eivät käyttäydy vallitsevan sosiaalisen järjestyksen mukaisesti, eivätkä pysty noudattamaan elintavoissaan yhteiskunnan asettamia normeja. Jokainen yhteiskunta itse määrittää mitkä ovat hyväksyttävät ja siedettävät elämäntavat. Syrjäytymisen ongelma syntyy, kun yksilö joutuu siis ristiriitaan yhteiskunnan normijärjestelmän kanssa. Yksilö kokee olevansa yhteiskunnallisten kenttien, kuten esimerkiksi koulutuksen, työmarkkinoiden tai sosiaalisten suhteiden ulkopuolella. (Kuronen 2010, 52–53.)

Nuoret ovat Kurosen (2010, 56) tutkimuksessa määritelleet syrjäytymistä ulkopuolelle jäämisenä. Syrjäytymisestä puhuttaessa käytetään usein myös termiä marginalisaatio, joka liitetään myös ulkopuolella olemiseen. Seuraavaksi tarkastelemme näiden käsitteiden eroja.

2.5. Syrjäytymisen ja marginalisaation käsitteen erot

Anna-Liisa Lämsä (2009) mainitsee tutkimuksessaan syrjäytymisen käsitteiden ulottuvan jo 1920-luvulle, jolloin käytettiin termiä marginaali. Termillä viitattiin kahden tai useamman kulttuurin välissä sekä kulttuurien reuna-alueilla olevaan väestönosaan. Siihen kuuluivat muun muassa maahanmuuttajat ja juutalaiset. Myöhemmin kiinnitettiin huomiota myös käsitteisiin eriarvoisuus, diskriminaatio sekä segregatio, joiden merkityksiä ovat syrjintä ja erottelu. Kun kyseinen leima rajaa yksilön mahdollisuuksia sosiaalisissa tilanteissa, vaikuttaa se myös hänen käsityksiinsä itsestään ja omista mahdollisuuksistaan toimia yhteiskunnassa. (Lämsä 2009, 24–25.)

Syrjäytymisen käsite on Järvisen ja Jahnukaisen mukaan (2001, 125–126) kokenut inflaation. Käsite on heidän mukaansa sekoittunut muihin sitä lähellä oleviin käsitteisiin, kuten marginalisaatioon, alaluokkaistumiseen, köyhyyteen ja huono-osaisuuteen. He ajattelevat syrjäytymisen huono-osaistumisen prosessiksi, johon palaamme tässä tutkimuksessa myöhemmin kappaleessa 2.6.3. Marginalisaation he puolestaan käsittävät valtavirran ulkopuolella olemiseksi, johon voi liittyä, mutta ei välttämättä liity huono-osaisuutta. Järvisen ja Jahnukaisen (2001) mukaan yleisesti ottaen pidetäänkin selvänä, että on olemassa syrjäytyneitä nuoria tai ainakin syrjäytymisvaarassa olevia nuoria. Lisäksi useimmiten heitä otaksutaan olevan vielä varsin paljon. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 125–126.)

Syrjäytymisen käsite soveltuu Järvisen ja Jahnukaisen (2001) mielestä lähinnä yhteisön kaikkein huono-osaisimman ryhmän elämäntilanteen kuvailuksi. Sen sijaan kenen tahansa on mahdollista asettua tai kenet tahansa voidaan asettaa syrjään joltain elämän osa-alueelta. Syrjäytyminen on sekä pitkittäisenä että syvyysuunnan prosessina eritasoinen kuin syrjässä olemisen, josta käytetään termiä marginalisaatio. Marginalisaatio käsitetään usein ulkopuolisuuden kokemuksena, joka syntyy yksilölle jossakin elämänhistorian vaiheessa jonkin kulttuurisen siirtymän seurauksena. Esimerkiksi yhteiskuntaluokasta siirtyminen toiseen avioliiton tai kouluttautumisen myötä tai pakolaisuus ja siirtolaisuus voivat tuottaa marginalisaation kokemuksen. Marginalisaatiolla ei myöskään aina ole negatiivisia seuraamuksia ja koettu ulkopuolisuus voi olla marginalisaatiossa hetkellistä ja tiedostetusti valittua. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 138–142.)

Marginalisaatio ja syrjäytyminen ilmiönä eroavat siis monin tavoin toisistaan. Syrjäytymiseen liittyy lähes väistämättä paitsi koettua myös havaittavissa olevaa huono-osaisuutta. Se esiintyy ilmiönä lähinnä yhteiskunnan alimmissa sosiaalisissa kerrostumissa. Yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävät siteet ovat Järvisen ja Jahnukaisen (2001) mukaan syrjäytyneellä joko täysin katkenneet tai ainakin pahasti vaurioituneet. Marginalisaatioon ei puolestaan välttämättä liity ulkoisesti havaittavissa olevaa huono-osaisuutta, ja marginalisaatiota voi esiintyä yhteiskunnan eri kerroksissa kaikilla toimijatasoilla. Marginaalisuus voi kuitenkin joskus edetä syrjäytymiseksi. Tämä voi olla mahdollista silloin kun ollaan useiden elämäntilanteiden ulkopuolella samanaikaisesti, mihin liittyy riski ongelmien kasautumisesta tai pitkittymisestä. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 142–143.)

2.6. Syrjäytymisen hinta

Yksilön leimautumisen sekä yksinäisyyden lisäksi syrjäytyminen vaikuttaa koko yhteiskuntaan. Tätä voi tarkastella myös taloudellisesta näkökulmasta. Kajanoja (2000) on laskenut, mitä yksilön syrjäytyminen kustantaa yhteiskunnalle. Hän on esittänyt laskelmia yhden henkilön koko työiän kattavan työelämästä syrjäytymisen kustannuksista ja ottanut huomioon myös erilaisia lisänäkökohtia syrjäytymisen taloudellisista vaikutuksista. Tutkimuksen perusteella laskelmat aliarvioivat syrjäytymisen hintaa, sillä syrjäytymisellä on haitallista vaikutusta myös kestäväan kehitykseen ja koko yhteisön hyvään elämään. Kajanojan (2000) mukaan syrjäytyminen tulee yhteiskunnalle kalliiksi ja taloudellisesti ajateltuna syrjäytymisen ehkäisemiseen tulisi sijoittaa paljon varoja. (Kajanoja 2000, 246–247.) Syrjäytynyt nuori voi elinkaarensa aikana maksaa Valtion tarkastusviraston mukaan yhteiskunnalle jopa miljoona euroa (Häggman 2011, 4).

Syrjäytymistä voidaan myös Suurpään (2009) mukaan tarkastella taloudellisesta näkökulmasta. Myös tämän näkökulman mukaan nuorten syrjäytyminen aiheuttaa yhteiskunnalle laskua. Näkökulman takana on talouspoliittinen laskelma siitä, mitä epäonnistuminen yhteiskuntaan kiinnittymisessä maksaa. Etenkin perusteltaessa ennalta ehkäisevän työn vaikutusta on keskusteluissa vedottu kyseiseen näkökulmaan. Taloudelliset reunaehdot määrittävät myös näkökulman, jonka mukaan nuoret nähdään tuotannollisena resurssina yhteiskunnalle. (Suurpää 2009, 10.)

Kajanojan (2000) laskelma on hänen mukaansa kriittinen, sillä siinä ei oteta huomioon muun muassa syrjäytymiseen liittyviä sosiaalisia ongelmia tai sosiaalisen pääoman menetyksiä. Syrjäytyminen työmarkkinoiden ulkopuolelle vaikeuttaa koulutukseen tai töihin siirtymistä kun sopivia koulu- tai työpaikkoja olisi tarjolla. (Kajanoja 2000, 233–234.) Myrskylän (2011) mukaan syrjäytyneet ovat poissa toiminnoista, joita yhteiskunta pitää merkittävinä jäsenilleen. Kyseisistä toiminnoista tärkein on ansiotyö. Ansiotyön avulla yksilön on mahdollista turvata toimeentulonsa. Toimeentulo kattaa muiden palvelujen lisäksi muun muassa ravinnon ja asumisen. Kuitenkin lähes kaikki ansiotyö edellyttää tänä päivänä koulutusta. (Myrskylä 2011, 24.) Koulutuksen puuttuessa toimeentulon turvaaminen ansiotyön avulla on haastavampaa.

Vuonna 2000 sosiaalisesti syrjäytyneiden yksilöiden määrä ei ollut kovin suuri. Siitä huolimatta syrjäytymisellä oli taloudelle suuri merkitys. Erityisesti syrjäytyminen haittaa taloutta, jos se merkitsee nuorten elinikäistä työmarkkinoilta syrjäytymistä. Suomeen on syrjäytymisen ohella syntynyt alakulttuureja, joissa on hyväksyttävää hakea toimeentulo työsuhteiden ulkopuolelta. (Kajanoja 2000, 236.)

2.7. Syrjäytymisen eri mallit

Eri tutkijat ovat määritelleet syrjäytymistä erilaisten mallien avulla. Malleissa on havaittavissa samankaltaisuuksia ja ne määrittävät syrjäytymisen tarkasti esimerkiksi eri vaiheiden kautta. Seuraavaksi tarkastelemme tarkemmin Takalan (1992), Kurosen (2010) sekä Jahnukaisen ja Järvisen (2001) malleja syrjäytymisestä. Jahnukaisen ja Järvisen (2001) syrjäytymisen prosessimalli pohjautuu muun muassa Takalan (1992) ajatuksiin syrjäytymisestä.

Mikko Takala (1992) on lähtenyt tarkastelemaan syrjäytymistä koulusta johtuvien ongelmien kautta. Koulussa syrjäytyneille on ominaista vahva koulukielteisyys. Kyseinen ryhmä koostuu Takalan (1992) mukaan lähinnä pojista, jotka joutuvat ilman koulutusta ja työkokemusta työttömiksi. Mitä pidemmälle syrjäytymisprosessi menee, sitä vaikeampaa nuorten on löytää takaisin yhteiskuntaan. (Takala 1992, 37.)

Takalan (1992) tutkimuksessa tarkastellaan syrjäytymisprosessin eri vaiheita, joista ensimmäinen on vaikeudet koulussa. Toinen vaihe on koulusta syrjäytyminen, jonka oireena on kouluallergia. Kolmantena vaiheena Takala (1992) mainitsee työvoimatoimiston kautta kokeilun työmarkkinoilla, jota seuraa syrjäytymisen neljäs vaihe, eli työn vieroksuminen. Viides syrjäytymisen vaihe on totaalinen vetäytyminen yhteiskunnasta, johon liittyy esimerkiksi alkoholismia ja sosiaalitoimiston asiakkuus. (Takala 1992, 37.)

Syrjäytymisen vaiheet Takalan (1992) mukaan ovat siis seuraavat:

- 1) vaikeudet koulussa, kotona tai sosiaalisessa ympäristössä
- 2) koulun keskeyttäminen tai alisuorittaminen (kouluallergia)
- 3) työmarkkinavaihe, jossa ajautuminen huonoon työmarkkina-asemaan
- 4) täydellinen syrjäytyminen (työn vieroksumista, kriminalisoituminen, alkoholisoituminen, eristäytyminen)
- 5) laitostuminen tai eristäminen muusta yhteiskunnasta (Takala 1992, 38.)

Takalan (1992) tutkimuksen aikana korostui jokaisen nuoren kohdalla kodin merkitys. Perheen syrjäytyminen saattaa tulla esiin monin eri tavoin. Toisaalta voi olla, että ainoastaan perheen lapset ilmentävät syrjäytyneisyyttä omilla elämässään. Jos lapsen tai nuoren elämässä tapahtuu lähiyhteisön mureneminen, heikkenevät sosiaalinen tuki ja kontrolli samalla. Tämän kaiken tapahtuessa jo ennen lapsen kouluikää, voidaan puhua syrjäytymiskehityksen alkaneen ennen koulun tuloa. Takalan (1992) mukaan voidaan myös ajatella syrjäytyneen perheen synnyttävien syrjäytyneitä lapsia. Koulun haaste onkin ottaa kantaa siihen, kuinka paljon koulun on tehtävä vaikuttaakseen sosiaaliseen syrjäytymiseen ja sen ilmiöihin. (Takala 1992, 161.)

Takalan (1992) projektiin osallistuneiden nuorten oma kokemus asioistaan oli tutkimuksessa hyvin tärkeä asia. Erityisen tärkeää on, että kouluallergikko saadaan integroitua takaisin yhteiskuntaan ja hän innostuu ammattitaidon hankkimisesta ja ymmärtää mitä koulutuksen hankkiminen hänelle itselleen todella merkitsee. (Takala 1992, 163.)

Verrattuna Takalaan (1992) Kuronen (2010) tarkastelee syrjäytymistä yleisemmällä tasolla. Hän ei ota suoraan tarkastelun kohteeksi koulua, mutta mallit muistuttavat vaiheiltaan toisiaan. Kuronen (2010) ottaa väitöskirjassaan esille viisi ehtoa, jotka kuvastavat syrjäytymistä. Ensimmäinen ehdoista on negatiivinen muutos elämäntilanteessa. Toinen ehto on ulosajautuminen yhteiskunnan merkittäviltä toiminta-alueilta, esimerkiksi työstä.

Kolmannen syrjäytymisen ehdon Kuronen (2010) määrittää ongelmien kuormittumisen ja niiden hallitsemattomuutena. Tätä seuraa neljäs ehto, joka on yhteiskunnan normaalista ja hyväksytystä tilanteesta poikkeaminen. Viides ja viimeinen ehto on elämänhallinnan katoaminen kokonaan. Jos yksikin kyseisistä ehdoista puuttuu, ei varmuudella voida puhua syrjäytymisestä. Syrjäytymisestä ei myöskään ole kysymys, jos yksilö on tahallisesti ja omasta halustaan jäänyt yhteiskunnan ulkopuolelle. (Kuronen 2010, 54–55.)

Kuronen (2010) mukaan syrjäytymisen ehdot ovat siis:

- 1) negatiivinen muutos elämäntilanteessa
- 2) yhteiskunnassa ulosajautuminen merkittäviltä toiminta-alueilta
- 3) ongelmien kuormittuminen ja niiden hallitsemattomuus
- 4) yhteiskunnassa normaalista ja hyväksytystä tilanteesta poikkeaminen
- 5) elämänhallinnan katoaminen

(Kuronen 2010, 54–55.)

Järvinen ja Jahnukainen (2001) ovat luoneet syrjäytymisen prosessimallin, jonka pohjalla on muun muassa Takalan (1992) malli syrjäytymisestä. Järvisen ja Jahnukaisen (2001) mallissa syrjäytymistä tarkastellaan yksilötason kautta. Kyseisessä mallissa on viisi tasoa, joista ensimmäinen tarkoittaa ongelmia koulussa. Sitä seuraa toinen taso, joka tarkoittaa epäonnistumista koulussa ja koulun keskeyttämistä. Kolmannella tasolla keskiössä on heikko työmarkkina-asema ja neljännellä tasolla esiin nousevat taloudelliset ongelmat sekä riippuvuus hyvinvointivaltiosta. Viides ja viimeinen taso kuvaa elämänhallinnallisia ongelmia kuten päihde- ja mielenterveysongelmia, riippuvuuksia, sairauksia sekä rikollisuutta. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 133–135.)

Järvisen ja Jahnukaisen (2001) mukaan syrjäytymisen tasot ovat siis seuraavat:

- 1) Ongelmia kotona ja/tai koulussa
- 2) Epäonnistuminen koulussa, koulun keskeyttäminen
- 3) Heikko asema työmarkkinoilla
- 4) Taloudelliset ongelmat. Riippuvuus hyvinvointivaltiosta
- 5) Elämänhallinnan ongelmat (päihde- ja mielenterveysongelmat, rikollisuus)

(Järvinen & Jahnukainen 2001, 135.)

Tämän mallin pohjalta syrjäytyminen käsitteellistetään huono-osaisuuden syveneväksi jatkumoksi ja syrjäytymisprosessin katsotaan alkavan usein jo varhaislapsuudessa. Varhaislapsuudessa lapset omaksuvat asenteet, arvot ja toiminnan mallit eli ne perusvalmiudet, joiden johdattelemina he aikuistuvat ja sijoittuvat yhteiskuntaan. Esimerkiksi koti-tausta ja varhaislapsuuden elinolot määrittävät pitkälle kouluun sopeutumista, koulume-nestystä ja jatkokoulutusvalintoja. Nämä tekijät esiintyvät mallin ensimmäisellä ja toi-sella tasolla. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 133.)

Järvisen ja Jahnukaisen (2001) mukaan koulu ei onnistu riittävässä määrin tasaamaan op-pilaiden eri lähtökohtien tuottamia eroja vaan koulutulokkaiden sopeutumattomuus sekä oppimisvaikeudet ennakoivat pikemminkin syvenevää epäonnistumisen kierrettä. Tämä voi näkyä siirtona erityisluokalle tai ääritapauksena oppivelvollisuuden keskeyttämisenä. Nämä tekijät vaikuttavat oppilaan jatkokoulutukseen, sillä peruskoulussa epäonnistumi-nen on yhteydessä jatkokoulutuspaikan karsiutumiseen, mikä puolestaan johtaa suurella todennäköisyydellä heikkoon ja epävarmaan työmarkkina-asemaan. Heikko ja epävarma työmarkkina-asema on suoraan prosessimallin kolmas vaihe. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 133–134.)

Syrjäytymiseen eli huono-osaistumisen viimeiseen tasoon liittyvät erilaiset elämänhallin-nan ongelmat ja usein myös erilaiset riippuvuudet ja sairaudet. Tässä vaiheessa syrjäyty-misprosessia yksilöä yhteiskuntaan liittävät siteet ovat jo monilta osin katkenneet. (Järvi-nen & Jahnukainen 2001, 134.)

Kriittistä Järvisen ja Jahnukaisen (2001) mielestä heidän mallissaan on se, että alkuun päästyään syrjäytymisprosessi etenisi aina ennalta määrätyllä tavalla. Toisena puutteena mallissa voidaan pitää sitä, että jatkumo ottaa huomioon vain ne yksilöt, joilla syrjäyty-minen alkaa elämänprosessin alkupäässä. Eri tasoille on mahdollista kiinnittyä myöhem-minkin, esimerkiksi yhteiskunnallisten muutosten myötä. Lomautukset tai muu suurtyöt-tömyys voi tuoda mukanaan muita ongelmia ja näin kasautuen aiheuttaa riskin syrjäyty-miseen. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 135.)

Järvisen ja Jahnukaisen (2001) mukaan yleisellä tasolla voidaan ajatella, että syrjäytymi-sen prosessimallin mukainen elämäkulun malli toteutuu todennäköisimmin niiden yksi-löiden kohdalla, joiden elämässä on niukasti suojaavia tekijöitä tai jotka eivät osaa tai ei

voi käyttää näitä resursseja hyödykseen. Tärkeää on kuitenkin huomata, että seuranta tutkimuksissa on havaittu mahdollisuus välttää edellä esitetyn kaltainen elämänpolku. Toisin sanoen suotuisissa olosuhteissa kaikilla prosessin tasoilla on mahdollisuus katkaista alkanut syrjäytymiskierre. Voimakas sosiaalinen tuki voi olla murroskohdassa ratkaiseva syrjäytymiskierrteen jatkumista ehkäisevä tekijä. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 136.)

Tämän tutkimuksen teoriaosuudessa olemme todenneet syrjäytymisen alkavan mahdollisesti jo ennen kouluikää tai koulun aikana. Koska syrjäytyminen etenee vaiheittain prosessin tavoin, on varhainen puuttuminen ensiarvoisen tärkeää. Seuraavaksi tarkastelemme tarkemmin koulun ja syrjäytymisen yhteyttä.

3. KOULU JA SYRJÄYTYMINEN

3.1. Syrjäytymisen riskit koulussa

Useissa tutkimuksissa on todettu erilaisia riskejä syrjäytymiseen ja koska nuoret ovat erityisessä riskissä syrjäytyä, ovat nämä riskit nähtävissä koulussa. Esimerkiksi heikko koulumenestys, alisuoriutuminen, alhainen koulutusmotivaatio, koulupudokkuus eli peruskoulun keskeyttäminen sekä koulutusvalintoihin liittyvät ongelmat ovat esimerkiksi riskitekijöitä nuorten syrjäytymiseen. Koululla on siksi tärkeä rooli syrjäytymisen ehkäisyssä. (Karpainen & Savioja 2007, 117.) Englannin opetusviraston mukaan syrjäytyminen muodostaa todellisen loven Englannin koulujärjestelmään. Ann Hattonin (2013) mukaan syrjäytymiseen suhtaudutaan eri tavoin koulusta riippuen. Englannissa poliittisesti esillä olevat asiat vaikuttavat kouluun ja koulukäyttäytymiseen. (Ann Hatton 2013, 156.)

Eräät oppilasryhmät ovat suuremmassa riskissä syrjäytyä kuin toiset. Näitä ovat esimerkiksi erityisen tuen tarpeessa sekä sosioemotionaalista tukea tarvitsevat oppilaat. Koska kyseiset ryhmät on suuremmassa riskissä syrjäytyä, tulisi koulun henkilökunnan pohtia, kuinka vastata kyseisten oppilaiden tarpeisiin tehokkaasti. Myös oppilaiden perheiden erilaiset sosiaaliluokat vaikuttavat syrjäytymiseen ja vanhempien kurin puuttuminen kasvatuksessa kasvattaa riskiä syrjäytyä. Samalla alueella sijaitsevat koulut eroavat syrjäytymistilastoissa toisistaan laajasti, joka osoittaa Ann Hattonin (2013) mukaan sen, että hyvän harjoituksen ja työn avulla oppilaat saadaan sitoutumaan koulutukseen. (Ann Hatton 2013, 157.)

Kuulan (2000) tutkimuksen mukaan monioireiset ja käyttäytymishäiriöiset pojat ovat syrjäytymisvaarassa olevia oppilaita. Sekä opettajat että muut oppilaat torjuivat Kuulan (2000) tutkimuksessa kyseiset oppilaat. Lisäksi heidän elämäänsä liittyi usein esimerkiksi varhaiskehitykseen liittyviä ongelmia, alemmaa sosiaalista statusta sekä epäsosiaalisuutta. Koulussa he saivat runsaasti rangaistuksia sekä erityisopetusta. Toinen haasteellinen syrjäytymisriskissä olevien oppilaiden ryhmä on Kuulan (2000) mukaan oppilaat, joilla on vaikeuksia oppimisessa. Luokkayhteisö ja muut oppilaat hyväksyvät kuitenkin Kuulan (2000) kertoman mukaan oppimisvaikeuksiset oppilaat käyttäytymishäiriöisiä paremmin.

3.2. Koulutuksen keskeyttäminen

Keskeyttämisen käsite on monimuotoinen ja sitä voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Useimmiten keskeyttäjällä tarkoitetaan opiskelijaa, joka jättää koulun. Keskeyttäminen käsitteenä on riippumaton siitä jatkaako nuori opiskelua jossain toisessa oppilaitoksessa tai onko valinta omalähtöistä. Ekologisesta viitekehyksestä tarkasteltuna keskeytymistä aiheuttaa se, etteivät oppilaitoksen oppilaisiin kohdistamat odotukset, ympäristön vaatimukset ja oppilaiden edellytykset sovi yhteen. (Ihatsu & Koskela 2001, 13–14.)

Syrjäytymisen seuraukset ovat Ann Hattonin (2013) mukaan yksilöllisesti sekä yhteiskunnallisesti kauaskantoisia. Oppilaille koulu antaa mahdollisuuden kehittää akateemisia taitojaan vaati samalla sosiaalisia taitoja. Suurimmalle osalle koulun keskeyttäneistä oppilaista syrjäytyminen merkitsee muodollisen koulutuksen päättymistä sekä ammatillista pätevyyttä vaille jäämistä. Työn saannin vaikeutuessa täysin sosiaalinen syrjäytyminen elämässä on myös mahdollista heidän tapauksissaan. Syrjäytyneet oppilaat ovat tutkimusten mukaan myös suuremmissa riskissä osallistua rikolliseen toimintaan. Taloudellisenä seurauksena kaupungille ja yhteiskunnalle syrjäytyminen saattaa käydä kalliiksi. (Ann Hatton 2013, 165.)

Myrskylän (2011) tutkimuksen mukaan 10–15 prosenttia kaikista nuorista jää vaille peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Heistä suurin osa aloittaa kyllä jatko-opintonsa, mutta ne keskeytyvät. Suurin osa keskeytymisistä tapahtuu heti opintojen alkuvaiheessa ja miesten opintojen keskeyttäminen on selkeästi yleisempää kuin naisten. Eniten keskeytyksiä tapahtuu naisilla 20- ja miehillä 21-vuotiaina. Töihin menoa pidetään tavallisimpana syynä koulun keskeytymiseen. (Myrskylä 2011, 105–107.)

97 % eli suurin osa nuorista hakee peruskoulun jälkeen joko toisen asteen koulutukseen tai perusopetuksen lisäopetukseen. 6 % näistä peruskoulun päättäneistä hakijoista ei saa koulutuspaikkaa. Koulutuksesta täydellisesti ulkopuolelle jääminen ei ole synonyymi sille, ettei nuori siirry heti välittömästi peruskoulusta jatkokoulutukseen. Jälkihaut ja muut kouluvalinnat saavat nuoria siirtymään koulutuksen pariin, mutta silti noin 5 % nuorista ei ole aloittanut koulutusta seuraavana syksynä. (Alatupa 2007, 14–15.)

Opintojen keskeyttäminen voi tapahtua töihin siirtymisen lisäksi monista muista erisyistä. Esimerkiksi väärä koulutuslavalinta, heikko opintomenestys, oppimisvaikeudet, motivaatio-ongelmat, psyykkiset ja mielenterveydelliset syyt, henkilökohtaista elämää kohdanneet muutokset tai kriisi tai liian aikainen työelämään siirtyminen, toiseen oppilaitokseen tai toiselle koulutuslavalle siirtyminen voivat olla syitä keskeyttämiseen. (Järpinen 2007, 10.) Opetushallituksen lukuvuonna 1994 - 1995 tekemän selvityksen perusteella rehtoreiden, opinto-ohjaajien ja kuraattorien mukaan keskeyttämisen syitä ammatikoulussa olivat epäonnistunut koulutuslavalinta, muuhun koulutukseen siirtyminen, henkilökohtaiset syyt, terveydelliset syyt, taloudelliset syyt, opiskelu- ja oppimisvaikeudet, siirtyminen työelämään, sopeutumisvaikeudet ja opiskeluhaluttomuus (Opetusministeriö 2003, 17). Suurimmaksi keskeyttämisen syyksi on monissa tutkimuksissa noussut epäonnistunut koulutuslavalinta. Tietämättömyys alasta tai ensisijaiseen hakukohteeseen pääsemättömyys voivat olla syitä väärälle alavalinnalle. (Rantanen 2007, 27.)

Kouluviihtyvyys liittyy läheisesti koulun keskeyttämiseen. Vähäinen kouluviihtyvyys on usein syy koulusta pois jäämiseen. Negatiiviset koulukokemukset kasautuvat ja kerran keskeyttäneiden on helpompi keskeyttää uudelleen. (Pohjantammi 2007, 102–103.) Takala (1992) liittää negatiivisiin koulukokemuksiin käsitteen kouluallergia. Takala (1992) määrittää kouluallergian olevan oire nuoren koulusta syrjäytymisestä sekä vieraantumista. Tällöin nuori syrjäytyy luonnollisesti myös koulun normeista ja tavoitteista. Koulu ei Takalan (1992) mielestä pysty tarjoamaan kaikille nuorille sitä, mitä nuoret tarvitsisivat ja haluaisivat. Tällöin tietty joukko nuoria etäännyttää koulusta ja saattavat jopa asennoitua vihamielisesti koulutukseen. Näiden nuorten pääasiallinen ongelma ei ole se, etteivätkö he kykenisi suoriutumaan tehtävistään koulussa. Motivaatio selittää usein nuoren menestymättömyyttä koulussa ja olisikin selvitetävä mikä aiheuttaa motivaatio-ongelmia. (Takala 1992, 33.)

Motivaation lisäksi huomioon on otettava myös lasten ja nuorten kokemukset omasta pystyvyydestään. Lapsen ja nuoren kokemuksiin omasta pystyvyydestään ja kyvyistään vaikuttavat oppimisvaikeudet. Sitä kautta oppimisvaikeudet vaikuttavat vähitellen myös oppimisasenteisiin ja haluun ponnistella opintojen eteen. Suomessa suuri joukko nuoria jää peruskoulun jälkeen koulutuksen ulkopuolelle ja näin myös pois työelämästä. Monella on myös vaikeuksia saattaa jatko-opintonsa loppuun. (Viholainen ym. 2013, 88.)

Ahonen ym. (2013) ovat pohtineet, ovatko oppimisvaikeudet uhka hyvinvoinnille. Koulutuksella on vahva yhteys moniin hyvinvoinnin osatekijöihin, esimerkiksi matala koulutustaso näyttää olevan yhteydessä epäsosiaaliseen kehitykseen. Matalan koulutustason omaavilla nuorilla on tutkimusten mukaan enemmän merkintöjä rikosrekisterissä. Koulunkäynnin keskeyttäminen on siis Ahosen ym. (2013) mukaan yksi syrjäytymiskehityksen alkulähteistä. Selityksiä koulunkeskeyttämiselle voidaan etsiä nuoresta itsestään, hänen kasvuolosuhteistaan, perheen vaikeuksista tai koululaitoksesta sekä sen kyvystä vastata nuoren yksilöllisiin tarpeisiin. (Ahonen ym. 2013, 98.) Yhteiskunta muuttuu yhä kiihkeämmin ja työpaikat, jotka ovat tarkoitettu matalasti koulutetuille, hupenevat entistään. Näille nuorille tämä on selkeä uhka, sillä tällöin kyseessä on heidän hyvinvointinsa ja osallisuutensa yhteiskunnassa. (Ahonen ym. 2013, 110.)

Motivaation ja oppimisvaikeuksien lisäksi Huhtalan ja Liljan (2008) mukaan tarkasteluun on hyvä nostaa oppilaiden asenne koulua kohtaan. Jos oppilas on koulukielteinen, on tällöin koulussa viihtyminen vähäistä. Nuorten ajattelutapojen muuttaminen koulukielteisestä myönteiseksi vaatii työtä ja aikaa. Tärkeää olisi panostaa varhaiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisevään työhön, jolloin nuorten ongelmat eivät pääse kasvamaan liian suuriksi. Kouluissa tämä tarkoittaisi tarkempaa puuttumista esimerkiksi poissaoloihin ja niiden syiden selvittämiseen. Myös poikkeavaan käytökseen tulisi kiinnittää huomiota ja selvittää syitä sen taustalta. Näin toimimalla oppilaiden kasvavia vaikeuksia opinnoissa sekä turhia opintojen keskeyttämisistä voitaisiin mahdollisesti ehkäistä ja syrjäytymisen kierre katkaista. (Huhtala & Lilja 2008, 17.)

Ihatsun ja Koskelan (2001) mukaan ulkopuolelle jääminen koulutuksesta aiheuttaa epävakaisiin työsuhteisiin valikoitumista, josta aiheutuu heikko taloudellinen tilanne. Koska monet mahdollisuudet ovat sulkeutuneet yksilön elämässä, saattaa hän valita ei-hyväksyttävää tapoja yrittäessään tehdä vaikutusta muihin. Esimerkiksi normien rikkominen saattaa jouduttaa syrjäytymistä entisestään ja heikentää nuoren työllistymismahdollisuuksia. (Ihatsu & Koskela 2001, 16.)

Peruskoulun päätösvaiheessa kovinkaan monen nuoren ammattisuunnitelmat eivät ole täysin selvät. Ammattioppilaitoksen linjavalintaan on saattanut vaikuttaa kaverien valinnat tai oppilaiden tiedonhankinnassa on ollut puutteita. Koska heikoilla pisteillä ei ole

pääsyä välttämättä haluamaansa koulutukseen, laskevat nuoret pisteensä ja hakevat oppilaitokseen, johon on mahdollista päästä. Usein nämä paikat ovat peruutuspaikkoja. Kyseisistä pakkovalinnoista seuraakin usein keskeytyksiä. (Ihatsu & Koskela 2001, 16–17.)

Keskeyttämisen syitä Ihatsun ja Koskelan (2001) mukaan ovat muun muassa ammattikoululaisten koulunvastainen kulttuuri, vuorovaikutuksen ongelmat sekä opiskelurajoitteisuudet ja elämäntilannetekijät. Oppilaiden pettyessä ammattikoulujen teoriamaaisuuteen, syntyy kouluvastaisuutta. Opiskelijat haluaisivat opetukselta enemmän käytäntöä. Syitä keskeyttämislle löytyy myös vuorovaikutuksen ongelmista, joita ovat esimerkiksi kiusaaminen sekä huonot välit esimerkiksi opettajan kanssa. (Ihatsu ja Koskela 2001, 18–19.)

Opettajien, luokkakavereiden sekä sitoutumispäätöksen tekijän lisäksi koulussa pysymiseen vaikuttavat oppilaitos sekä sen opetussuunnitelma ja aikataulut. Oppilaat jakavat myös ammattikoulun linjat kahteen osaan, linjoiksi joihin päästään ja linjoiksi, joihin joudutaan. Heikkojen ja kouluun sopeutumattomien opiskelijoiden irtaantuminen oppilaitoksesta saattaa olla myös opettajasta aiheutuva ilmiö kun opettajat eivät koe opiskelijan sopivan oppilaitokseen. Näin ollen myös ammattioppilaitoksessa itsessään on piirteitä, jotka auttavat opiskelijaa irrottautumaan kyseisestä systeemistä. (Ihatsu & Koskela 2001, 22–23.) Seuraavaksi tarkastelemme koulupudokkuutta, joka käsitteenä yhdistetään koulutuksen keskeyttämiseen.

3.3. Koulupudokkaat

Koulupudokkuus liittyy läheisesti koulutuksen keskeyttämiseen. Pudokas-määritelmää (Dropout) on käytetty lähinnä USA:ssa ja Kanadassa tarkoittamaan nuoria, jotka jättävät koulun kesken ilman lukion todistusta. Englannissa ja Suomessa määritelmään kuuluvat ne nuoret, joilla ei ole keskiasteen tutkintoa ja jotka eivät osallistu koulutukseen, työhön tai harjoitteluun. Islannissa määritelmään puolestaan liitetään ne yksilöt, jotka eivät ole 24 ikävuoteen mennessä saavuttaneet keskiasteen tutkintoa. Eri maiden määritelmät jakavat samanlaisen tavan keskeyttäneistä. Näissä koulupudokkaaksi määritellään henkilö, joka ei ole enää koulussa ja joka ei ole saavuttanut keskiasteen tutkintoa. (Lamb & Mar-

kussen 2011, 4-5.) Suomessa siis koulupudokkailla tarkoitetaan tiukasti määriteltynä oppilaita, jotka jäävät ilman peruskoulun päättötodistusta. Laajemmin katsottuna koulupudokkaita voivat olla myös ne nuoret, jotka eivät aloita toisen asteen koulutusta tai keskeyttävät sen. (Numminen & Ouakrim-Soivio 2007, 17.)

Koulu on usein ensimmäinen paikka, jossa herää huoli oppilaista ja Linnakankaan ja Suikkasen (2004) mukaan yleensä juuri yläkoulussa tapahtuu nuorten putoaminen koulusta. Oireita voivat olla esimerkiksi levottomuus, kiusaaminen, häiriökäyttäytyminen, psyykkiset oireet, päihteiden riskikäyttö, väkivalta tai sopeutumattomuus, jotka voivat vaikuttaa kouluasuoriutumiseen. (Linnakangas & Suikkanen 2004, 9.) Koulupudokkuuden näkökulmasta asioiden tarkastelu on hyödyllistä kasvattajille sekä kasvatustieteen tutkijoille, jotta koulussa epäonnistumista pystyttäisiin vähentämään. Oppilaat, joilla on riskinä epäonnistuminen koulussa tai jopa koulupudokkuus, tulisi tunnistaa mahdollisimman varhain (Finn & Zimmer 2012, 99.)

Eri arvioista riippuen noin 5-10 % nuorista on syrjäytymisvaarassa. Huhtala ja Lilja (2008) ovat nostaneet aineistossaan esiin vuonna 2002 Nummisen tekemän arvioinnin, jonka mukaan opinto-ohjaajat arvioivat perusopetuksen oppilaista keskimäärin 3,5 %:lla ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 8,5 %:lla olevan riski pudota tai syrjäytyä koulutuksesta. Samassa aineistossa perusopetuksen rehtorit arvioivat, että keskimäärin 5-7 % oppilaista ei ollut riittävän kypsiä siirtymään kuudennelta vuosiluokalta yläkoulun opintoihin, ja noin 7 %:lla peruskoulun oppilaista ei ollut riittäviä valmiuksia siirtyä toisen asteen opintoihin. (Huhtala & Lilja 2008, 4-11.)

Toisiaan muistuttavista määritelmistä riippumatta koulupudokkaiden määriä arvioidessa yhteistä tapaa mitata sitä ei ole saavutettu. Maiden vertailua vaikeuttaa mittaus tapojen vaihtelu. (Lamb & Markussen 2011, 5-8.) Suomessa koulupudokkaiden määrä vaihtelee 16-vuotiaissa vuosittain 5-8 %. Esimerkiksi vuonna 2006-2007 vain 152 oppilasta ei saanut perusopetuksen päättötodistusta ja vuosittain enemmän kuin 90 % peruskoulun päättäneistä jatkaa lukioon tai ammatilliseen koulutukseen. Vuonna 2005 koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle oli 15-24-vuotiaista nuorista 12 %. Tämä tilasto sisälsi myös armeijaa käyvät, kotiäidit ja -isät sekä muista syistä koulusta tai töistä poissaolevat nuoret. Yksi syy sille, miksi Suomessa peruskoulun keskeyttäneiden määrä on ollut niin pieni 1960-luvulta lähtien, on laaja erityisopetus. (Rinne & Järvinen 2011, 219-220.)

Koulupudokkuuden riskitekijöiksi on Rinteen ja Järvisen (2011) mukaan havaittu haitalliset sosiaaliset taustat, maahanmuuttajuus, vammaisuus ja kokoaikainen erityisopetus. Esimerkiksi lapsilla, joiden vanhemmat ovat heikoimmassa työmarkkina-asemassa, on suurempi riski jäädä koulu- ja työpaikkojen ulkopuolelle 16–18-vuoden iässä verrattuna muihin. (Rinne & Järvinen 2011, 222.) Koulupudokkaiden aktivoinnin tehtävänä on auttaa nuoria saattamaan loppuun peruskoulu ja varmistamaan oppilaille jatkokoulutuspaikka toisen asteen koulutukseen (Numminen & Ouakrim-Soivio 2007, 17).

Finnin sekä Zimmerin (2012) mukaan tutkimukset osoittavat monien tekijöiden liittyvän koulutukselliseen epäonnistumiseen sekä koulupudokkuuteen. Muun muassa perheen sosioekonominen status, etnisyys, äidinkieli, perheen rakenne sekä varhainen vanhemmuus ovat liitettävissä koulun keskeyttämiseen. Koulutuksellinen riski on myös yhden kouluvuoden väliin jättäminen, joka vaikuttaa myöhemmin koulutuksellisiin saavutuksiin (Finn & Zimmer 2012, 98.) Seuraavaksi tarkastelemme koulukiinnittymisen yhteyttä koulupudokkuuteen.

3.4. Koulukiinnittyminen ja koulupudokkaat

Koulukiinnittyminen on keskeisiä teemoja määriteltäessä koulupudokkaita. Teorioiden mukaan oppilaat päättävät keskeyttää koulun koska kokevat epäonnistuneensa koulussa joko akateemisista tai sosiaalisista syistä. Koulupudokkaiden ymmärtämisen vuoksi olisi syytä keskittyä syihin, jotka ovat päätösten takana keskeyttää koulu. Näitä ovat esimerkiksi oppilaan sosioekonominen status. (Lamote ym. 2013, 741.)

Lamoten ym. (2013) tutkimus tarkastelee koulukiinnittymisen ja koulupudokkaiden suhdetta ja vaikutusta toisiinsa. Lamoten ym. (2013) tutkimukseen osallistuneista 4604 oppilaasta toisen asteen koulutuksessa 541 oppilasta keskeyttivät koulun ensimmäisen vuoden aikana, eivätkä suorittaneet toisen asteen koulutusta loppuun. Tutkimuksen mukaan koulupudokkailla oli pääasiassa matala kiinnittyminen kouluun jo toisen asteen koulutuksen alussa. Tulevaisuuden koulupudokkaiden ryhmä on Lamoten ym. (2013) mukaan hyvin heterogeeninen, joten on selvää, että he ansaitsevat erityistä huomiota. Lamoten ym. (2013) tutkimuksessa epäonnistuneiden oppilaiden käytös oli esimerkiksi huonoa muita

oppilaita ja opettajia kohtaan sekä heillä oli negatiivinen asenne kotitehtäviin liittyen. Opettajan tulisikin Lamoten ym. (2013) mielestä tässä kohtaa kiinnittää huomiota muihin keinoihin ja interventioihin. Oppilaan ei-toivottuun käytökseen ja koulusta etääntymiseen on puututtava tarpeeksi aikaisella interventiolla. (Lamote ym. 2013, 746–755.)

Kvalsundin & Velsviken (2010) mukaan joka vuosi noin 10 % Norjan toisen asteen koululaitoksen keskeyttäneistä oppilaista ovat erityistä tukea tarvitsevia oppilaita. Pääasiassa kyseiset oppilaat ovat ammattikoulussa opiskelevia ja kaksi kolmasosaa heistä on poikia. Toisen asteen koululaitoksella on kaksi päätehtävää, kehittää akateemista tai ammatillista osaamista sekä kehittää oppilaiden sosiaalisia taitoja ja itsetuntoa. Kvalsundin ja Velsviken (2010) tutkimuksessa tarkastellaan erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden siirtymää toisen asteen koulutuksesta aikuiselämään. Päättökriteeriksi on selvittää, kuinka aiemmat koulukokemukset, henkilökohtaiset tekijät sekä perhetilanne vaikuttavat toisen asteen koulutukseen. (Kvalsund & Velsviken 2010, 15.)

Piantan, Hamren & Allenin (2012) mukaan luokkahuoneet ovat monimutkaisia systeemejä. Monimutkaisiksi he kuvaavat myös luokissa olevat oppilas- opettajasuhteet ja heidän välisensä vuorovaikutustilanteet. Opettajan ja oppilaan välisen vuorovaikutuksen laatu ja luonne ovat tärkeitä tekijöitä tarkastellessa oppilaan koulukiinnittymistä. Vuorovaikutuksen ja opettajan ja oppilaan välisen suhteen voi määrittää standardoitujen menetelmien kautta. Opettaja voi myös muokata suhdettaan oppilaaseen ja vuorovaikutustilanteita henkilökohtaisen palautteen ja tuen avulla sekä jakamalla opettajan tietoutta. Kun opettaja antaa tarvittavaa tukea oppilaille, oppilaiden koulukiinnittyminen ja motivaatio lisääntyvät. (Pianta ym. 2012, 365.)

Ajan kuluessa riskit syrjäytymiseen voivat kasaantua tai väistyä. Suojaavina tekijöinä kouluun liittyen voidaan ajatella olevan opettajan sensitiviset ohjauskäytännöt sekä hyvät vuorovaikutussuhteet oppimisympäristössä. Nämä voivat tarjota lapsille ja nuorille myös myönteisiä käännekohtia. Altistavia tekijöitä syrjäytymiskierrokselle voivat olla yksilöön liittyen motivaation ja itsesääntelyn ongelmat, oppimisvaikeudet sekä sosiaalisten taitojen pulmat. Riskitekijöitä voi olla myös oppimisympäristöissä sekä vuorovaikutussuhteissa. Koulussa syrjäytymisen ehkäisyn keinoja voikin olla syrjäytymisriskien tunnistaminen, osallisuuden tukeminen sekä sosiaalinen kiinnittyminen kouluun. Edellytyksiä kouluun kiinnittymiselle ovat oppimisen kokeminen merkitykselliseksi ja mieluisaksi

sekä yhteenkuuluvuuden sekä hyväksynnän tunne. Tarpeen on siis kiinnittää huomiota opettajan ja oppilaan vuorovaikutukseen ja suhteisiin, opettajan opetuskäytäntöihin sekä osallisuuden kokemuksen vahvistamiseen oppilaille. (Poikkeus ym. 2013, 111- 112.)

Koska koulutuksella on keskeinen rooli syrjäytymisen ehkäisyssä, on opiskelumotivaation parantamiseen kiinnitettävä erityisesti huomiota. (Huhtala & Lilja 2008, 26.) Motivaatiota on määritelty tapana selittää käyttäytymisen aloittamista, suuntaa, voimakkuutta, pysyvyyttä ja laatua. Opiskelumotivaatiolla selitetään kuinka paljon oppilas panostaa huomiotaan tiettyyn annettuun tehtävään. (Brophy 2010, 3.) Huhtala ja Lilja (2008) ovat määritelleet opiskelumotivaation opiskelua virittävänä, suuntaavana ja ylläpitävänä prosesseista koostuvana motiivijärjestelmänä (Huhtala & Lilja 2008, 26).

Monille nuorille peruskoulun viimeiset luokat eivät riittävästi vastaa heidän tarpeisiinsa oppia ja koulu ei kiinnosta eli motivoi oppilaita. Kaikki oppilaat eivät saavuta minimikoulutustavoitetta ja heillä on usein todettu olevan puutteita tietyissä kouluaineissa. Häiriköiviä oppilaita voidaan koulun puolesta niin sanotusti sietää ja ”armovitosilla” siirtää luokilta toisille. Muodollisesti he läpäisevät koulun, mutta todellisesti he eivät osallistu koulutyöskentelyyn. Motivaatiopula johtaa poissaoloihin, poissaolot opetuksesta tipahtamiseen ja opinnoista jälkeen jäämiseen. Ongelmien kasautumiseen, motivaatiopulaan ja alisuoriutumiseen voi olla monia eri syitä kuten sosiaaliset ja psyykkiset tekijät, keskittymisvaikeudet tai puutteelliset elämänhallintataidot. Osa ongelmista alkaa jo alakoulusta. Syitä voi olla esimerkiksi erilaiset oppimisvaikeudet, joita ei ole selvitetty tarpeeksi ajoissa. Ongelmat voivat olla niin suuria, että opettajat eivät kodin kanssa yhteistyössä löydä vastauksia ongelmiin. Näille oppilaille koulun ulkopuoliset tukimuodot, koulun ilmapäiri ja opetusmenetelmät nousevat elintärkeiksi keinoiksi. Koulutusmaailman ulkopuolelle jääminen uhkaa niitä nuoria, joihin koulun tukitoimet eivät ole tehonneet. (Linnakangas & Suikkanen 2004, 32–34.)

Myös vanhempien ammatit ja työttömyys vaikuttavat nuorten koulutusvalintoihin (Pohjantammi 2007, 14). Opiskeluihin sitouttaminen ja ammatilliseen kasvuun kiinnittyminen liittyvät läheisesti opiskelun keskeyttämisen ehkäisemiseen ja vähentämiseen (Jäppinen 2007, 11). Mitä matalamman tutkinnon yksilö on suorittanut, sitä suurempi on työttömyysriski (Opetusministeriö 2003, 16). Koska vanhempien koulutustaso vaikuttaa lap-

siin, voidaan myös sanoa, että todennäköisesti sitä pidemmän ja korkeamman tason koulutuksen hankkivat lapset, mitä korkeampi on heidän vanhempiansa sosioekonominen asema ja koulutusaste (Nyyssölä 1999, 8).

Ihatsu ja Koskela (2001) ovat tutkimuksessaan tarkastelleet ammatillisten oppilaitosten aktivointia sekä koulutuksen keskeyttämisen vähentämistä. Projektin tarkoituksena oli ehkäistä ammatillisen peruskoulutuksen opintojen keskeyttämistä, tukea nuorten ammatillista kouluttautumista ja ehkäistä syrjäytymiskehitystä. Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat pitivät tärkeänä ammattia ja työllistymistä, mutta painottivat myös kavereidensa kanssa toimimista sekä pitivät omaa työskentelyä tärkeämpänä kuin ohjattua toimintaa. Opiskelijoista noin 13 % sitoutui opintoihinsa väljästi ja viidesosa opiskelijoista pinnasi opinnoista paljon tai erittäin paljon. Sitoutuminen kouluun on Ihatsun ja Koskelan (2001) mukaan opiskelijan henkilökohtainen ratkaisu, eikä esimerkiksi opettaja pysty häntä sitouttamaan. (Ihatsu & Koskela 2001, 69.)

Nuoret kokivat Ihatsun ja Koskelan (2001) tutkimuksessa ryhmän merkityksen suureksi. Juttukaveri sekä muiden ryhmän jäsenten kannustava suhtautuminen koettiin tärkeäksi tekijäksi. Tämän lisäksi opiskelijat korostivat hyvän ohjaajan merkitystä. Opiskelijoiden kokemuksesta eroaakin ohjaajien kokemuksesta ja tulisi ottaa huomioon. (Ihatsu & Koskela 2001, 70–71.)

Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksessa tehty selvitys on tutkinut ammatillisista oppilaitoksista tekijöitä, joilla opiskelijat on saatu sitoutumaan opintoihinsa. Tällainen oppilaitos toimii selvityksen mukaan systemaattisesti ja sitkeästi vaikeistakin asioista oppien ja haasteisiin vastaten. Se myös tarkastelee toimintaansa kriittisesti ja muuttaa sitä, mikäli tarvetta siihen ilmenee. Tällainen oppilaitos keskittyy tiettyihin asioihin kerrallaan ja se luo turvallisen ja välittävän oppimisympäristön, jossa vallitsevat tietyt vankat peruseriaatteet. Oppimisympäristö on myös tarvittaessa hyvinkin joustava ja yksilölliset tekijät huomioon ottava. Opintoihin sitouttava oppilaitoksella on myös vakaa pyrkimys kehittyä koko ajan eteenpäin. Tällaisella oppilaitoksella on hyvä johtoryhmä ja opetussuunnitelma, jonka avulla halutaan kehittyä sekä oppilaiden ohjaukseen paneudutaan. (Jäppinen 2007, 114–115.)

4. SYRJÄYTYMISEN EHKÄISY

4.1. Syrjäytymisen ehkäisyn keinoja

Tänä päivänä lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi on paljon erilaisia hankkeita ja toimenpiteitä. Kun asia otetaan huomioon lainsäädännössä, opetussuunnitelmissa, opettajankoulutuksessa ja koulun arkipäivässä, on syrjäytymisen ehkäisyn onnistumisen parhaimmillaan. Myös erilaiset hankkeet ja projektit antavat omat panoksensa syrjäytymisen ehkäisyyn ja niiden avulla voidaan kehittää uusia tapoja edesauttaa sitä. Hyvin toimissaan hankkeet ovat moniammatillista yhteistyötä, jossa yhdistyy kuntien hallintosektoreiden, seurakuntien ja kansalaisjärjestöjen voimavarat ja osaaminen. (Opetusministeriö 2003, 18–19.) Syrjäytymisen vastainen toiminta on lähtöisin EU:sta, eikä ole siis vain Suomea koskeva huoli (Raunio 2006, 9.).

Arjessa, poliittisessa päätöksenteossa sekä tutkimuksissa ajankohtainen aihe on lasten ja nuorten hyvinvointi. Hyvinvoinnin yhteydessä puhutaan myös pahoinvoinnista eli keskittyyään hyvinvoinnissa todettuihin puutteisiin. Hyvinvoinnin eri osatekijöiden tunnistaminen auttaa ehkäisemään pahoinvointia ja täten myös lasten ja nuorten syrjäytymistä. Ongelmiin keskittyminen ja korjaaminen jälkikäteen on työlästä, kallista sekä raskasta. Lasten ja nuorten näkökulma hyvinvoinnista ei aina nouse esiin arjen keskusteluissa. Siksi dialogi lasten ja nuorten kanssa on tärkeää. Kertomisen ja kuuntelemisen prosessi luo laajenevan hyvinvoinnin kehän, jolla voidaan saada esiin sekä hyvinvoinnin että pahoinvoinnin teemoja. Samalla myös voidaan vahvistaa luottamusta, yhteenkuuluvuutta sekä iloa yhteisöissä ja yhteiskunnassa. (Hohti & Karlsson 2013, 164–174.)

Syrjäytymisen ehkäisyä parhaimmillaan on hyvä perushoito päiväkodissa, koulussa ja kotona. Tämä tarjoaa lapselle turvallisen toimintaympäristön. Myös varhainen puuttuminen ongelmatilanteisiin on monesti hyvä keino ehkäistä syrjäytymistä. Tällöin käytetään termiä primaaripreventio, joka pyrkii ehkäisemään ongelmat jo ennen ensioireiden esiintuloa. Tässä tapauksessa toiminta kohdistuu siis koko ikäluokkaan eikä pelkästään riskilapsiin. Primaariprevention vaikutukset jäävät usein huomiotta, koska ongelmia ei synny. Tämän rinnalla toki tulee olla myös riskiryhmiin kohdistuvia niin sanottuja sekundaaripreventiomenettelyjä. Näitä menettelyjä kohdistetaan esimerkiksi tukemaan heikoista

lähtökohdista koulunsa aloittavien lasten alkuvaiheen opiskelua. Sekundaari- eli korjaa- vapreventio saa usein helpommin huomiota, vaikka tulokset olisivat huonoja, sillä ongelman tultua tiedostetuksi on helpompi osoittaa sen hävinneen intervention seurauksena. Esimerkiksi erilaiset nuorten pajaprojektit kuuluvat juuri tähän ryhmään. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 137–138.)

Kallio ym. (2013) korostavat arjen osallisuuden merkityksiä tarkastelevaa näkökulmaa syrjäytymisen ehkäisyssä. Lasten ja nuorten arkiympäristöt ovat alttiita vaikutuksille, jotka puolestaan ohjaavat lasten ja nuorten kehitystä moneen eri suuntaan. Lapset ja nuoret ovat herkkiä aistimaan heihin kohdistuvia asenteita niin hyvässä kuin pahassa. He myös suuntavat omaa toimintaansa suhteessa näihin asenteisiin. Siksi ei ole yhdentekevää, mitä syrjäytymisvaarassa olevista nuorista ajatellaan ja miten heistä puhutaan eri yhteyksissä. (Kallio ym. 2013, 71.)

Lapset ja nuoret tulisi nähdä arkiyhteisöissään sekä tunnistamisen kohteina että sen toteuttajina. Tällöin syrjäytymistä ehkäistään siis tunnistamalla yhteisöllinen toimijuus eli nostamalla esiin lasten ja nuorten roolit. Tätä voi olla esimerkiksi koulussa hiljaisen oppilaan vastauksen kuunteleminen eli hyväksytään lapsen tai nuoren henkilökohtainen piirre tai ominaisuus, joka ei näydy täten poikkeavana tai ongelmana yhteisössä. Näin häntä tuetaan kohti aktiivista jäsenyyttä. Vaikka tämä voi tuntua arkipäiväselältä, Kallio ym. (2013) väittävät, että näitä ei käytetä keinoina syrjäytymisen ehkäisyssä niin laajasti kuin olisi mahdollista. Lasten ja nuorten arkielämän osallisuutta lisääviä paikkoja löytyy kaikkialta: kotoa, koulusta, harrastuksista, kaveriporukoista, kaupungin keskustoista, sosiaalisista verkostoista, verkkopelialustoista, sosiaalisesta mediasta ja lenkkipoluilta. (Kallio, ym. 2013, 81–83.)

Syrjäytymisen ehkäisy ei ole yksiselitteistä ja se onkin usein haastavaa. Syrjäytyneiden yksilöiden kohdalla palvelujärjestelmässä olevat huonot mahdollisuudet muutokseen ja yhteiskuntaan kuntoutumiseen eivät ole ainoat esteet, vaan myös syrjäytymiskierteessä olevien varauksellinen suhtautuminen yhteistyöhön ja sitoutuminen pitkäaikaiseen kuntoutukseen ovat vaikeutena tukea vaikeassa elämäntilanteessa olevia. Sitoutuneisuus, motivaatio sekä suunnitelmallisuus ovat usein näille yksilöille ylitsepääsemättömiä, mikä on heidän kanssaan työskenteleville henkilöille suuri haaste. (Raunio 2006, 151.)

Syrjäytymisen ehkäisyssä tulisi Väärälän (2000) mukaan huomioida kolme erilaista tasoa hierarkkisena kokonaisuutena. Keskeistä on, että yhteiskunnan perusrakenteiden toimivuudesta huolehditaan ja yksilöiden arkielämän perusteet ovat kunnossa. Toiseksi huomionarvoista on välttämättömien sosiaaliturvan muotojen olemassaolo, kuten sosiaaliturva ja palvelut. Kolmanneksi Väärälä (2000) nostaa tukimuodot, joiden avulla edellä mainittuja voidaan täydentää erityistoimin. Syrjäytymistä ehkäistään siis hänen mukaansa universaalilla yhteiskuntapolitiikalla (Väärälä 2000, 84.)

Kuitenkin Väärälän (2000) mukaan syrjäytymisen vastaisen ohjelman tarve Suomen kaltaisessa valtiossa on ristiriitainen, sillä koko hyvinvointivaltio on hänen mukaansa alun perin tarkoitettu nimenomaan tämänlaiseksi "ohjelmaksi". Vuoden 1999 eduskuntavaalien alla keskeiseksi aiheeksi esitettiin syrjäytymisen torjuntaa. Tarvittiin valtiota, joka suojelisi heikkoja ja puolustaisi oikeudenmukaisuutta ja aihe sai näkyvyyttä Suomessa. Vuoden 1997 hallitusneuvottelujen aikaan neljä eri ministeriötä (sosiaali- ja terveys-, opetus-, työ-, ja ympäristöministeriö) esittivät erilaisia toimenpiteitä, joiden avulla syrjäytymistä ehkäistäisiin. Erillisen ohjelman laatimista ei kuitenkaan esitetty. (Väärälä 2000, 74–75.)

Seuraavaksi tarkastelemme syrjäytymisen ehkäisyä tarkemmin koulun sekä vaihtoehtoisten projektien kautta.

4.2. Koulu ja syrjäytymisen ehkäisy

Kuulan (2000) mukaan syrjäytymisen ehkäisyssä tulee kiinnittää huomiota taloudellisiin sekä työvoima- ja resurssikysymyksiin. Koulutuspolitiikka on tänä päivänä työvoimapolitiittisen teeman rinnalla tärkeässä asemassa. Etenkin peruskoulutusvaihe on nuoren tulevaisuuden kannalta merkittävä vaihe. Ongelmana syrjäytyminen korostuu etenkin yläkoulussa, joka on tärkeä vaihe nuoren elämässä jatkokoulutusvalintojen kannalta. (Kuula 2000, 1.)

Koulutus on tärkeässä roolissa syrjäytymisen ehkäisyssä ja siksi opintoihin kiinnittymiseen on syytä kiinnittää huomiota. Sekä yhteiskunnallisesti että yksilöllisesti on ongel-

mallista, jos nuori keskeyttää opintonsa. Siksi syrjäytymisen ehkäisy onkin Opetusministeriön (2003) mukaan tärkeä tehtävä koulutuksessa. Erityisesti siirtymävaihe peruskoulusta toiselle asteelle on kriittinen ja nivelvaiheen ohjaukseen tuleekin panostaa. (Opetusministeriö 2003, 15.)

Koulutuksen keskeyttämisen ehkäiseminen on tärkeää siksi, että keskeytys voi aiheuttaa nuorelle suurempia ongelmia tulevaisuudessa, esimerkiksi syrjäytymistä. Siksi myös koulutuspoliittiset keinot on valjastettu mukaan syrjäytymisen ja koulukeskeyttämisen ehkäisyyn. Muun muassa ammatillisten koulutuspaikkojen lisääminen, työmuotoisten opiskelumenetelmien laajentaminen sekä työmarkkinatuen rajoitukset ovat olleet keinoja ehkäistä syrjäytymistä. (Rantanen 2007, 28.)

Syrjäytymisprosessi voi alkaa koulun toimintatapojen seurauksena, eli se ei aina välttämättä ole perheen ja oppilaan kasautuneiden sosiaalisten ja yhteiskunnallisten ongelmien tulos. Oppilas voi saada koulusta epäonnistumisen kokemuksia puutteellisten tietojen ja opiskelutaitojen takia, joka voi johtaa ulkopuolisuuden kokemiseen ja poissaoloihin. Tällöin oppilaan ohjaus ja opiskelutaitojen kehittäminen jokaisen oppilaan kohdalla ovat keinoja syrjäytymisen ehkäisyyn koulussa. Näiden keinojen merkitys korostuu erityisesti oppilaiden kohdalla, joilla on vaikeuksia kotona. (Opetusministeriö 2003, 15.)

Koulussa kontrolli kohdistuu usein oppilaisiin, joilla on ongelmia käyttäytymisessä. Tällöin pulma pyritään ratkaisemaan rangaistuksin. Kyseinen interventio jakaa oppilaita väistämättä poikkeaviin ja normaaleihin. Joidenkin tutkimusten mukaan rangaistus on tehokkain keino estää oppiminen. Onkin pohdittava, missä kulkee raja tuen ja kontrollin välillä. (Kuula 2000, 20.) Koulusta erottaminen on joissain maissa käytäntö ratkaistaessa käyttäytymisen ongelmia. Tutkimusten mukaan Amerikassa jopa kaksi miljoonaa lasta menettää 45 koulupäivää vuodessa koulusta erottamisen vuoksi. Syitä koulusta erottamiseen ovat muun muassa aggressiivinen käyttäytyminen sekä yhteistyökyvyttömyys. (Hayden 2003, 626–628.)

Kontrollin ja tuen sekoittuminen voivat vaikuttaa oppilaiden koulukokemuksiin. Aiemmillä kokemuksilla on suuri vaikutus Kurosen (2010) väitöskirjan mukaan tapaan, jolla nykyhetki koetaan. Yksilön koulutus- ja ammattihaaveita ohjaavat peruskoulusta päästessä esimerkiksi eletty elämä sekä koulukokemukset. Omien vaikutusmahdollisuuksien

tuntuessa vähäisiltä, saattaa tulevaisuus näyttäytyä pelottavana ja ennalta määrättyä. (Kuronen 2010, 54.)

Toisen asteen koulutuksessa lukiolaiset kokivat Kuulan (2000) tutkimuksen mukaan opiskelun sujuneen asetettuja tavoitteita huonommin. Huono menestys opinnoissa vaikuttaa opiskelumotivaatioon sekä koulusuoritukseen ja heikentää näin ollen jatkokoulutusvalinnan mahdollisuutta. Alakoulu ja ammattikoulu ovat Kuulan (2000) tutkimuksen mukaan mielekkäimpiä koulutusasteita ja vastaavat nuorten haasteisiin. Kuula (2000) korostaa siirtymävaiheen tärkeyttä syrjäytymisen ehkäisemisessä. Tällöin tulisi kiinnittää erityistä huomiota moniongelmaisiiin ja tukea tarvitseviin oppilaisiin. Epäonnistunut siirtymävaihe lisää nuoren syrjäytymisriskiä. (Kuula 2000, 83–84.) Lukioon valikoituu yleensä keski- luokkaan kuuluvat nuoret. Yleisesti ottaen koulussa parhaiten menestyvät ylempään keski- luokkaan kuuluvat oppilaat, joiden taustalla on kodin kulttuurinen tuki. (Kuula 2000, 89.)

Ipo Kuronen (2010) mainitsee väitöskirjassaan suomalaisen peruskoulujärjestelmän mahdollisuudet syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Näitä ovat muun muassa tukiopetus, pidentetty oppivelvollisuus, erityisopetus sekä oppilashuolto. Kuronen (2010) selvittää tutkimuksessaan myös elämäntien rakentumista peruskoulun jälkeen sekä syrjäytymisriskissä olevien nuorten aikuisten koulusuhteen rakentumista peruskoulun aikana. Syrjäytymisriskit kyseisessä tutkimuksessa ilmenivät muun muassa opiskelun keskeyttämisen, työttömyyden, päihteidenkäytön ja sairauden muodossa. Vaihtoehtoinen koulutus vastasi tutkittavien tarpeisiin ja odotuksiin. (Kuronen 2010, 79–334.)

Takala (1992) selvittää tutkimuksessaan, kuinka työ ja kouluallergisten nuorten työprojekti muuttaa nuorten suhtautumista koulutukseen, ammatinvalintaan ja työhön. Hänen mukaansa kouluallergia tulisi nähdä koko yhteiskuntaa koskettavana ongelmana. Onkin varauduttava siihen, että osa nuorista tarvitsee vaihtoehtoisia koulutusmuotoja peruskoulun viimeisille luokille sekä ammatilliseen koulutukseen. (Takala 1992, 165–166.)

Kurosen (2010) mukaan vaihtoehtopedagoginen ammatillinen koulutus saattaisi olla so- piva interventio saada koulutuksesta syrjäytyneitä takaisin yhteiskunnan piiriin. Kysei- sessä toimintatavassa ammattitaitoiset ryhmänohjaajat toteuttavat opetusta yksilön hen- kilökohtaisen opiskelusuunnitelman mukaisesti. Tarkoituksena olisi yhtäaikaaisesti luoda

turvallinen ilmapiiri, jossa vahvistetaan yksilön elämänhallintataitoja sekä vieroitetaan yksilöä haitallisista elämäntavoista. (Kuronen 2010, 52.)

Kurosen (2010) väitöskirjassa tutkittavilla opiskelijan rooli sai kokonaan uutta sisältöä kun he kävivät työssäoppimisjaksoilla, kokeilivat erilaisia opetusmenetelmiä sekä ottivat konkreettisesti tuntumaa eri ammattialoihin. Vaihtoehtoiset koulutusmallit osoittautuivat myönteisiksi kokemuksiksi ja tarjosivat nuorille pärjäämisen tunteen. Nuoret myös pitivät erilaisesta tekemisen tyylistä ja heille oli tärkeää yhteisö, joka koettiin turvalliseksi ja tasa-arvoiseksi. Normaalissa koulutusjärjestelmässä koulutuksen lopettaminen tai keskeyttäminen oli tavanomaista. Tutkimukseen osallistuneille aito kiinnittyminen kouluun ei ollut helppoa. Syitä koulun keskeytymiselle tai lopettamiselle olivat muun muassa väärä alavalinta, kiinnostuksen puute, uupumus tai vaikeudet elämänhallinnassa. (Kuronen 2010, 279–281.)

Erityistä huomiota jatkossa tulisi Kurosen (2010) mukaan kiinnittää siirtymävaiheeseen peruskoulusta toisen asteen koulutukseen. Kurosen (2010) tutkimuksen mukaan peruskoululla on rajallinen määrä tarjota sopivia vaihtoehtoja jatkokoulutuksen suhteen oppilaille. Ainoastaan vaihtoehtoiset koulutusmuodot tarjosivat toimintakulttuuria, joka on syrjäytymistä ehkäisevää. Yhteiskuntaan kiinnittyminen on erityisen vaikea prosessi niille, joilla peruskoulun päättymisestä on kulunut aikaa. (Kuronen 2010, 335–336.)

4.3. Syrjäytymistä ehkäisevät projektit

Kansallisissa koulutuspoliittisissa linjauksissa on kiinnitetty erityistä huomiota syrjäytymisen ehkäisyyn. Nuorten koulutukseen tarvitaan vaihtoehtoisia koulutusmalleja, jotka tarjoavat erilaisille oppijoille uuden mahdollisuuden. Kuronen (2010) puhuu väitöskirjassaan vaihtoehtopedagogisista menetelmistä, joiden suosio on näkynyt muun muassa EU-rahoituksella toteutetuissa projekteissa. Kyseisissä projekteissa on tuettu nuorten peruskoulun käymistä loppuun sekä integroitu nuoria toisen asteen koulutukseen ja työelämään. (Kuronen 2010, 79.)

Ensisijaisiksi tavoitteiksi Linnakangas ja Suikkanen (2004) esittävät syrjäytymistä ehkäisevissä projekteissa nuorten elämänhallinnan ja elämisen laadun tukemisen, nuorten

omien kykyjen ja vahvuuksien löytämisen, nuorten ja heidän perheensä kokonaistilanteen hahmottamisen, tukiverkkojen luomisen, itsenäisyyden tukemisen ja vuorovaikutustaitojen rakentamisen sekä tietoisuuden lisäämisen nuoresta itsestään että yhteiskunnasta. Myöhemmiksi tavoitteiksi määritellään erilaisten yhteistyöverkkojen ja ammatillisten toimintavalmiuksien kehittäminen nuorelle. Kouluun lähemmin keskittyvien projektien tavoitteiksi on määritelty peruskoulun loppuun käyminen ja päättötodistuksen saaminen, ammatilliseen kouluun pääseminen ja nuoren pysyminen siellä, yksilöllisten tarpeiden huomioiminen ja yksilöllisen tuen räätälöiminen sekä sopivan harrastustoiminnan löytäminen. Myöhempiä tavoitteita on nuoren henkilökohtaisen kasvun ja elämänhallinnan tukeminen sekä koko perheen tukeminen. (Linnakangas & Suikkanen 2004, 47–48.)

Suomalaisissa nuorisoprojekteissa keskeisenä tavoitteena on siis usein elämänhallintataitojen paraneminen. Elämänhallinnassa on kyse siitä, että yksilö hallitsee ja pystyy kontrolloimaan omaa elämäänsä. Elämänhallinnan teemoja ovat esimerkiksi pitkäjänteisyys, tasapaino, yksilöllisyys sekä sopeutuminen. Nämä taidot opittuaan nuoren elämänhallinnan arvellaan parantuneen. Toisaalta pitkäjänteisyyden ja sopeutumisen voidaan ajatella tarkoittavan omalla tavallaan myös joidenkin asioiden "tukahduttamista". (Paju & Vehviläinen 2001, 114–115.)

Onnistuneet nuorisoprojektit rakentuvat niin, että liikkeelle lähdetään yksilön kiinnostuksen ja sitoutumisen kohteista ja pikkuhiljaa siirrytään vaativimpiin asioihin. (Paju & Vehviläinen 2001, 117–118.) Yhtenä esimerkkinä voidaan ottaa nuorten työpajatoiminta, jota määrittelemme tässä tutkimuksessa myöhemmin tarkemmin kappaleessa kuusi. Nuorten työpajatoiminnalla pyritään auttamaan syrjäytymisriskissä olevia nuoria. Työpajakokeilussa nuorelle järjestetään esimerkiksi työpaikka ja häntä perehdytetään työelämään, jotta ammatinvalinta helpottuisi. (Kuronen 2010, 79.)

Työpajoissa liikkeelle lähdetään siitä, että käytetään nuorille tuttuja toimintatapoja ja otetaan huomioon nuorten kiinnostuksen kohteet sekä elämäntavat. Olennaista on myös, että projekteissa on mukana nuorille tuttu luottohenkilö. Nuori yritetään aluksi integroida pienen porukkaan ja lopuksi toiminta pyritään vaihtamaan vaativammaksi aktiivisuudeksi. Työpajoihin pyritään luomaan mukava porukkahenki sekä käytännöt, jotka ovat nuoria

kiinnostavia. Työpajojen viihtyvyyden varjopuoli on se, että osa nuorista jää "roikkumaan" pajalle, eikä siirry yhtä pykälää vaativammille työ- ja koulutusmarkkinoille. (Paju & Vehviläinen 2001, 119.)

Syrjäytymisen ehkäisyssä onnistuneiden toimenpidekäytäntöjen on oltava sellaisia, jotka perustuvat yksilön kokonaiselämäntilanteen tuntemiseen. Moniammatillisessa yhteistyössä nuorta pystytään auttamaan tehokkaammalla tavalla. Yksilön ympärillä on asiantuntijoita ja auttajia julkisesta sektorista sekä yksityiseltä alueelta. Yksityiselämän toimijoita ovat esimerkiksi etsivä nuorisotyö, osa nuorisoprojekteista sekä kaverit. Julkisen sektorin toimijoita taas ovat esimerkiksi sosiaalitoimisto sekä ammatillinen koulutus. (Paju & Vehviläinen 2001, 121–122.)

Etsivän nuorisotyön työnkuvaan kuuluu nimenomaan nuorten etsiminen. Kyseisen toiminnan työntekijät ottavat yhteyttä nuoriin, jotka ovat muiden yhteiskunnan auttamisjärjestöjen ulkopuolella. Suurimpana ongelmana nähdään se, ettei auttamisjärjestelmien henkilökunta näe nuoria heidän omissa ympyröissään. Tämä saattaa johtaa siihen, että yksilöltä odotetaan liikaa ja väärää asioita. Julkisen yhteiskunnan edustajat eivät toisin sanoen tunne välttämättä nuoren elämäntodellisuutta, jonka vuoksi vaatimukset ja nuoren ajatukset eivät kohtaa. Nuorta lähellä olevat auttajat, kuten etsivän nuorisotyön työntekijät, onnistuvat usein rakentamaan luottamuksellisen suhteen nuoreen. (Paju & Vehviläinen 2001, 122–125.)

Seuraavaksi käsittelemme yhteiskuntaan kiinnittymisen keinoja tarkemmin. Yhteiskuntaan kiinnittymisen voidaan ajatella olevan yksi keino syrjäytymisen ehkäisyssä.

5. YHTEISKUNTAAN KIINNITTYMINEN

Komonen (2000) on tutkinut nuorten kiinnittymistä yhteiskuntaan koulun keskeyttäneitä nuoria tutkimalla. Nuorten kertomuksissa korostuu, että yhteiskuntaan kiinnittyminen voi tapahtua monella eri tavalla. Yleisesti ajatellaan, että kouluttautuminen ja ammattiin valmistautuminen sekä valmistuminen ovat niitä välineitä, mutta vain osa tutkimuksen nuorista puoltaa tätä väitettä. Koulutus ei näyttäytynyt lähes puolelle nuorista ainoana yhteiskuntaan integroitumisen välineenä, vaan työ ja perheen perustaminen nousevat esiin nuorten kertomuksista. Nämä ovat nuorten keinoja kiinnittyä aikuisuuteen sekä yhteiskuntaan. Koulun keskeyttäminen ei tarkoittanut nuorille syrjäytymistä ja irtautumista yhteiskunnasta, vaan pelkästään irtautumista koulusysteemistä. Osalle koulunsa keskeyttäneistä nuorista yhteiskuntaan kiinnittyminen ilmenee eri tavalla kuin odotetaan. Muodollista koulutusta haastetaan esimerkiksi työssäoppimiseen osallistumisen kautta ja tämä toimii nuorten tapana kiinnittyä osaksi yhteiskuntaa. (Komonen 2000, 6-13.)

Koulun kautta tietty osa oppilaista, esimerkiksi vetäytyjät ja häiriköt, ajautuvat valmiiksi heikkoon työmarkkina-asemaan (Laakso 1999, 7). Perinteisesti on ajateltu, että työ on keino kiinnittyä yhteiskuntaan. Koska työn saaminen ei ole enää itsestäänselvyys, myös koulutuksen on ajateltu olevan merkki kiinnittymisestä sekä kansalaisuudesta. Taloudellisen riippumattomuuden saavuttaminen on tarkoittanut myös kansalaisen leiman saamista. Kansalaisuudella viitataan aikuisuuteen, joihin nuorilla ei katsota vielä olevan oikeutta. Nuoruus on vain vaihe aikuisuuteen, jonka aikana yritetään saavuttaa koulutus-, työ- ja parisuhdemarkkinoilta pysyvää asemaa. (Komonen 2000, 1-4.)

Komonen (2000) tutkimuksessa nuorten yritys rakentaa omaa elämänsänsä keskeyttämisineen ja vaihtoehtoisine aikuistumispyrkimyksineen näyttöä virallisen kulttuurin silmissä negatiivisena marginaalisuutena. Ajan kuluessa nuoret huomasivat, ettei vaihtoehtoisista aikuistumisen malleista ollut hyötyä työmarkkinoilla. Muodollisen pätevyyden puute ajoi nuoret työmarkkinoiden marginaaliin. (Komonen 2000, 9-10.) Koulutustason kohoaminen vähentääkin Myrskylän (2011, 13) mukaan ulkopuoliseksi tai työttömäksi joutumisen riskejä.

Yhteiskunnassamme työ on Väärälän (2000) mukaan elämässämme keskeistä ja mahdollistaa osallisuuden myös muihin yhteiskunnan alueisiin. Työ on perusta muun muassa perhe-elämälle, koulutukselle sekä yhteiskunnallisille palveluille. Työn tulisi olla jatkuvaa, kokoaikaista sekä riittää perheen toimeen tulemiseen. (Väärälä 2000, 82.) Myös Raunion (2006) näkemys nostaa esiin työn tärkeyden. EU-vetoisessa yhteiskunnassa työllistyminen nähdään tärkeimmäksi yksittäiseksi syrjäytymistä vähentäväksi tekijäksi. Työ nähdään keskeisenä siteenä yhteiskuntaan sekä keskeisenä lähteenä yksilön hyvinvoinnille. (Raunio 2006, 11.)

Myrskylän (2011) työ- ja elinkeinoministeriön julkaisemassa tutkimuksessa tarkastellaan 15–29-vuotiaita nuoria, jotka eivät ole suorittaneet peruskoulun jälkeistä tutkintoa, ole työmarkkinoilla tai opiskele. Tutkimuksen mukaan yli 80 prosenttia työttömiksi tai muuten ulkopuolisiksi jääneistä ihmisistä eivät suorita korkeampaa tutkintoa kuin perusaste. Opiskelu nähdään kuitenkin kannattavaksi, sillä yli 60 prosenttia tutkinnon suorittaneista työllistyi tutkimuksen aikana. (Myrskylä 2011, 10–15.)

Esimerkiksi välivuosien siirtäessä nuorilla työelämän aloittamista myöhempään ikään, siirtyy luonnollisesti myös täysipainoinen työelämässä aloittaminen. Koska jokainen välivuosi on pois työurasta, tulisi välttää siirtymävaiheiden aukkoja. Yhteiskunta odottaa, että kansalaiset kouluttautuvat ja siirtyvät sen jälkeen työelämään tuottaen lisäarvoa yhteiskunnalle. Useat yhteiskunnan maksavat korvaukset määräytyvät sen mukaan minkälaista työpanosta yksilö on yhteiskunnalle antanut. (Myrskylä 2011, 23.)

Jotkut työttömistä nuorista ohjautuu sijoitustyöhön tai työvoimakoulutukseen. Esimerkiksi ainoastaan peruskoulun suorittaneille nuorille tarjotaan pääosin työmarkkinatuen työharjoittelua. Sen ja valmentavan työvoimakoulutuksen aikana nuoret saavat hankittua työkokemusta, pohtivat jatko-opintojaan ja valmentautuvat työelämää varten. Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan siirtymä peruskoulusta eteenpäin on ongelmakohta, jota ei ole pystytty tukemaan tarpeeksi. Tarjottujen toimenpiteiden päätyttyä nuoret usein päätyvät työttömiksi tai palaavat työnhakuun. Aktiivisten toimenpiteiden päätyttyä vuonna 2008 peruskoulun päättäneistä nuorista 24,3 % oli kolmen kuukauden päästä jälleen työttömiä ja nuorista 26,3 % oli kokonaan ”kadonneita” nuoria, jotka olivat syrjäytymisvaarassa. (Myrskylä 2011, 99.)

Työvoimatoimenpiteisiin osallistuneista nuorista ulkopuolisena tai työttömänä Myrskylän (2011) tutkimuksen mukaan oli viisi vuotta toimenpiteen jälkeen miehistä noin 25 ja naisista noin 17 prosenttia. Toimenpiteillä on kuitenkin selvä etu työttömille ja työvoiman ulkopuolella oleville nuorille. Työvoimatoimenpiteet auttavat työllistymisessä sekä edistävät suuntautumista opiskeluun. Myrskylän (2011) tutkimuksen mukaan hyöty kohdistuu hieman enemmän naisiin kuin miehiin. (Myrskylä 2011, 102.)

Seuraavaksi tarkastelemme yhtä projektilähtöistä työllistämisen muotoa eli työpajatoimintaa.

6. TYÖPAJATOIMINTA

6.1. Pajatoiminnan taustaa ja nykypäivää

1980-luvun puolivälissä perustettiin Suomeen ensimmäiset nuorten työpajat. Tavoitteena oli syrjäytymisvaarassa olevien, ammattikouluttamattomien ja työttömien nuorten työllistäminen. Edelleenkin syrjäytymisprosessin katkaiseminen on yksi nuorten työpajojen päätehtävä. (Laakso 1999, 1.) 1980 -luvulla nuorten työpajat olivat lähinnä nuorisotyön väline syrjäytymisen ja työelämän ongelmiin (Pekkala 2009, 13). Työpajoja perustettiin paikkamaan koulutuksen ja työelämään väliin jäävää kuilua. Tässä ominaista oli ammatillisen koulutuksen puuttuminen ja haluttomuus hakeutua koulutukseen. (Nyyssölä 1999, 38.) Ensimmäiset viralliset työpajat perustettiin Helsinkiin, Mikkeliin, Jyväskylään ja Tampereelle (Hassinen 2007, 9-10). Suomen lisäksi mallia oli käytetty muissakin Euroopan maissa, kuten Saksassa ja Tanskassa (Kukkola 2001, 8).

1990-luvulla lama lisäsi rajusti nuorisotyöttömyyttä, johon pajat alkoivat toiminnallaan vastaamaan. (Hassinen 2007, 9-10). 1980-luvun onnistuneet pilottipajat ja massatyöttömyys olivat suotuisia tekijöitä pajatoiminnan laajenemiselle (Pekkala 2009, 13). 1990-luvun pajojen kasvuvauhtia kuvaa hyvin se, että vuonna 1992 pajoja oli vajaa 60 ja vuonna 1999 pajoja oli jo noin 350 kappaletta (Nyyssölä 1999, 10).

Suomen liityttyä Euroopan Unioniin vuonna 1995 Suomessa alkoi ensimmäinen Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) rakennerahastokausi. ESR -rahoitus helpotti monia työllisyydenhoidon kanssa taistelevia kuntia perustamaan työpajoja. Pajat tekivät yhteistyötä työhallinnon sekä paikallisten sosiaalitoimistojen kanssa. Vuosina 1995–1999 työpajoissa oli arviolta 40 000 nuorta. Vuoteen 2000 mennessä pajoille alkoi tulla myös pitkäaikaisyöttömiä aikuisia sekä koulupudokkaita, sillä työpajakriteerit täyttäviä nuoria ei enää ollut niin paljon. Nuorisotyöttömyys oli kääntynyt laskuun mikä vähensi pajanuorten määrää. Enää ei puhuttu nuorten työpajoista vaan ylipäätään työpajoista. (Pekkala 2009, 14–15.)

1990-luvulla työpajoista käytiin kiivasta keskustelua ja työpajakeskustelun kiistakysymyksiä olivat muun muassa tulisiko työpajojen muistuttaa oikeaa työpaikkaa tai olla mahdollisesti ponnahduslautana ammatilliseen koulutukseen. Pohdittiin myös minkälaisiksi työpajojen tulisi profiloitua, ovatko työpajat enemmän nuoria työllistäviä "tuotantopajoja" vai "terapiapajoja", jotka auttavat elämänhallinnan paranemisessa. Kiistanalaisiksi kysymykseksi nousivat myös työpajanuorten mahdollisuudet toimia tulevaisuudessa yrittäjinä. (Paju & Vehviläinen 2001, 141.)

2000-luvulla pajatoiminnan piiriin ovat tulleet myös uudet kasvavat asiakasryhmät, joihin kuuluvat mielenterveyskuntoutujat, maahanmuuttajat sekä päihdeongelmaiset (Pekkala 2009,15). 1990-luvulla ja 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä nuorten työpajatoiminta on monipuolistunut, vahvistunut ja ammatillistunut sekä laajentunut valtakunnalliseksi toiminnaksi (Kuure 2010, 18). Työpajojen perustehtävä on muuttunut 2000-luvulla 1990-luvun hätäaputyöllistäjästä työssä oppimisen paikaksi sekä yksilöllisten valmennus- ja kuntoutuspalveluiden tuottajaksi (Komonen 2007, 1-2). Nuorten työpajatoimintaa ovat vahvistaneet sekä vuoden 2006 nuorisolaki että vuoden 2011 nuorisolain muutokset. Vuoden 1995 nuorisotyölaissa ei vielä ollut mainintoja nuorten työpajatoiminnasta. (Kuure 2010, 4.)

Tällä hetkellä Suomessa on noin 250 kuntien, säätiöiden, erilaisten yhdistysten ja yhteisöjen ylläpitämää työpajaa, joissa on vuosittain n. 20 000 valmentautujaa. Työpajoja on erilaisia riippuen asiakkaista ja paikkakunnasta. Nuorten työpajoista puhutaan erityisesti silloin, kun asiakkaat ovat 17–19-vuotiaita. Perinteisimpiä aloja työpajoilla ovat metalli-, puu-, tekstiili- ja auto- ja kuljetusala. Uusia aloja ovat muuan muassa kierrätys, media ja viestintä, ATK sekä erilaiset keittiö- ja puhdistuspalvelut sekä koti- ja kiinteistöpalveluihin liittyvät työtehtävät. Myös kuvataide-, teatteri-, musiikki- ja videopajat ovat nostaneet kiinnostusta työpajoja kohtaan. (Työpajatieto 2014.)

6.2. Työpajatoiminnan määrittely ja päätehtävät

Työpajoilla tarkoitetaan sosiaalisen työllistämisen yksikköjä, jotka tarjoavat asiakkailleen mahdollisuuden saada tukea työ- ja yksilövalmennuksen keinoin. Asiakkaat ovat valmentautujia, usein pitkäaikaistyöttömiä tai syrjäytymisvaarassa olevia nuoria. (Pekkala 2009, 11–12.) Työpaja on koulun ja työpaikan sijoittuva toimintamuoto, jossa käytännön avulla opitaan uusia asioita. Tekemällä oppiminen eli ”learning by doing” on yksi pajatoiminnan tärkeimmistä lähtökohdista. (Kukkola 2001, 8.) Tekemällä oppimisessa tärkeänä pidetään oppijan oman aktiivisuuden korostamista sekä opittavan asian kytkemistä oppijan elämäkäytäntöön (Väkevä 2004, 111).

Työpaja-käsitteen alle on sijoitettu mitä erilaisimpia toimintoja. Muun muassa ammattipajat, työpajat, innopajat ja työkoulut ovat usein oppilaitoksiin perustettuja pajoja, jotka ovat osa tutkintoon johtavaa toisen asteen ammatillista koulutusta. Näissä opetussuunnitelmat muodostavat keskeisen toimintaa ohjaavan mallin. Myös rästäpajat ja -pysäkit viittaavat kouluun ja opetussuunnitelmapohjaiseen pajatoimintaan. Laajemmin työpaja-käsite voi kattaa alleen ammattioppilaitoksien monimuotoisia toimintoja, joissa oppilas yritetään kiinnittää opintoihinsa ja tarjotaan tukea tutkinnon suorittamiseen. Työpajat voivat myös olla kuntien, säätiöiden ja yhdistysten ylläpitämiä työpajoja, johon nuoret ohjautuvat eri viranomaisten toimesta tai oma-aloitteisesti. (Komonen 2007, 4-5.) Tässä tutkimuksessa emme keskity oppilaitosten ylläpitämiin työpajoihin vaan tarkastelemme juuri kuntien, säätiöiden sekä yhdistysten ylläpitämiä työpajatoimintoja.

Valtakunnallinen työpajayhdistys on määritellyt työpajoja siten, että ne ovat erityistyöllistämisen yksiköitä, jotka tarjoavat eri-ikäisille asiakkaille mahdollisuuksia saada tukea työ- ja yksilövalmennuksen keinoin. Heikossa työmarkkina-asemassa olevat henkilöt ovat työpajojen kohderyhmää. Työpajoja voidaan jakaa suuntautumisen ja pajan erikoistumisen mukaan muun muassa työtoiminnan yksiköihin, ohjaaviin pajoihin sekä starttipajoihin. (Komonen 2007, 5.)

Työpajatoiminnan päätehtävänä on tukea asiakkaiden sosiaalisia sekä elämänhallintataitoja että omatahtista yhteisöllistä kasvua, tarjota varhaista tukea ja tekemällä oppimista. Työpajalla asiakkaalla on mahdollisuus ohjattuun ja tuettuun, yksilön taidot huomioon

ottavaan työntekoon. Työpajoilla jokaiselle yksilölle asetetaan yhteistyössä hänen kanssaan tavoitteet, joita määrittää pajalle tulevan oma lähtötaso (Kuure 2010, 5). Jokaiselle asiakkaalle laaditaan yksilöllinen toimintasuunnitelma henkilön historian ja tulevaisuuden mahdollisuudet huomioon ottaen (Huotelin & Komonen 2006, 18).

Jotta asetetut tavoitteet sekä itsenäisyyden tukeminen onnistuisivat, kiinnitetään huomiota asiakkaan elämönhallintaitojen paranemiseen. Elämönhallintataidoista puhutaankin usein syrjäytymiskehityksen yhteydessä. Syrjäytymiskehitykseen vaikuttavat usein puutteet yksilön sisäisessä ja ulkoisessa elämönhallinnassa. Kyseessä voi olla vaikeus sopeutua yhteiskuntaan. Yksilö kokee irrallisuutta, aloitekyvyttömyyttä, ihmissuhdeongelmia, elämönhallun kadottamista sekä hänellä voi ilmetä päihteiden väärinkäyttöä. Tämä voi monesti johtaa ulkoisten ongelmien kasautumiseen. (Huotelin & Komonen 2006, 8.)

Paju ja Vehviläinen (2001) käsitteellistävät elämönhallintaa esimerkin kautta. Kun lähes kaikki ongelmallinen nuorten tapauksessa liittyy jollakin tavalla syrjäytymiseen, liittyvät ratkaisut usein juuri elämönhallintaan. Useassa nuorisoprojektissa elämönhallinta onkin asetettu toiminnan tavoitteeksi. Yleisesti elämönhallinta liitetään esimerkiksi rahan tai ajan yksilölliseen budjetointiin tai säätelyn tekniikoihin sekä itsekuriin, jota ne vaativat. Usein ongelmat elämönhallinnassa tulevat esille kun yksilön pitkäjänteisyys ei riitä koulussa tai työssä pysymiseen. Esimerkiksi puhelinlaskun maksaminen on maksukyvyyn rajoissa tai yksilö etsii kemiallista pikaratkaisua eli esimerkiksi päihteitä ongelmiinsa. (Paju & Vehviläinen 2001, 68–69.)

Kun elämönhallinta muodostuu ongelmaksi, tarkoittaa se Pajun sekä Vehviläisen (2001) mukaan esimerkiksi sitä, että arkiset perusvalmiudet asettavat haasteita. Näitä ovat esimerkiksi ruuanlaitto tai kyky kysyä tarvittaessa neuvoa. Myös omien tarpeiden ilmaiseminen on vaikeaa, eikä yksilö pysty hallitsemaan arkielämäänsä tuhoamatta talouttaan ja mahdollisuuksiaan. (Paju & Vehviläinen 2001, 70.)

Elämönhallintaitojen parantumisen lisäksi työpaja voi tarjota myös räätälöidyn polun koulutukseen sekä sen loppuun suorittamiseen yhteistyössä koulutuksen järjestäjän kanssa. Myös työmarkkinoille työllistyminen otetaan työpajoilla huomioon. (Häggman 2011, 5.) Työpajojen tavoitteena on siis siirtyminen työmarkkinoille ja koulutukseen, joka tapahtuu yksilön persoonallisen ja ammatillisen kasvun tukemisella (Kuure 2010, 5).

Asiakkaan yleisen itsenäisyyden tukeminen ja vahvistaminen ovat pajojen tavoite. Tavoitteena on, että pajajaksolla on pysyvä merkitys yksilön elämässä (Pohjantammi 2007, 7) ja sopivan polun löytyminen esimerkiksi työelämään.

Pajun ja Vehviläisen (2001) mukaan nuorille kohdistettujen työpajojen päätehtävänä on nuorten poluttaminen. Tällöin nuorelle pyritään muodostamaan sopiva polku työelämään yhdistelemällä erilaisia toimenpiteitä, kuten koulutusta sekä työharjoittelua. Suomalaiset työpajat ovat usein pieniä verstaita, joissa ohjaajat sekä nuoret työskentelevät. Työpaja voi kuitenkin olla myös esimerkiksi osa jotain suurempaa projektia. (Paju & Vehviläinen 2001, 139.)

Poluttaminen on siis Pajun sekä Vehviläisen (2001) mukaan yksi työpajatoiminnan tavoitteista. Nuorelle pyritään suunnittelemaan yksilöllinen polku, joka voi sisältää muun muassa koulutusta, työharjoitteluja tai tukityötä. Poluttamisen ansiosta nuori pidetään koko ajan samassa ohjausprosessissa. Poluttamisen hyvien puolien lisäksi keskeiseksi ongelmaksi on määritelty työttömien nuorten kierrätys sekä nuoren tippuminen jaksojen väliin alueisiin. (Paju & Vehviläinen 2001, 147.)

Työpajatoiminta kohdistuukin usein nivel- tai siirtymävaiheisiin, kuten siirryttäessä peruskoulusta toiselle asteelle, siirryttäessä työttömyydestä työhön sekä muihin yksilön elämäntilanteesta johtuviin yksilöllisiin tuen tarpeisiin. (Opetusministeriö 2004, 12.) Pajatoiminta ei kohdistu laajaan ikäluokkaan kuten koulutus, vaan se kohdistuu jo syrjäytymisvaaraan joutuneisiin ja tiettyihin yksilöihin. Työpajatoiminta on ennaltaehkäisevää ja yksilöä itseään uudelleen vahvistavaa. Pajatoiminnan vaikuttavuus nähdään pitkällä aikavälillä, sillä pajatoiminta tavoittaa niitä yksilöitä, kenellä on työttömyyden ja koulutuksen valinnan vaikeuden pitkittyessä yhä enemmän riskejä syrjäytymiseen. (Pohjantammi 2007, 137–138.)

Pajoilla voidaan siten Pohjantammen (2007, 138) mukaan ennaltaehkäisevästi yrittää tukea asiakkaan itsenäistymistä valmennuksen keinoin sekä katkaista jo muodostunut ylisukupolvinen ketju. Tällä tavalla ehkäistään asiakkaiden negatiivisten kokemusten kasautumista, jottei yksilö passivoituisi ja epävarmistuisi. Pajoilla pyritään myös ennaltaehkäisemään syrjäytymistä tukevien lähtökohtien siirtymistä. Pajan asiakkaista monella on lapsia. (Pohjantammi 2007, 138.)

6.3. Työpajojen käytännöt

Perinteisiä toimintatapoja työpajoilla ovat työharjoittelu ja koulutuksen ohjaus (Pohjantammi 2007, 7). Pajun ja Vehviläisen (2001) mukaan yksi työpajatoiminnan hyvä käytäntö on yritysysteistyö, joka tarkoittaa esimerkiksi työpajan tekemiä alihankintatöitä paikallisille yrityksille. Työpajan asiakkaat saattavat päästä myös työharjoitteluun yrityksiin. Työpajatoiminnan onnistuneet käytännöt ovat riippuvaisia työpajan kohderyhmän lisäksi paikallisuudesta. Työpajoja muuttaessa enemmän työpaikkojen kaltaisiksi on mahdollisuus pienentää kuilua työpajan ja oikean työpaikan välillä. (Paju & Vehviläinen 2001, 142–144.)

Työpajojen yhteydessä käytetään usein termiä sosiaalinen työllistäminen. Tämä tarkoittaa yleiskäsitteenä työn ja verkostoyhteistyön avulla tapahtuvaa työllistämistä. Tällöin tavoitteena on yksilöiden tukeminen kohti työelämää, koulutukseen tai arjen hallinnan kehittämiseen. Pajalla tapahtuvasta ohjauksesta voidaan käyttää termejä työ- tai yksilövalmennus. Työvalmennus on työpajalla olevan asiakkaan yksilöllisten tarpeiden ja valmiuksien mukaan suunniteltua ja tavoitteellisen työn avulla tapahtuvaa toimintakyvyn edistämistä. Yksilövalmennus on työvalmennusta tukevaa toimintaa, jossa kiinnitetään erityisesti huomiota arjen hallintaan sekä toimintakykyyn. (Pekkala 2009, 11.) Kappaleessa 6.4 tarkastelemme enemmän työ- ja yksilövalmennusta.

Yhteenvedon voidaan todeta, että pajat tarjoavat uuden mahdollisuuden niille, jotka ovat keskeyttäneet koulun. Pajojen avulla yksilöt voivat hakeutua koulutuksen, ammattien sekä työn pariin. Työpaja toimii myös sosiaalisena ympäristönä, jossa on mahdollista kokea vertaistukea ja yhteenkuuluvuuden tunteita. (Huotelin & Komonen 2006, 11.)

6.4. Henkilökunta työpajoilla

Pajoilla työskentelee ohjaajia eri nimikkeillä, kuten työ- ja yksilövalmentajina. Esimerkiksi työvalmentajien osa-alueita on Pohjantammen (2007) mukaan nuorten henkilökohtainen ohjaus sekä motivointi työn kautta. Pekkala (2009) määrittää työvalmennuksen olevan päivittäistä tuen antamista erilaisten töiden sekä konkreettisten taitojen opettelussa, yhteistoimintaa työyhteisön kanssa sekä muun muassa huolellisuuden ja siisteyden opettelua. Työvalmentajan tehtäviin kuuluu muun muassa asiakkaiden perehdyttäminen pajan tehtäviin, oman yksikön toiminnan kehittäminen, yksilöllisen työvalmennussuunnitelman laatiminen sekä asiakkaan työssä suoriutumisen arviointi säännöllisesti. (Pekkala 2009, 26–28.)

Yksilövalmentajien työnkuvaan kuuluu muu valmennus työpajasta riippuen. (Pohjantammi 2007, 7.) Myös yksilön toimintakyvyn parantamisen tukeminen on yksilövalmentajan päätehtäviä. Yhteistyö työvalmentajan, valmentautujan toimintakyvyn arviointi, perehdytys, toimintasuunnitelman laatiminen, arviointi sekä oman työn kehittäminen ovat keskeisiä tehtäviä yksilövalmentajalle. (Hassinen 2004, 44.) Yksilövalmennuksessa merkittävää on asiakkaan lähtötilanteen arviointi, sillä sen pohjalta laaditaan valmennussuunnitelma. Tämän lisäksi yksilövalmentajan työtä on myös asiakkaiden seuranta pajajakson jälkeen. Yksilövalmentajat tekevät tiivistä yhteistyötä muun muassa työvalmentajien, sosiaali-, terveys- ja koulutusasiantuntijoiden kanssa. (Pekkala 2009, 30–31.)

Pekkala (2009) kuvaa yksilövalmentajan olevan linkki asiakkaan ja yhteiskunnan muiden toimijoiden välillä. Yksilövalmentajan tehtävänä on tukea asiakasta sekä pitää asiakkaan elämässä eri osapuolet ajan tasalla ja päivittää tietoa esimerkiksi asiakkaan elämäntilanteen edistymisestä tai työpaikoista. Useissa tapauksissa Pekkalan (2009) mukaan yksilövalmentajan ammatti sisältää myös asiakkaiden rekrytoimisen sekä heidän perehdyttämisenä työyhteisöön, yksilövalmennuksen päiväkirjan pitämisen, asiakkaan yksilövalmennussuunnitelman pitämisen ja seuraamisen sekä oman työskentelynsä kehittämisen. (Pekkala 2009, 31–32).

Työpajojen henkilökunnan toiminnalle usein ominaista on, että yhden henkilön työnkuvaan kuuluu monia tehtäviä. Tämä näkyy varsinkin pienissä pajoissa, joissa saman henkilön työtehtäviä voivat olla työsuunnittelu, osallistujien ohjaaminen työtehtäviin, arjen hallinnan tukeminen, raportointi ja yhteydenpito, asiakaspalvelusta vastaaminen sekä joskus myös projektinhallinta tai taloudesta vastaaminen. (Pekkala 2009, 21.)

Työpajatoimintaa koskevilla keskusteluilla korostetaan luottohenkilön merkitystä. Tällaisella henkilöllä tarkoitetaan nuorten tukihenkilöä, joka toimii samalla hyvänä mallina. Pajun ja Vehviläisen (2001) mukaan kansalaisen mallia voidaan antaa esimerkiksi projekteissa, jotka pohjautuvat mestari-kisälli-periaatteeseen. Jotta työelämän ja työpajojen välistä kulkua saataisiin kavennettua entisestään, tulisi työnantajilla olla jonkinlaisia pedagogisia kykyjä sekä ymmärrystä työpajanuoria kohtaan. (Paju & Vehviläinen 2001, 146.)

6.5. Työpajojen ylläpito ja järjestäminen

Julkisen sektorin palvelukokonaisuudessa työpajatoiminta sijoitetaan sosiaalialan palvelujen ja avoimien koulutus- ja työmarkkinoiden välimaastoon. Koulujärjestelmä, vapaa-aikaan sijoittuva nuorisotyö, sosiaalinen nuorisotyö ja nuorten työmarkkinat muodostavat toisiinsa limittyneen kentän jossa työpajat toimivat. Nuorten työpajat ovat osa hyvinvoinnin palvelujärjestelmää ja niissä nuori kohdataan asiakkaana. Työpajatoiminta on monialaista toimintaa. Järjestävänä tahona voi olla kunta, yksityinen yhdistys tai säätiö (Kuure 2010, 7-14). Suomalaisista työpajoista suurin osa on kuntien omistamia (Pekkala 2009, 19). Useissa kunnissa etsivä nuorisotyö on järjestetty työpajatoiminnan yhteyteen tai ne tekevät läheisesti yhteistyötä (Kuure 2010, 4).

Nuorten työpajojen suhteet kunnan palvelujärjestelmiin vaihtelevat, sillä työpajat toimivat erilaisissa toimintaympäristöissä. Työpajatoiminta perustuu yhteistyöhön muun palvelujärjestelmän kanssa riippumatta siitä, omistaako sen kunta, säätiö vai yksityinen yhdistys. Yleisimmin yhteistyökumppaneina ovat työvoimapalvelut, koulutoimi, sosiaalitoimi, nuorisotoimi, seurakunnat ja kansalaisjärjestöt. (Kuure 2010, 14.)

Työpajatoiminnan rahoitus perustuu monikanavaiseen tulovirtaan. Tulovirta muodostuu valtionavusta, toiminnan ylläpitäjän eli kunnan, yhdistyksen tai säätiön rahoitusosuudesta, nuorille asiakkaille ostettujen palvelukokonaisuuksien tuloista sekä työpajoilla nuorten tekemän työn mahdollisista tuloista. Ostetuissa palvelukokonaisuuksissa lähettävänä tahona voi olla esimerkiksi TE-toimisto, sosiaalitoimi, KELA, oppilaitos tai mielen-terveystoimi. (Häggman 2011, 5.) Valtaosaa työpajoista on rahoitettu Opetusministeriön avustuksilla sekä ainakin vuoteen 2006 asti myös ESR-projektituella (Pekkala 2009, 19). Esimerkiksi Helsingissä pajojen ylläpitäjänä on kouluvirasto, kun taas Nurmijärvellä ja Porvoossa kunnan nuorisotoimi (Kuure 2010, 16). Työpajoilla tehtävistä asiakkaiden harjoitustoista suurin osa tehdään myyntiin ja myyntitulo voi olla merkittävä osa pajan rahoitusta (Pohjantammi 2007, 7).

Vuonna 2000 suomalaisten nuorten työpajojen rahoituksesta suurin osa on tullut kunnalta/kaupungilta. Toiseksi suurin rahoittaja on ollut työministeriö esimerkiksi työllistämistuilla, jonka jälkeen tulevat ESR, pajan oma tuotto, Opetusministeriön kehittämisavustukset, RAY eli raha-automaatti yhdistys, yksityinen rahoitus, ulkoasianministeriö, sosiaali- ja terveysministeriöltä sekä KELA. (Kuoppala & Virtanen 2000, 8.)

Paju ja Vehviläinen (2001) mainitsevat työpajatoiminnan olevan Suomessa vakiintumatonta. Työpajojen tarve on ajateltu riippuvaiseksi suhdanteista, eli hyvän taloudellisen tilanteen aikana työpajoja ei mahdollisesti tarvittaisi lainkaan. Yhä enemmän kuitenkin vahvistuu ajatus siitä, että nuoret tarvitsevat työpajaa ennen työmarkkinoille tai koulutukseen siirtymistä. Ihmisten mielipiteissä ja asenteissa työpajat ovat jo vakiinnuttaneet asemansa. (Paju & Vehviläinen 2001, 139–140.)

6.6. Työpajojen kohderyhmä

Kari Nyssölä kirjoitti vuoden 1999 raportissaan työpajojen toiminnasta. Nyssölä (1999) mukaan koulutuksesta työelämään siirtymisen reitti on muuttunut Suomessa. Koulutuksesta vakaaseen työmarkkina-asemaan siirtyminen on väistynyt työttömyyden, erityyppisten työsuhteiden ja vaihtoehtoisten kouluttautumismallien takia. Tämä muutos koskettaa Nyssölä (1999) mukaan erityisesti huono-osaisia ja syrjäytymisvaarassa olevia nuoria. Nyssölä (1999) pitää tärkeänä, että nuoriin kohdistettuja työvoima- ja koulutuspoliittisia toimenpiteitä tulee kehittää. (Nyssölä 1999, 5.) Vaikka taloudellinen tilanne on Suomessa 1990-luvulta muuttunut, edelleen työpajojen kohderyhmänä ovat syrjäytymisvaarassa olevat nuoret.

Työpajatoiminnan kohderyhmänä ovat nuorisolain (72/2006) mukaan alle 29-vuotiaat nuoret. (Häggman 2011, 5.) PAJAVERKKO-projekti on Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskuksen Palmenian hallinnoima projekti, jonka tavoitteena on työpajojen kehittäminen sekä syrjäytymisen ehkäisy. Yleisimmät haasteet työpajoille tulleilla nuorilla ovat PAJAVERKKO-projektissa esiin nousseet päihdeongelmat, itsenäistymisen haasteet, päivärytmi ja poissaolot, vuorovaikutustaidot sekä toisiinsa sidoksissa olevat moninaiset ongelmat. Moninaiset ongelmat ovat usein mielenterveydellisiä ongelmia. (Kuure 2010, 5-6.)

Myös vaikeasti työllistettäviä ryhmiä, kuten pitkäaikaistyöttömät ja vajaakuntoiset, ovat nuorten lisäksi työpajojen asiakkaita (Laakso 1999, 1). Tämän vuoksi kaikkien työpajojen osalta ei voida käyttää termiä nuorten työpaja, vaan puhutaan laajemmin työpajoista. Pekkanen (2009) mukaan työpajojen asiakaskunta on muuttunut aiempaa haastavammaksi ja asiakasryhmät ovat laajentuneet. Työvalmiuksien heikkenemisen lisäksi tämä tarkoittaa aiempaa laajempaa yksilövalmennuksen tarvetta. Erillisten yksilövalmentajan tehtäville onkin ollut kysyntää viime aikoina. (Pekkala 2009, 30.)

Työpajojen asiakkaille tyypillistä on opiskelu- ja työuralta putoaminen, ammattikoulun jälkeisen työkokemuksen hankkiminen tai välivuoden pito sekä ammattivaihtoehtojen miettiminen. (Laakso 1999,1.) Osa työpajoille tulevista nuorista tulee suoraan peruskou-

lusta, osa ammattikoulusta tai lukiosta (Pohjantammi 2007, 7). Työpajatoiminnassa toiminnan lähtökohtana on asiakas itse. Tuloksia syntyy, mikäli asiakas alkaa luottaa itseensä ja löytää omia vahvuuksiaan. Tämä on saavutettavissa jos asiakas kokee olonsa turvalliseksi ja mielekkääksi työpajoilla, sekä luottaa työpajan henkilökuntaan. Työpajojen arvopohjana voisi ajatellakin olevan asiakkaan yksilöllisyyden arvostaminen, kunnioittaminen sekä tasavertainen kohtaaminen asiakkaan ja työpajan henkilökunnan välillä. (Kuure 2010, 4.)

Verrattaessa muita nuoria pajanuoriin, on huomattu, että pajanuorten kotoa löytyvän useammin perinteisiä sosiaalisen syrjäytymisen riskitekijöitä. Pajanuorten ryhmässä esiintyy työttömyyttä, perhe-elämää häiritsevää alkoholinkäyttöä ja vanhempien eroja. Nuorten tuloon pajalle voidaan nähdä vaikuttavan vanhempien tausta sekä nuorten omat elämänvaiheet (Pohjantammi 2007, 64–176.)

Toukokuussa 2006 Opetusministeriö päätti selvittää työpajoilla olevien nuorten ylisukupolvista työttömyyttä. Selvitys perustuu pajanuorille ja valmentajille tehtyihin kyselyihin (N=507 ja 77) sekä teemahaastatteluihin (N=22 ja 17). Pajoille tulleista nuorista kaikki ovat olleet ainakin lyhyesti työttömiä ja nuorista 70 % on kokenut vanhempien työttömyyden. Kaikkien nuorten osalta pajatoiminta katkaisee kuukausiksi ylisukupolvisen työttömyyden. Se myös mahdollistaa toisenlaisen uran haun. (Pohjantammi 2007, 4.) Ylisukupolvinen työttömyys tarkoittaa työttömyyden toistumista sukupolvesta toiseen, eli tiettyjen samankaltaisten piirteiden uusiutumista. Ylisukupolvisesta työttömyydestä voidaan puhua sosiaalisena perintöjä. Tällä tarkoitetaan sosiaalisista piirteistä, jotka siirtyvät sukupolvelta toiselle. (Pohjantammi 2007, 9.)

Työpajojen tuloksellisuutta tarkastellaan muun muassa laskemalla, kuinka moni nuorista on puolen vuoden tai vuoden työpajajakson jälkeen kiinnittynyt työelämään tai koulutukseen. Laskuissa otetaan huomioon myös nuorten työpajojen keskeyttämisen määrä. (Paju & Vehviläinen 2001, 140–141.) Työpajojen vaikuttavuutta arvioidaan määrällisesti mitattavien vaikutusten lisäksi nuorten elämänhallinnan kehittymisellä, itsetunnon lisääntymisellä sekä muilla elämänlaadullisilla muutoksilla. Arviointimenetelmät kyseisille asioille ovat kuitenkin Pajun ja Vehviläisen (2001) mukaan huonot. (Paju & Vehviläinen 2001, 147–148.)

Taulukosta 1 selviää maakunnittain sekä iän mukaan työpajatoimintaan osallistuneiden asiakkaiden määrät vuonna 2011.

TAULUKKO 1. Työpajatoimintaan osallistuneiden määrä vuonna 2011 (Häggman 2011, 19).

2. Maakunta	Alle 17	17-20	21-24	25-28	29 - 49	Yli 50	yhteensä
Etelä-Karjala	10	121	98	100	155	117	601
Etelä-Pohjanmaa	48	199	139	65	138	50	639
Etelä-Savo	67	82	96	34	150	73	502
Itä-Uusimaa	4	54	35	2	1	0	96
Kainuu	12	58	104	49	127	91	441
Kanta-Häme	8	100	127	61	94	38	428
Keski-Pohjanmaa	13	148	110	99	238	58	666
Keski-Suomi	36	178	265	146	517	248	1390
Kymenlaakso	49	166	217	70	373	79	954
Lappi	33	191	267	233	668	374	1766
Pirkanmaa	135	947	736	444	1191	589	4042
Pohjanmaa	39	238	175	104	411	153	1120
Pohjois-Karjala	20	200	153	35	1	3	412
Pohjois-Pohjanmaa	58	379	343	121	87	47	1035
Pohjois-Savo	60	310	274	147	301	202	1294
Päijät-Häme	3	197	238	22	20	12	492
Satakunta	17	154	313	62	132	57	735
Uusimaa	72	1095	794	240	164	64	2429
Varsinais-Suomi	128	430	316	123	463	225	1730
Kaikki yhteensä	812	5247	4800	2157	5231	2480	20772

6.7. Työpajanuorten suhde kouluun

Kuten jo aiemmin olemme tämän tutkimuksen teoriaosuudessa tarkastelleet, koulukokemuksilla ja syrjäytymisen riskillä on selvä yhteys toisiinsa. Myös Pohjantammen (2007) mukaan kouluvaiheen kokemuksilla ja nuorten työttömyydellä on vahva suhde. Kouluviihtymättömyys, oppimisvaikeudet, epäonnistumiset, koulun keskeyttäminen ja väärältä alalta pois hakeutuminen vaikuttavat siihen, määrittelevätkö nuoret itsensä työttömiksi vai eivät. Osa nuorista suhteuttaa työttömyyttään koulutusmahdollisuuksiin, kun taas osa on koulukielteisiä. Pajanuorten suhtautuminen kouluun onkin usein melko kielteistä. (Pohjantammi 2007, 22.) Työpaja tarjoaa lähes aina mahdollisuuden kokea onnistumisen kokemuksia, mikä on tärkeää yksilöille, joiden koulu on keskeytynyt (Hassinen 2004, 22). Pajanuorten valinnoissa koulutukseen liittyen näkyy työkeskeinen orientaatio ja pajojen valmentajat arvioivat nuorista 80 % olevan tekemällä oppivia. (Pohjantammi 2007, 95–96).

Laakso (1999) on raportissaan kertonut tutkimuksesta, jossa on haastateltu työpajoilla olleita nuoria. Nuorilla on ollut peruskoulussa vaikeuksia lukemisessa ja matematiikassa sekä käytöshäiriöitä. Koulua jälkeensä tarkastellessaan oppilaat olisivat halunneet lisää käytännön aineiden tuntimäärää, työharjoittelua yläasteelle sekä muuttaa työtapoja vähemmän stressaaviksi. Verrattaessa muihin nuoriin päihde- ja huumekekoilut sekä rötökset olivat alkaneet aiemmin tai olivat yleisempiä pajanuorten keskuudessa. (Laakso 1999, 7-8.)

6.8. Työpajojen tulevaisuus

Nuorisotyöttömyyden määrän vähentyessä herää myös kysymys, tarvitaanko työpajoja enää ja jos tarvitaan, minkä verran. Aines, joka pajoille tulee, on selvästi muuttunut. On myös havaittu, että valmentautujat ovat ”vaikeampia” kuin ennen, esimerkiksi huumeiden käyttö on yleistynyt pajoille tulevilla nuorilla. Laakson (2001) pajatoiminnan vaikuttavuudesta tehdyssä tutkimuksessa valmentautujien muutoksen lisäksi myös rahoituksesta johtuva epätietoisuus häiritsi pajojen perustyötä. (Laakso 2001, 3.)

Pajoihin liittyvästä epätietoisuudesta huolimatta, Laakson (2001) tutkimuksen mukaan nuoret itse kokevat pajat hyödyllisiksi. Monissa tutkimuksissa onkin noussut esiin pajoja käyneiden nuorten positiiviset suhtautumiset pajajaksoon. Nuoret ovat viihtyneet pajoilla, saaneet ohjausta ja tukea. Työilmapiiri ja työssä oppiminen on koettu tärkeiksi. Kuitenkin tutkimusten perusteella uhkatekijänä voidaan pitää pajan leimautumista ”hupipajaksi”, joka ei ole lähellä oikeaa työelämää. Tämä voi vaikeuttaa pajanuoren sopeutumista työelämään pajajakson jälkeen. (Laakso 2001, 3.)

Komonen (2000) oli koulunsa keskeyttäneitä nuoria tutkiessaan huomannut, että koulun keskeyttäneet nuoret palasivat takaisin muodollisen koulutuksen pariin saadessaan kokeilla toisenlaista tapaa, esimerkiksi työssä oppimista. Nämä elämäkerralliset oppimiskokemukset olivat auttaneet löytämään oman alan tai motivoineet hankkimaan pätevän koulutuksen. (Komonen 2000, 10.) Työpajat tarjoavat nuorille puolen vuoden mittaisen jakson oman alan löytämiseen työkokeilujen avulla. Koulun keskeyttämisen syynä voi

juuri olla oman alan löytämättömyys, johon työpajat voivat auttaa. Kun nuori pääsee mieleisensä koulutuksen pariin ja hankkii muodollisen pätevyyden, hänen asemansa työmarkkinoillakin paranee.

7. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA – KYSYMYKSET

7.1. Tutkimustehtävä

Tutkimuksellamme haluamme selvittää työpajojen työntekijöiden näkökulmaa sekä osamista syrjäytymisen ehkäisyssä sekä asiakkaiden yhteiskuntaan kiinnityttämisessä. Tässä tutkimuksessa tarkoitamme työpajojen työntekijöillä työpajojen henkilökuntaa, kuten työvalmentajia, yksilövalmentajia sekä toiminnanjohtajia. Useilla työpajoilla työntekijäkäsitetä käytetään puhuttaessa työpajojen asiakkaista, pajalaisista, valmentautujista tai muista työpajoille hakeutuneista yksilöistä. Tässä tutkimuksessa käytetään termiä asiakas kuvaamaan pajalle hakeutuneita henkilöitä.

Useat työpajoja koskevat tutkimukset ovat keskittyneet työpajojen asiakkaiden näkökulmaan. Tutkimuksia on tehty muun muassa nuorten kokemuksista ja työpajojen merkityksistä yksilön elämässä (esim. kts Korpela 2009 & Kuure 2010). Työpajojen työntekijöiden näkökulmasta syrjäytymisen ehkäisyä tarkastellessa tulee kiinnittää huomiota työntekijöiden osaamiseen, josta ei ole olemassa vielä paljoa tutkimustietoa. Työpajojen työntekijöillä ei ole käytössään esimerkiksi valtakunnallista, kaikille yhteistä, opetussuunnitelmaa, joten toimintatapojen kirjo pajojen välillä on mittava ja hyvinkin vaihteleva.

Tällä tutkimuksella haluamme selvittää työpajojen nykytilaa syrjäytymisen ehkäisyssä sekä asiakkaiden yhteiskuntaan kiinnityttämisessä. Yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävät siteet ovat syrjäytyneellä joko täysin katkenneet tai ainakin pahasti vaurioituneet (Järvinen & Jahnukainen 2001, 142–143). Raunio (2006, 150) on todennut, että syrjäytymisriskissä olevia yksilöitä voidaan tukea vahvistamalla voimavaroja, jotta integroituminen yhteiskuntaan mahdollistuu. Tässä tutkimuksessa liitämme yhteiskuntaan integroitumisen yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Yhteiskuntaan kiinnittymistä voidaan siis pitää keinona syrjäytymisen ehkäisemisessä. Tänä päivänä syrjäytyminen sekä sen ehkäisy ovat olleet paljon esillä julkisessa keskustelussa, mikä tekee tästä tutkimuksesta hyvin ajankohtaisen.

Tämän tutkimuksen teoriaosuudessa pohditaan syrjäytymisen ehkäisyä, koulutuksen keskeyttämistä, opintoihin sekä yhteiskuntaan kiinnittymistä ja työpajatoimintaa. Tutkimuksen teoriaosuus käsittelee myös syrjäytymisen määrittelyä sekä syrjäytymiseen johtavia

tekijöitä. Työpajojen tavoitteisiin onkin kirjattu syrjäytymisen ehkäisy ja elämänhallintataitojen kehittyminen.

7.2. Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen alussa tutkijoilla on usein joku aihealue, mistä tutkimus tahdotaan tehdä. Syvällisen kirjallisuuteen perehtymisen eli kirjallisuuskatsauksen myötä aihealue alkaa rajautua ja täsmentyä. Näin aiemmin mietitty tutkittava ongelma alkaa muuttua tutkimuskysymyksiksi. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 13.)

Syrjäytymisen käsitettä määritellään monin eri tavoin riippuen esimerkiksi kontekstista tai määrittelijästä. Käsitteelle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Työpajojen asiakkaita kuvaillessa heistä käytetään useassa yhteydessä termiä syrjäytynyt. Esimerkiksi Opetusministeriö (2003, 14) on listannut suurimmassa syrjäytymisvaarassa olevan pitkäaikaistyöttömät, päihdeongelmaiset, oppimisvaikeuksiset sekä mielenterveysongelmaiset. Työpajojen asiakaskunta koostuu usein kyseisistä ryhmistä.

Syrjäytyminen on ajankohtainen ilmiö, johon työpajoilla pyritään vaikuttamaan. Tällä tutkimuksella haluamme selvittää, kuinka työpajojen henkilökunta itse määrittää käsitteen syrjäytynyt ja kokevatko he asiakaskunnan olevan syrjäytynyttä. Tarkoituksena on selvittää myös, kuinka työpajat kohtaavat syrjäytymisvaarassa olevat yksilöt työntekijän näkökulmasta tarkasteltuna. Meitä kiinnostaa tämän lisäksi, saavatko työpajat katkaistua asiakkaiden syrjäytymiskiirteen ja kiinnitettyä heidät yhteiskuntaan esimerkiksi ohjaamalla heitä hakeutumaan koulutukseen tai työelämään.

Työntekijän näkökulma on harvinainen aiemmissa työpajoja koskevissa tutkimuksissa ja uskomme työntekijöillä olevan paljon niin sanottua hiljaista tietoa. Tätä työpajoilla käytössä olevaa osaamista ja tietoa haluamme tuoda kuuluviin sekä käyttöön koulumaailmaankin. Asiakaskuntana työpajoilla ovat usein mahdollisesti jo koulunsa keskeyttäneet tai esimerkiksi kouluvaikeuksien kanssa kamppailevat nuoret. Karppinen ja Savioja (2007, 117) ovat sitä mieltä, että juuri nuoret ovat erityisessä syrjäytymisriskissä ja nämä riskit näkyvät koulussa. Näiden samojen nuorten kanssa tulevaisuudessa opettajina työskentelevinä haluamme selvittää miten työpajojen henkilökunta kohtaa kyseiset nuoret ja

toimii heidän kanssaan. Haluamme selvittää, millainen on työpajojen työntekijän ja asiakkaan välinen suhde. Haluamme tutkia myös heidän toimintatapojaan ja keinoja ohjata nuoria eteenpäin elämässä.

Koemme, että esimerkiksi opettajankoulutuslaitos ei kerro lainkaan opiskelijoille työpajakentästä tai sen tuomista mahdollisuuksista, vaikka tulemme työskentelemään tulevaisuudessa opettajina samojen nuorten kanssa kuin työpajojen työntekijät. Emme koe työpajoja tällä hetkellä kovin näkyvänä yhteistyötahona koulujen kanssa. Koemme niillä kuitenkin olevan koululle annettavaa esimerkiksi erilaisina työtapoina potentiaalisten työpajoille ohjattavien oppilaiden kanssa työskennellessä. Tutkimuksellamme haluamme selvittää työpajojen tarvetta ja roolia tulevaisuudessa. Tarkoituksena on saada selville, kokevatko työpajojen työntekijät työpajojen tarpeen muuttuvan tulevaisuudessa ja lisääntykö esimerkiksi yhteistyö koulujen kanssa.

Tutkimuskysymyksiämme ovat:

- 1) Kuinka työpajojen työntekijät määrittelevät käsitteen syrjäytynyt?
- 2) Millainen on työpajan työntekijän ja asiakkaan välinen suhde?
- 3) Mitä tavoitteita ja menetelmiä työpajojen työntekijöillä on käytössään työpajoilla?
- 4) Miten asiakkaat kiinnitetään yhteiskuntaan?
- 5) Millainen on työpajojen tulevaisuus?

8. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

8.1. Tutkimustavan valinta, toteutus ja aineiston keruu

Tämä tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Laadullisen tutkimuksen avulla selvitetään yksilöiden käsityksiä tietystä ilmiöstä tai sitä, millaisia merkityksiä tutkittava antaa tutkittavalle ilmiölle (Tuomi & Sarajärvi 2009, 20). Valitsimme laadullisen tutkimusmenetelmän, sillä laadulliselle tutkimukselle on ominaista kerätä aineistoa, joka mahdollistaa monenlaiset tarkastelut (Alasuutari 2011, 83–84).

Tutkimuksen toteutimme haastattelemalla työpajojen työntekijöitä. Haastattelimme yhtätoista työntekijää kolmelta eri työpajalta. Haastateltavat toimivat eri työtehtävissä ja ovat koulutukseltaan eritasoisia. Tällä tavalla toimimalla pyrimme saamaan laajemmin tietoa työpajojen käytänteistä.

Haastattelu on Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 41) mukaan sosiaalinen vuorovaikutustilanne. Se on myös yksi tiedonhankinnan perusmuoto. Haastattelu on hyvä apuväline kerätessä tietoa kun halutaan kuulla mielipiteitä, käsityksiä tai uskomuksia sekä kun haluamme ymmärtää, miksi ihmiset toimivat havaitsemallamme tavalla tai miten he arvottavat tapahtumia. Metodina haastattelu koetaan usein myös miellyttäväksi. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 11.) Haastattelu on menetelmänä joustava, kysymysten paikkoja voi vaihdella ja sen aikana voidaan haastateltavaa pyytää selventämään ja tarkentamaan vastauksiaan. Haastattelussa ollaan myös suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Tämä mahdollistaa tiedonhankinnan suuntaamisen suoraan tilanteeseen sekä mahdollistaa selvittää vastausten taustalla olevia motiiveja. Haastattelu voi myös esimerkiksi kyselylomaketta paremmin motivoida vastaajia osallistumaan. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34–36.)

Eri tehtävissä toimivia työpajojen työntekijöitä haastattelemalla pyrimme saamaan kattavan aineiston sekä tietoa työpajatoiminnasta ja työpajojen mahdollisuuksista syrjäytymisen ehkäisemisessä. Tutkimusryhmäämme kuului 11 työpajojen työntekijää kolmelta eri työpajalta. Haastatelluista 6 oli miehiä ja 5 naisia. Haastatteluihin osallistuivat työpajapäällikkö, yksikönjohtaja, toiminnanjohtaja, neljä työvalmentajaa, yksi yksilövalmentaja,

yksi projektityöntekijä, yksi projektipäällikkö sekä yksi etsivä nuorisotyöntekijä. Taulukosta 2 selviävät tarkemmin vastaajien ammatti ja sukupuoli.

TAULUKKO 2. Tutkimukseen osallistuneet työntekijät ammatin ja sukupuolen mukaan.

Ammatti	Mies	Nainen
Työpajapäällikkö	1	
Yksikönjohtaja	1	
Toiminnanjohtaja	1	
Työvalmentaja	3	1
Yksilövalmentaja		1
Projektityöntekijä		1
Projektipäällikkö		1
Etsivä nuorisotyöntekijä		1

Haastattelumenetelmän suurin etu on joustavuus. Tutkijalla on haastattelun aikana mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, keskustella haastateltavan kanssa tai tarvittaessa selventää tai avata kysymystä. Haastattelun aikana kysymykset voidaan myös esittää siinä järjestyksessä, kuin tutkijat katsovat aiheellisiksi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Tässä tutkimuksessa kysymykset sekä niiden sijainti haastattelurungossa erosivat hieman toisistaan riippuen siitä, kuka oli haastattelun kohteena. Esimerkiksi työpajapäällikön tehtävät työpajalla ovat työvalmentajaan verrattuna hallinnollisempia, jonka vuoksi haastattelukysymyksiä muokattiin yksilöllisesti haastateltavaa varten.

Aineistonkeruuta varten olimme aluksi yhteydessä työpajojen johtajiin ja kysyimme heidän kiinnostustaan osallistua tutkimukseemme. He ohjasivat meitä eteenpäin ottamaan yhteyttä työntekijöihin puhelimitse tai sähköpostitse. Osalle kerroimme ennakkoon tutkimuksen teemat, jos he näin halusivat. Haastateltavien ei kuitenkaan tarvinnut varsinaisesti valmistautua tutkimukseen ennakkoon. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan on eettisesti oikein kertoa haastateltavalle ennen haastattelua, mitä aihetta haastattelu koskee. Tämä myös helpottaa haastateltavien saamista mukaan tutkimukseen. Kun haastattelusta on sovittu etukäteen ja haastattelulupa saatu henkilökohtaisesti, haastateltavat harvoin

enää kieltäytyvät haastattelusta tai kieltävät haastattelujen käytön tutkimusaineistona. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73–74.)

Tutkimusluvut tähän tutkimukseen kerättiin suullisesti. Haastattelutilanteen alussa varmistimme tutkittavien anonymiteetin säilymisen sekä mahdollisuuden keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä vaiheessa tahansa. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, joiden kesto oli noin yksi tunti per haastattelu. Haastattelut nauhoitettiin. Haastatteluissa haastattelija luki kysymyksen ääneen ja haastateltava sai vapauden valita haalamansa laajuuden ja tyylin vastausta varten. Lisäkysymyksiä sekä tarkennuksia esitettiin jos haastattelijasta tuntui, ettei hän ymmärtänyt vastausta tai haastateltava ei vastannut kysymykseen.

Kuten haastattelumenetelmää yleensäkin käytettäessä, myös tässä tutkimuksessa merkittiin sanatarkasti ylös, missä muodossa esitimme kysymykset haastateltaville. Tällöin aineiston analysoinnin kohteena on tarkka kuvaus koko haastattelutilanteesta. Käytimme haastattelutilanteissa nauhuria, joka on hyvä väline haastattelutilanteisiin, mutta tallentaa tilanteesta ainoastaan sen, mitä on sanottu ääneen (Alasuutari 2011, 85.) Tässä tutkimuksessa nauhuri kuitenkin riitti tallennusvälineeksi, eikä esimerkiksi elokuva- tai videokameraa tarvittu. Halusimme keskittyä aineistossa ja sen analysoimisessa nimenomaan äänen kerrottuihin vastauksiin.

Käytimme aineiston keräämistä varten teemahaastattelua. Puolistrukturoidussa haastattelussa eli teemahaastattelussa haastattelijalla on mahdollisuus vaihdella kysymysten järjestystä. Teemahaastattelussa olennaista on se, että yksityiskohtaisten kysymysten sijasta haastattelu etenee ennalta määrättyjen ja keskeisten teemojen kautta. Hirsjärvi ja Hurme (2000) toteavat, että teemahaastattelussa otetaan huomioon keskeisinä ihmisten tulkinnot asioista ja heidän asioille antamat merkityksensä. Teemahaastattelussa on keskeistä myös se, että nämä merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48.)

Teemahaastattelu on tiettyjen etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien haastattelukysymysten mukaan etenemistä. On tutkijan makukysymys, esitetäänkö kaikille haastateltaville samat kysymykset, pitääkö kysymysten olla samassa järjestyksessä jokaisessa

haastattelussa ja tuleeko sanamuotojen olla haastatteluissa täsmälleen samat. Teemahaastattelussa, eli puolistrukturoidussa haastattelussa pyritään löytämään haastattelujen avulla vastauksia tutkimustehtävän tai tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. Etukäteen valitut teemat pohjautuvat tutkimuksen viitekehukseen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Teemahaastattelussa haastateltavat päättävät, mitkä asiat he haluavat tuoda esiin ja mitkä asiat he haluavat jättää kokonaan kertomatta. Haastattelijan kysyessä jotain yllättävää, haastateltava joutuu miettimään, mihin haastattelija kysymyksellään pyrkii. Hänellä on myös mahdollisuus kysyä, mitä haastattelija kysymyksellään tarkoittaa (Alasuutari 2011, 149–150.) Tätä mahdollisuutta usea tähän tutkimukseen osallistunut käytti hyväkseen. Tarkennus mahdollistaa sen, että haastateltava vastaa varmasti oikeaan kysymykseen ja tutkija saa tarvittavan tiedon.

Tässä tutkimuksessamme käytimme aineiston keräämistä varten teemahaastattelua, joka koostui viidestä aihepiiristä:

- 1) Yleistilanne
- 2) Työntekijän ja asiakkaan suhde
- 3) Paja-ajan tavoitteet ja menetelmät
- 4) Kiinnittyminen yhteiskuntaan
- 5) Jatko ja tulevaisuus

Yleistilanteesta kysyttäessä halusimme saada selville haastateltavien omaa koulutustaustaa sekä työnkuvaa työpajalla tällä hetkellä. Pyrimme myös saamaan selville, minkälainen juuri kyseinen työpaja on työntekijän kuvailemana. *Työntekijän ja asiakkaan suhteesta* kysyttäessä pyrimme saamaan haastateltavia kuvailemaan työpajan asiakkaita, määrittelemään käsitettä syrjäytynyt sekä avaamaan työntekijöiden näkemystä asiakkaiden koulukokemuksista ja taustoista. Halusimme selvittää työpajan työntekijän ja asiakkaan suhteen luonnetta. *Paja-ajan tavoitteita ja menetelmiä* pyrimme selvittämään kysymällä, millaisilla konkreettisilla keinoilla asiakkaita tuetaan pajajakson aikana sekä kuinka työntekijät näkevät työpajan vaikuttavan syrjäytyneisiin. *Kiinnittyminen yhteiskuntaan*-teeman avulla halusimme selvittää pajajakson vaikutusta asiakkaan elämään. *Jatko ja tulevaisuus*-teeman kautta tarkastelimme työpajojen jatkoa ja kehitysideoita työpajojen työntekijöiden näkökulmasta. Tarkemmat haastattelukysymykset ovat liitteenä (Liite 1).

8.2. Aineisto ja aineistonanalyysi

Keräsimme aineiston huhti-kesäkuun 2014 aikana. Menimme itse työpajoille haastattelemaan työntekijöitä. Haastattelut nauhoitettiin ja aineisto litteroitiin aineiston analysointia varten. Yksi haastattelu kesti noin yhden tunnin verran, ja litteroituna aineistona yksi haastattelu on noin 15 sivua (Times New Roman, fonttikoko 12, riviväli 1,5).

Tässä tutkimuksessamme aineistoa analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Analyysin aikana aineistoa eritellään sekä luokitellaan (Hirsjärvi & Hurme 2000, 143). Tuomi ja Sarajärvi (2009) kertovat sisällönanalyysin olevan perusanalyysimenetelmä, jota voidaan yksittäisen metodin lisäksi pitää väljänä teoreettisena viitekehysenä. Tällöin sisällönanalyysia voi liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin ja sen avulla voidaan toteuttaa monenlaisia tutkimuksia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on Milesin ja Hubermanin (1994) mukaan kolmivaiheinen prosessi. Ensimmäisenä aineisto pelkistetään, jonka jälkeen seuraa aineiston ryhmittely. Lopuksi aineisto liitetään tuloksissa teoreettisiin käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–113.)

Analyysin aluksi litteroidut haastattelut luettiin huolellisesti läpi ja litteroiduista aineistoista etsimme pelkistetyt ilmaukset ja alleviivasimme ne. Tämän jälkeen teemoittelimme haastattelut taulukkoon. Teemat nousivat esiin aineistosta työntekijöiden vastausten perusteella. Esimerkiksi moni vastaajista nosti esiin syrjäytymisen käsitteen käytön ja määrittelyn vaikeuden, joka muodostui yhdeksi teemaksi (syrjäytyminen).

Yhden tutkittavan vastauksista muodostui yksi taulukko, joka perustui vastauksissa esiin nousseisiin teemoihin. Teemoja olivat työpajan kuvailu, työntekijän ominaisuudet, asiakkaiden kuvailu, työpajan menetelmät sekä tavoitteet, syrjäytymisen määrittely, koulu sekä tulevaisuuden kehitysajat. Seuraavassa vaiheessa yhdistimme eri haastateltavien vastaukset näiden teemojen mukaan omiksi taulukoiksi ja muodostimme ala- sekä yläluokkia. Samalla myös tarkensimme teemojamme. Esimerkiksi tulevaisuuden kehitysideoita ja oimme työpajoja ja yhteiskuntaa koskeviin teemoihin.

Teemoittelussa on kyse Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan laadullisen aineiston jakamisesta osiin ja ryhmittelystä eri aihe ryhmien perusteella. Tämän ansiosta on mahdollista vertailla erinäisten teemojen esiintymistä aineistossa. Koska aineiston kerääminen on tapahtunut jo teemahaastattelulla, ovat teemat muodostuneet jo haastattelujen aikana aineistoon. Tämä helpottaa aineiston pilkkomista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Koska Tuomen ja Sarajärven (2009, 112) mukaan sisällönanalyysi pohjautuu päättelyyn ja tulkintaan, joka etenee empiirisestä aineistosta käsitteellisempään näkemykseen tutkitavasta ilmiöstä, oli tässä tutkimuksessa luontaista edetä ala- ja yläluokkien muodostamisen jälkeen suoraan tulosten tarkasteluun.

9. TUTKIMUSTULOKSET

9.1. Työpajojen kuvailu

Tutkimuksemme kohdistui kolmeen eri työpajaan. Työpajojen työntekijät kuvailivat haastatteluisia omia työpajojaan. Pajojen kuvailuista työpajojen välillä löytyi sekä yhtäläisyyksiä että eroavaisuuksia. Haastatteluisia kävi ilmi, että kaikkien työpajojen pääpaino asiakkaiden osalta oli nuorissa, mutta kahdella pajalla asiakaskuntana oli kaikenikäisiä. Nuorilla tarkoitettiin tässä kontekstissa 15–29 -vuotiaita.

Tutkimuksessa ilmeni, että jokaisella pajalla on jokin teema, jonka ympärille pajan toiminta järjestetään. Pajan toiminta asettui tutkittavien mukaan nuorisotyön-, sosiaalipuolen ja työhallinnon näkökulmien väliin. Kaupungista riippui, mikä näistä näkökulmista pajalla painottuu. Työpajojen nähtiin myös sijoittuvan koulumaailman ja työpaikkojen väliin. Kuure (2010, 14) taas on todennut työpajojen sijoittuvan koulujärjestelmän, nuorisotyön sekä työmarkkinoiden väliselle kentälle.

”vähän tää työllisyys tai tällänen pajatyöhän se niinkun on tommosen niinkun öö sosiaalityön ja ja tota niin niin työllisyystyön ja ehkä vielä opetus- tai sivistys- kulttuuritoimin tommosessa risteyskohassa et siinä on vähän niinkun montaa monessa että se ei niinku mikään yhen tämmönen hallintokunnan juttu vaan siinä on niinku aina eri kaupungeista eri systeemistä riippuen mikä siellä painottuu.”

”pitää olla niiku koulun ja työpaikan välimuotona joku ratkasu ja työpaja on paras ratkasu siihen.”

Erään työpajan työntekijät kuvailivat omaa työpajaansa erityislaatuiseksi ja kertoivat pajan sisältävän ainutlaatuisia tekijöitä, joita muualla ei ole. Näistä he nostivat esiin luovat ja toiminnalliset menetelmät sekä työntekijöiden ammatillisen osaamisen. Haastateltavat kuvasivat työntekijöitä luovan alan ammattilaisiksi, joilla on vahva ammatillinen identiteetti, erikoistuneet osaamisalueet ja intohimo omaan tekemiseen. Tutkimuksemme osallistuneen erään toisen työpajan työntekijät taas eivät kokeneet oman pajansa poikkeavan muista pajoista.

Erityislaatuiseksi omaa työpajaansa kuvailevat työpajan työntekijät mainitsivat työpajansa olevan dynaaminen, rohkea uudistuja, riittävän hyvin perusasiat osaava ja tekevä sekä tulevaisuuden visioita tarkasteleva. Vastauksissaan työntekijät halusivat korostaa vastavuoroisuutta eli opitaan muilta ja annetaan muille - periaatetta.

Tutkimuksemme osallistuneet työpajat erosivat toisistaan myös toiminnan tavoitteiden kautta. Yhdellä työpajoista ei perusteltu miksi jotain tehdään, vaan katsotaan jälkikäteen mitä on syntynyt, kun taas kahden muun tutkimukseen osallistuneen työpajan toiminta oli tulostavoitteista. Myös pajojen koot poikkesivat toisistaan, mutta kaikilla tutkimuksemme osallistuneilla pajoilla oli mahdollisuus tarjota vaihtelevia työtehtäviä monenlaisille ihmisille. Tämä oli mahdollista, koska yksi paja koostui eri asioihin keskittyneistä "puolista". Yhden pajan alla oli esimerkiksi yhdellä puolella kädentaitoihin keskittyvää tekemistä, kun taas toisella puolella ruuanlaittoa tai ilmaisutaitoja.

”me ei olla täällä tulostavoitteisesti tekemäs asioita vaan se on..se tulos on jotain suurempaa, se tulos on sellasta että jokainen nuori täältä löytää jotakin semmosia uusia ituja ja uusia ideoita siihen omaan elämään..minkälaisia asioita mistä voi ruveta kiinnostuu.”

”mekin ollaan niiku alihankintapaja et me tehään --muille firmoille mitä tässä on näitä alihankintatöitä muun muassa -- me ollaan aika työorientoitunu paja koska meillä on ne tietyt tavoitteet et millon pitää olla ne valmiit ne mitkä viiään näille yrityksille”

Kaikenikäisille kohdistuvan työpajan työntekijät kuvailivat omaa työpajaansa monipuoliseksi, työorientoituneeksi sekä matalan kynnyksen paikaksi. Haastattelujen perusteella tavoitteena oli yksilön toiminnassa kiinni pitäminen. Työntekijät näkivät pajan toimivan ponnahduslautana eteenpäin asiakkaiden elämässä. Täysin nuorille suunnatun pajan työntekijät kuvasivat omaa pajaansa nuorten jatkumahdollisuuksien hoksauspaikkana. Erona tutkimuksemme osallistuneiden pajojen välillä oli se, että kaikenikäisille suunnatuilla työpajoilla asiakkaita valmennettiin työn avulla, kun taas ainoastaan nuorille suunnatulla työpajalla ei keskitytty ammattitaitojen kartuttamiseen.

”monilla varsinkin pienemmällä pajoilla pienemmällä paikkakunnilla on enempi semmosta puhdasta työvalmennusta tai siihen niinkun työhön valmennusta et siellä tehdään jotain tiettyä työtä ja sit siinä ohjataan vaan siinä työn tekemisessä kun taas meil on enempi semmonen kasvatuksellinen ote ja ne tavoitteet on ehkä muuta kun sen työn sisältöjen oppimisessa.”

Myös työpajojen pajajaksojen kestot poikkesivat toisistaan. Yhdellä pajalla pajajakso alkoi ja päättyi tiettyinä ajankohtina, jotka olivat ennalta määrättyjä. Kahdella muulla työpajalla pajajakson pystyi aloittamaan milloin vaan. Pajajaksojen kestot vaihtelivat sopimusten mukaan yhdestä kuukaudesta puoleentoista vuoteen. Tämä riippui siitä, millä statuksella asiakas tuli pajalle. Työkokeilun kesto oli asiakkaalla usein noin kuukauden, josta asiakkaan oli mahdollista jatkaa kuntouttavaan työtoimintaan. Kuntouttavan työtoiminnan kesto oli noin kolme kuukautta. Kuntouttavan jälkeen mahdollisuutena oli palkkatuella työllistyminen. Usein asiakas saattoi siirtyä näitä statuksia pitkin eteenpäin tai mennä ketjussa pajojen välillä, jolloin pajajakson kesto saattoi olla parikin vuotta.

”rakennetaan polkuja niiku näille kuntouttaville työkokeilijoille kohti palkkatukea. Eli se lähtötilanne on hyvin alhainen siinä alkutilanteessa hyvinkin monella ja sitten pikkuhiljaa sitten kuntoutuu siinä kohti työelämää tai koulutusta tän pajajakson aikana. Yritetään sitten mahdollisimman pitkään et ne olis jonkun kuukauden aina työkokeilussa kuntouttavassa tai pitempäänkin ja sitten saahaan sitä nostetta aikaseks tässä työssä. Ja edetään sitten kohti palkkatukee ja kohti ulos jonnekin yritykseen taikka koulutukseen.”

”nykyään tää toiminta on että ne on vaan määrätyn ajan ja sitten ne korkeintaan puoltoista vuotta elikkä se kierto on sitten aika reipasta elikkä tulee ja menee ihmisiä”

Tutkimukseemme osallistuneella pajalla, jossa työpajajakson ajankohta oli ennalta määrätty, hakijoita oli usein niin paljon, ettei kaikkia voitu valita mukaan. Nuoret valittiin tällöin alkuhaastattelujen perusteella nuorten ominaisuuksien mukaan. Tavoitteena oli rakentaa toimiva ryhmä. Kahdella muulla pajalla, jossa paja pyöri ympäri vuoden ja pajajakson aloittaminen oli mahdollista milloin vain, ryhmän rakenteeseen kiinnitettiin huomiota valitsemalla esimerkiksi toimivat työparit. Näille kahdelle pajalle otettiin mukaan kaikki hakijat, jos pajalla oli sillä hetkellä tilaa. Ehtona pajalle valitsemiseen oli kaikilla pajoilla työttömyys, paikkakuntalaisuus tai esimerkiksi koulun keskeytymisen uhka.

Haastatteluissa työpajojen työntekijät kertoivat työpajojen asiakkaiden saavan tietoa pajoista muun muassa lehti-ilmoituksista, yhteistyötahoilta, sosiaalisesta mediasta tai käymällä tutustumassa pajoilla. Kyseisiä yhteistyötahoja olivat esimerkiksi etsivä nuorisotyö, työvoimatoimisto, koulut tai nuoren vanhemmat. Usein työpajojen asiakkaat olivat kuulleet työpajasta ja sen toiminnasta niin sanotun puskaradion kautta. Useiden asiakkaiden kaverit olivat olleet itse pajoilla. Haastatteluissa kävi ilmi, että työntekijät kokivat pajoilla olevan hyvä maine asiakkaiden keskuudessa.

”tänne tullaan niin että ne hakeutuu ite, niitä ei haeta mistään, ei kukaan suosittelle vaan ne kun tää imago on rakentunna niiku puskaradion varaan niin ihmiset hakeutuu tänne”

”mulla on semmosia kokemuksia et sinne piti nuoria niinkun tyyliin sinne pakotettiin ja sinne laitettiin niin sanotusti semmoset nuoret jotka oli kaikista huonoimmassa..tai siis elämäntilanne oli kaikista heikoin ja sitten ei ollu oikein motivaatiota ja hirveesti niinkun tuskailtiin tämmösten asioitten kans ja sitten täällä näkee taas semmosen pajan että nuoret tulee--mielellään tänne ”

Keskeisenä tuloksena työpajoja kuvaillessa työntekijöiden vastauksissa korostui työpajojen eroavaisuus toisistaan. Työpajoilla on tarjota erityislaatuisia menetelmiä ja työntekijöillä on vahva ammatillinen identiteetti sekä intohimo omaan työhönsä. Tavoitteena on, etteivät asiakkaat jää pajalle, vaan paja toimii ponnahduslautana eteenpäin sekä jatkomahdollisuuksien hoksauspaikkana. Pajoilla koettiin olevan myös hyvä maine asiakkaiden keskuudessa.

9.2. Työpajojen asiakkaat

Työpajoille tulevat asiakkaat tulivat pajoille erilaisilla statuksilla. Pajalle saapuvat asiakkaat olivat ryhmänä hyvin heterogeeninen porukka. Asiakkaat työpajoilla olivat haastateltavien mukaan esimerkiksi pitkäaikaistyöttömiä, työharjoittelijoita alan oppilaitoksista, kuntoutettavia ihmisiä tai oppisopimusopiskelijoita. Yhdistävänä tekijänä erään työpajan työntekijä mainitsi asiakkaiden elämästä puuttuvan jonkun tekijän, joka kiinnittäisi heidät arkirytmiin. Asiakkaiden taustalla saattoi olla esimerkiksi masennusta, päihdetaustaa, asunnottomuutta, mielenterveysongelmia, keskittymishäiriöitä, moniongelmaisuuksia, ahdistuneisuutta, lastenkoti- tai rikostaustaa. Eräs haastatelluista kertoi, että

heidän pajallaan on myös useita saman perheen jäseniä. Sekä Myrskylä (2011, 17) että Kuula (2000, 89) ovat sitä mieltä, että kotitaustalla on merkittävä rooli yksilön elämässä määrittäen esimerkiksi opiskelu- ja työpaikan valintaa.

”monella on masennusta takana, alkoholitaustaa, huumetaustaa, on isättömiä ja äidittömiä, asunnottomia öö moniongelmaisista ja on unettomuutta, koulu ei oo kiinnostannut tai se on jäänyt huonolle monella ja sitten on tietysti hyvinkoulutettujakin korkeakoulututkinnon suorittaneita täällä, tohtoreitakin löytyy kyllä -- että siellä on niiku laidasta laitaan että ne on syrjäytyneitä jonkun asian takia niiku lähes pysyvästi työelämästä.”

Takalan (1992) syrjäytymisen mallissa on kuvattu syrjäytymisen eri prosessivaiheet. Kyseisen mallin vaiheet löytyvät tarkemmin kappaleesta 2.6.1. Tämän tutkimuksen työpajojen asiakkaat sopivat työntekijöiden kuvauksien perusteella tähän malliin. Asiakkaat ovat kokeneet vaikeuksia koulussa, joka on voinut johtaa koulun keskeyttämiseen ja sen vuoksi heikkoon työmarkkina-asemaan. Kuitenkaan tämän tutkimuksen työpajojen asiakkaista ei työntekijöiden vastausten perusteella voi puhua Takalan (1992) mallin viimeisen vaiheen mukaisesti, eli yhteiskunnasta eristyneinä.

Haastatteluissa yksi työntekijä kuvasi pajalle saapuvia asiakkaita ”jumiutuneina”. Heillä ei siis ollut työntekijän mukaan motivaatiota hakea töitä tai koulupaikkaa. Muutama työntekijä nosti esiin myös tietokoneelle ”jämähäneet”. Lähes kaikki kertoivat myös taustalla olevan arkirytmien ongelmia, joihin voi liittyä esimerkiksi unettomuutta. Pajalle tuleva asiakas voi esimerkiksi olla öisin aktiivinen virtuaalimaailmassa ja nukkua päivät, mikä hankaloitti normaalin työrytmien ylläpitämistä.

”jotkut niinkun kun ne haluaa pelata tiettyjen kavereiden kanssa jotka on jossakin niinkun toisella puolen maapalloa jotka valvoo sitä silloin kun me silloin kun meillä nukutaan niin se ei onnistu muuta kun yöllä pelaamalla ja sitten ei pääse aamulla pajalle”

Myös useimmilla asiakkaista taustalla oli koulun keskeytyminen ja ammatin puuttuminen. Haastatellut kokivat, että monella asiakkaista oli perinteisen kouluoppimisen kanssa pulmia, koulu oli jäänyt kesken tai se ei kiinnostanut. Koska asiakkaat poikkesivat toisistaan, oli myös heitä, joilla olivat esimerkiksi yliopisto-opiskelut keskeytyneet elämässä

tapahtuneen äkillisen kriisin vuoksi. Lämsä (2009, 35–37) onkin todennut syrjäytymisen olevan liikehdintää syrjäytymisen sekä elämänhallinnan välillä.

Haastateltavat kuvasivat, että monilla asiakkailla ei ole motivaatiota hakea töitä tai koulupaikkaa. Osa asiakkaista oli kertonut työntekijöille sosiaaliturvan olevan niin hyvä, ettei asiakkaan tarvitse tehdä mitään elääkseen. Eräs haastateltavista kuvasi myös asiakkaiden yhteistyöhaluttomuutta mielenkiinnon puutteena. Tällöin asiakkaat ovat tyytyväisiä omaan elämäntilanteensa eivätkä halua esimerkiksi aloittaa pajajaksoa. Suutarin (2001, 154–155) mukaan ilman palkkatyötä jääneillä ja syrjäytymisvaarassa olevilla nuorilla on olemassa omista työmarkkinoiden ulkopuolella olevissa verkostoissaan luottamusta, joka on keskeinen selviytymisvara näille nuorille.

”sitten on myös nuoria joilla ei ole minkäänlaista mielenkiintoa eikä halua lähteä tekemään yhteistyötä ja ne on tyytyväisiä siihen olotilaansa vaikka he ovat niiku yhteiskunnan silmissä syrjäytyneitä reppanoita.”

Työntekijät kokivat, että asiakkaista osa on myös niin huonokuntoisia, että työelämään siirtyminen on melkein mahdotonta. Vaikka pajoilla kuntoutetaan asiakasta mahdollisuuksien mukaan, osa työntekijöistä koki, että kaikista asiakkaista ei ole pajajaksonkaan jälkeen siirtymään ansiotyöhön. Asiakkaiden kunto vaikutti myös työtehtäviin, joita hänelle voi antaa. Jos yksilöllä oli paljon rajoitteita työnteossa, oli mahdollista, että työtehtävät kävivät puuduttavaksi. Myös motivaatio työnteokoa kohtaan laski työtehtävien ollessa yksinkertaisia.

Yksi työpajojen työntekijöistä kuvaili asiakaskuntaa heikkotasoiseksi ja pajajakson lähtötilannetta hyvin alhaiseksi. Työvoima oli työntekijöiden mukaan vajaakuntoista ja asiakkaat tulivat pajajaksolle ujoina, hiljaisina ja epävarmoina. Usealla asiakkaalla oli taustalla kiusaamiskokemuksia ja he olivat tottuneita pettymyksiin elämässään ja ihmissuhteissaan. Tämän vuoksi luottamuksen rakentaminen työntekijän ja asiakkaan välillä oli työntekijöiden mielestä ensiarvoisen tärkeää. Työntekijät kokivat asiakkailla olevan asiastaan kova puhumisen tarve. Varsinkin nuorten kanssa tekemisissä olleet työntekijät kertoivat, kuinka nuorilla on halu ja tarve puhua sekä tulla kuulluksi. Työntekijät kokivat, ettei nuoria kuunnella tarpeeksi muualla kuin pajalla. Asiakkaat halusivat vastaajien mukaan kertoa hyvinkin tarkasti taustoistaan ja omista asioistaan. Suhde ohjaajan ja asiakkaan välillä on asiakkaalle hyvin tärkeä.

”nuoret on..et mä oon yllättynyt et ne on tosi avoimesti niinkun kertovat elämästään ja asioistaan että et siis..mä en tiä mistä se johtuu. musta tuntuu et nuorilla on hirvee puhumisen tarve omasta elämästään ja niinkun ajatuksistaan et joku pysähtyy niitten kans niinkun juttelemaan ihan siitä arkielämästä ja mitä siellä tapahtuu niin se tarve on huutava.”

Pajoille tullessa ei asiakkailla tarvinnut olla työntekijöiden mukaan aiempaa kokemusta alasta. Pajajakso voikin olla mahdollisuus kokeilla jotain aivan uutta. Koska pajoille usein hakeudutaan itse, työntekijät kokivat asiakkaiden motivaation ja asenteen olevan hyviä.

”Ei tarvii olla niinku mitää aikasempaa kokemusta et voidaan ottaa ihan niiku semmonenkin ihminen jolla ei oo mitään kokemusta muultakaan alalta et voidaan tarjota niiku tosiaankin hyvin monenlaiselle taustalle taustalla tota niin liikenteessä olevalle ihmiselle töitä tässä.”

”ne jotka tänne tulee niillä on motivaatioo elikkä tulevat kysymään pääsiskö töihin nii se jo kuvaa sitä halua lähteä liikkeelle ja yleensä ne mä aina otan sitten kun pääsee ovelle asti”

Työpajojen asiakkaita kuvaillessa keskeisiksi tutkimustuloksiksi nousi työntekijöiden vastauksissa asiakkaiden erilaisuus pajalle saapuessa. Kuitenkin lähes kaikilla asiakkaista ilmeni arkirytmien ongelmia, koulun keskeytymistä sekä ammatin puuttumista. Ensiarvoisen tärkeäksi työntekijät nostivat luottamuksen rakentamisen asiakkaan ja työntekijän välille. Työntekijät kokivat asiakkailla olevan tarve puhua omista asioistaan. Vastauksissa ilmeni myös, ettei asiakkailla ole työntekijöiden kokemusten mukaan aiemmin ollut kehtään, joka olisi kuunnellut heitä.

9.3. Työpajojen työntekijät

Haastattelimme tutkimustamme varten etsivää nuorisotyöntekijää, työvalmentajia sekä yksilövalmentajaa. Heihin kuului muun muassa sosiaalipuolen ammattilaisia, opettaja sekä maistereita ja työpajalla opetettavan alan ammattilainen. Työkokemusta työpajoilta heillä oli puolesta vuodesta kymmeneen vuoteen. Kaikki kyseiset työntekijät olivat päivittäin läheisesti tekemisissä asiakkaiden kanssa, joka omalta osaltaan asettaa tiettyjä tavoitteita heidän toiminnalleen. Etsivän nuorisotyön tavoitteena on löytää nuoria ja etsiä

nuorten kanssa yhdessä ratkaisuja nuorten mahdollisiin pulmiin ja saavuttamaan nuoren tarvitsemat palvelut (Opetus- ja kulttuuriministeriö). Etsivä nuorisotyö on useissa kunnissa järjestetty työpajatoiminnan yhteyteen tai he tekevät läheisesti yhteistyötä (Kuure 2010, 4). Pekkala (2009) on kuvannut työvalmennuksen olevan työpajalla tapahtuvaa toimintakyvyn edistämistä työn avulla, joka on asiakkaan yksilöllisten tarpeiden ja valmiuksien mukaan suunniteltua. Yksilövalmennus puolestaan on työvalmennusta tukevaa toimintaa, jossa kiinnitetään erityisesti huomiota asiakkaan arjen hallintaan sekä toimintakykyyn. (Pekkala 2009, 11.)

Kysyttäessä tavoitteista omalle toiminnalleen, etsivä nuorisotyöntekijä korosti haastattelussaan erityisesti nuoren paikalle ilmestymistä sekä sopivan jatkopolun löytymistä. Työvalmentajien haastattelussa taas nousivat esiin tavoitteet saada asiakkaat ymmärtämään jokaisen päivän olevan mahdollisuus muuttaa omaa tapaansa toimia sekä luoda itsestään työvalmentajana innostaja asiakkaille. Hyvän työvalmentajan piirteitä ovat yhden haastateltavan mukaan tasa-arvo ja kyky tunnistaa asiakkaiden yksilölliset tarpeet.

”hyvän niiku työvalmentajan piirteitä niin ehkä lähtisin siitä sellasesta tasa-arvosta ainakin et se tasa-arvo on et kaikki on tasavertasia.”

Tämän lisäksi haastattelimme projektityöntekijää, projektipäällikköä, toiminnanjohtajaa, työpajapäällikköä sekä yksikön johtajaa. Heidän työnkuvansa erosi aiemmin esiin nostamamme työntekijöistä työnkuvan ollessa hallinnollisempi. Työnkuvaan kuuluivat esimerkiksi budjetointi, rahasta huolehtiminen, henkilöjohtaminen sekä tilastointi ja seuranta. Kyseiset työntekijät olivat alemman tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita. Työkokemusta työpajoilla työskentelystä heillä oli kolmesta kahteentoista vuoteen.

Nämä työntekijät asettavat omiksi tavoitteikseen asiakkaiden realistisen ohjaamisen, esimerkiksi jatkopolun suhteen. Asiakkaille ei tällöin luoda turhia kuvitelmia tulevaisuuden suhteen. Eräs työntekijöistä nosti haastattelussa tärkeimmäksi tavoitteeksi asiakkaan itsetuottamuksen ja -kunnioituksen saavuttamisen. Hän koki olevansa onnistunut työssään kun asiakas osaa pajajakson jälkeen nostaa esiin kaksi asiaa, joissa hän on hyvä. Tavoitteena hän koki myös, että voisi olla aikuinen, johon asiakas voi luottaa. Haastateltavat

korostivat myös työhön motivoituneisuutta ja osaamista oman alansa kohdalla. Hallinnollisella puolella omat haasteensa asettaa myös rahasta huolehtiminen sekä pajan pitäminen erillään laitosmaisesta ympäristöstä.

”ite ainakin koen että se itseluottamuksen saaminen ja itsekunnioituksen saaminen on on ehkä se suurin juttu et jos se nuori nuori niinkun sen pajajakson jälkeen pystyy sanomaan kaksi asiaa missä hän on hyvä niin kyllä määhän koen silloin onnistuneeni työssäni. et jos niinkun pystyy..pystyy erittelemään sitä et mitä osaa ja mitä ehkä ei osaa mutta enempi vielä sitä että mitä osaa ja on jotenkin luottamus siihen että kyllä kyllä minä pystyn niin niin sillan paja on täyttänyt tavoitteensa.”

Tähän tutkimukseen osallistuneet työpajojen työntekijät korostivat työpajojen henkilökunnan yhteisöllisyyttä. Työyhteisönä työpajojen työntekijöiden tulee uskoa siihen, mitä ollaan tekemässä ja välineisiin, joilla työtä tehdään. Vastauksissa korostettiin myös yksittäisen työntekijän uskomista työpajan yhteiseen tekemiseen. Työntekijän ammattitaitoa oli vastausten mukaan se, ettei yritetä tehdä sellaista mitä ei voida tehdä, vaan osataan ohjata asiakkaat tarvittaessa muualle.

Työntekijät kertoivat olevansa luovan alan ammattilaisia, joilla on intohimo omaan tekemiseensä ja tämä intohimo tarttuu myös asiakkaisiin. Hyvän työntekijän ominaisuuksia haastateltavien mukaan ovat tietoisuus siitä, mikä on pajan perustehtävä ja miten pajaa voidaan kehittää. Hyvällä työpajan työntekijällä on myös aina aikaa asiakkaalle. Asiakkaat itse kokevat työntekijöiden vastauksien mukaan työntekijöiden olevan ihmisiä, joille on helppo puhua.

”hyvä työntekijä on sellanen sellanen joka tarttuu on niiku selkeesti tietonen siitä sit että mikä on se tehtävä, perustehtävä, miten se perustehtävä tehdään, miten sitä perustehtävää voidaan edelleen kehittää, miten niiku isommassa yhteisössä työpajalla voidaan olla kehittämässä tätä työntekemistä työyhteisöön, yhteisöllisyyttä ja ja sellasta avointa rohkeeta keskustelukulttuuria”

”Mulla sitten on täällä jos ei oo mitään palaverii mulla on ovi auki he tulee tähän päivän mittaan -- et sit ku on saavuttanu sen nii huomaa et tolle voi puhuu ihan kaikesta, ei tarvii niiku jännittää et se ei oo mikään sellanen viranomainen koska monilla on hirveen rankat voi olla rankat taustat voi olla lapsesta asti olla niiku viranomaispalavereissa ja on pompoteltu niiku luukulta toiselle nii heillä on jo sellanen punanen lakana tullu siitä et ei ikinä mihinkään palaverieihin koskaan nii sit tää on sellanen rennompi paikka”

Työntekijöiden valitsemisprosessissa lähtökohtana oli hallinnon puolen työntekijöiden mukaan koulutus. Työntekijät korostivat vastauksissaan myös työntekijän luonnetta, sekä arvomaailmaa. Arvomaailma on valitsemisprosessissa vastaajien mielestä koulutuksen kanssa samalla viivalla. Useat haastatelluista olivat sosiaalipuolen ammattilaisia. Myös pajan puolesta tarjotaan työntekijöille mahdollisuutta osallistua erilaisiin koulutuksiin, joihin suhtaudutaan pajasta riippuen joko niihin osallistuen tai niistä kieltäytyen.

”tietenkin se koulutus on niiku tietynlainen lähtökohta ja semmonen asia minkä tietenkkin mut koulutus tietynlainen koulutus, mutta tota vähintäänkin jotenkin siinä samalla viivalla on sit se sellanen et miten miten niiku suhtautuu asioihin ja tottakai jotenkin jos pystyy jonkun verran haastattelussa jo jotenkin menee jopa siihen et miten niiku et millanen arvomaailma”

Tutkimukseen osallistuneet työntekijät kertoivat haasteista työhönsä liittyen. Haasteita olivat vastausten mukaan esimerkiksi asiakkaiden motivoiminen sekä olla jatkuvasti herkkänä siinä, mitä asiakas sanoo. Yhdeksi haasteeksi haastattelussa mainittiin riittämättömyden tunne. Halu auttaa asiakkaita on resursseja kovempi, jolloin työntekijä tuntee itsensä voimattomaksi. Työnkuvasta riippuen omat haasteensa asetti myös rahasta huolehtiminen, kaikkien kanssa toimeen tuleminen sekä henkilökunnan erilaiset ammatilliset viitekehukset.

”halu auttaa olisi paljon kovempi kun sit ne omat resurssit ja tota se mitä pystyy tarjoamaan. toki sit pitää myöskin ymmärtää oma rooli ja oma paikkansa että et on myös muita ihmisiä tässä maailmassa ja on myös muita toimijoita, jotka voi nuoria auttaa ja auttaakin mutta että kyllähän se välillä se semmonen nuorten pahoinvointi niin kyl se niinkun tuntuu..tuntuu itseltä aika voimattomal..itsestä voimattomalta että ei pysty..pysty sit ehkä kuitenkin ehkä auttamaan niin paljon kun ehkä haluaisi. ”

Yksi työntekijöistä mainitsee haastavimmaksi tehtäväksi asiakkaan asenteen korjaamisen. Asiakkaan ollessa negatiivinen koko yhteiskuntaa kohtaan ja ajattelevan vian olevan muualla kuin itsessä, on asiakkaan ajattelutapaa vaikea muuttaa.

”No kyllä se on tietysti haastavinta että jos on niin negatiivinen kaikki yhteiskunta vastaan ja ja sosiaalisia sosiaalitoimee ja että jos on aina vika niiku muualla ku et ei niiku ei oo itessä niiku vikaa vaan aina on muualla nii niitä on niin vaikee korjata”

Haasteeksi työntekijät mainitsivat työntekijöiden vähyden, mikä vaikuttaa työssäjaksamiseen. Myös moniammatillisuus koettiin yhden vastaajan toimesta sekä rikkaudeksi että haasteeksi pajalla.

”mikä täällä on samanaikaisesti rikkaus ja haastavuus on siinä että tää on moniammatillinen työyhteisö jossa niiku työntekijät tulee tosi kovastikkin erilaisista viitekehyksistä ammatillisista viitekehyksistä ja se ajattelumaailma on tosi erilainen.”

Työssä jaksamisessa työntekijöiden mukaan auttoi toisten työntekijöiden kanssa asiakasta puhumisen. Työssä jaksamista helpotti myös ajattelutapa, että asiakkaissa on mahdollisuus. Halusimme selvittää työntekijöiden näkemystä siitä onko asiakkaissa toivottomia tapauksia, joihin paja ei voisi vaikuttaa. Yhdestätoista vastaajasta kahdeksan oli sitä mieltä, ettei toivottomia tapauksia ole. He kokivat, että asiakkaissa on aina toivoa, vaikka työpaja ei ole välttämättä sillä hetkellä kaikille oikea paikka. Kaksi vastaajista eivät kokeneet jyrkästi asiakkaiden olevan toivottomia tapauksia. He mainitsivat esimerkiksi sen, että työtä ei jaksata tehdä, jos ajattelee asiakkaiden olevan toivottomia. Yksi vastaajista kertoi aina olevan toivottomia tapauksia.

”mä en halua uskoa et on ihan toivottomia tapauksia..ehkä mie en jaksais tehdä tätä työtä jos mä ajattelisin niin et on ihan toivottomia tapauksia”

”On, aina on. Varmaan vois sanoa et prosentti tai kaks on semmosia tapauksia et ei pysty pajalla vaikuttamaan”

Haastatteluissa merkittäväksi tutkimustulokseksi nousi esiin työpajojen työntekijöiden kohdalla työnkuvan merkitys toiminnalle. Suurin osa korosti sopivan jatkopolun löytymistä tärkeimpänä tavoitteena. Myös asiakkaan realistinen ohjaus koettiin tärkeäksi. Merkittävänä tavoitteena nähtiin myös pyrkimys olla luottamuksen arvoinen aikuinen, jolla on aikaa asiakkaalle. Suurin osa vastaajista ei kokenut asiakkaiden olevan toivottomia tapauksia.

9.4. Työntekijän ja asiakkaan välinen suhde sekä luottamuksen rakentaminen

Haastatteluissa kysyimme työpajojen työntekijöiltä, millaiseksi he kuvailevat työntekijän ja asiakkaan suhdetta pajajakson aikana sekä sen jälkeen. Suurin osa vastaajista kuvaili suhdetta turvalliseksi ja läheiseksi.

”No se on varmaan niiku muotoutuu aika läheiseksi se on vähä niiku esimies ja alainen mutta sit se on vähä niiku äiti ja lapsi”

Yksi haastateltavista kuvaili itseään asiakkaan ”rinnallakulkijaksi, tueksi ja turvaksi.” Osa vastaajista koki olevansa asiakkaiden kanssa tasa-arvoisia, jolloin työntekijä ei asetu asiakkaan yläpuolelle. Vastakohtaisesti yksi haastateltavista kuvaili suhteen olevan tietynlainen valta-asetelma, jossa työntekijä on asiakkaan yläpuolella. Hänen mukaansa työntekijät ovat esimiesasemassa ja ohjaavat asiakkaita työssään ja valvovat, että asiakkaat tulevat ajallaan töihin ja tekevät annetut tehtävät.

”se on semmonen miten mä nyt sanoisin..tasa-arvoinen. jotenkin semmonen että niinkun yritetään ainakin rakentaa sitä että et se niinku kummatkin kunnioittais niinkun toinen toistansa et ohjaaja tai valmentaja ei asetu niinkun yläpuolelle millään lailla..vaan että yritetään muodostaa semmonen tavallaan semmonen keskusteluyhteys missä niinkun molemmat on niinkun..saa olla omia itsejään ja tavallaan ottavat vastuuta niinkun omista sanoistaan ja tekemisistään ja jotenkin..jotenkin et se perustuu yhteistyöhön että ei niinkun luoda semmosta vaikutelmaa että jompikumpi tai et toi..tai et ohjaaja on ylempänä”

”tietyllä tavalla siitä muotutuu semmonen ystävyysuhde mutta toki siinä on sitten semmonen valta-asetelma että kyllähän työntekijä on aina sen nuoren yläpuolella tietyllä tapaa. niinkun tietysti pitää ollakin. et kaikki työntekijät on suhteessa nuoriin siinä mielin esimiesasemassa et he ohjaa sitä työtä ja valvoo et nuori tulee ajallaan ja tekee ne tehtävät mitkä on sovittu”

Tutkimuksellamme halusimme myös selvittää, muodostuuko työntekijän ja asiakkaan välisestä suhteesta luottamuksellinen ja miten työntekijät kokevat luottamusta rakentavan. Yksi vastaajista korosti ensitapaamisen merkitystä ja läsnäoloa. Jatkossa tärkeänä vastaaja piti rehellisyyttä ja lupauksista kiinni pitämistä. Myös toinen vastaaja piti näitä asioita tärkeänä, mutta lisäsi myös luottamuksen rakentamiseen sen, kuinka tärkeää on

vaatia asiakkaalta tiettyjä asioita ja pitää näistä kiinni. Eräs toinen vastaajista taas nosti esiin yhteisen ajan löytymisen esimerkiksi asiakkaan kuuntelemista varten.

”No mie väitän et se lähtee ihan siitä ensitapaamisesta ja kontaktista että..et miten suhtautuu siihen nuoreen ja miten suhtautuu siihen tilanteeseen. Että onko sellanen olo että jääkö sille nuorelle sellanen olo et nyt tuo tyyppi on tässä läsnä ja se ihan oikeesti sitä kiinnostaa mun asiat. Kyllä ne nuoret tiedostaa et me ollaan työntekijöitä ja joo meille maksetaan palkkaa siitä et me kuunnellaan mutta silti tätä työtä voi tehdä niin eri tavalla et voi tehdä kliinisesti jos haluaa mutta tota mie en koe että se on kauheen niiku... se ei ehkä kannu niin--Mut se on minusta se kohtaaminen ja ehkä läsnäolon taito on sellasia millä saa sitä luottamusta herätettyä plus se että jos sanoo jonkun asian selvittää sen hoitavansa niin sen sit myös tekee että pitää lupauksista kiinni ja on rehellinen eikä lupaille liikoja”

Yksi haastatelluista nosti esiin vaihtoehtoisuuden merkityksen luottamuksellisessa suhteessa. Asiakkaat kokevat työntekijöiden mukaan heille puhumisen helpoksi, sillä he eivät ole esimerkiksi viranomaisia. Työntekijöiden kokemuksen mukaan monia asiakkaita on ”pompoteltu luukulta toiselle” ja asiakkaat ovat tottuneet pettymyksiin ihmissuhteissaan. Yhden työntekijän mukaan oma tausta ja luonne vaikuttivat suuresti siihen, millaiseksi työntekijän ja asiakkaan välinen suhde muodostuu.

Lähes kaikki vastaajista korostivat kuuntelun tärkeyttä luottamuksellisen suhteen syntymisessä työntekijän ja asiakkaan välille. Työntekijöiden kokemuksen mukaan työpajan asiakkailla on kova puhumisen tarve, eikä heidän elämässään välttämättä ole koskaan ollut ihmisiä, jotka olisivat heitä kuunnelleet. Haastattelujen perusteella luottamuksellinen suhde ei ole automaatio, vaan rakentuu ajan myötä yhteisen tekemisen ja keskustelujen kautta. Paju ja Vehviläinen (2001, 122–125) ovat todenneet nuorta lähellä olevan auttajajan usein onnistuvan rakentamaan luottamuksellinen suhteen työntekijän ja nuoren välille.

”monella nuorella on hirvee tarve puhua ja se kyl näkyy jo siinä hyvin alkuvaiheessa et kuhan joku aikuinen kuuntelee niin nuori puhuu ihan kaiken ja kertoo tosi paljon asioistaan. et sillon..sillon siihen luottamukseen riittää se et on läsnä ja on siinä niinkun..on vaan siinä paikalla et ei tarvii..tarvii yhtään mitään enempää. mut sitten osalla se taas se vie aikaa”

Pajajakson jälkeisissä suhteissa haastateltavien vastauksissa yleistä oli asiakkaiden oma aktiivisuus yhteydenpidossa. Usea haastateltava kertoi asiakkaiden käyvän tai soittelevan

pajalle jakson jälkeen. Asiakkaat kertoivat mielellään kuulumisiaan ja kysyivät neuvoja esimerkiksi opiskeluun tai työhön liittyen. Moni asiakkaista palasi työntekijöiden mukaan pajalle, jos jatkosuunnitelma ei toteutunut. Työntekijät kertoivat myös tilanteista, joissa asiakkaita ei enää tavoitettu pajajakson loppumisen jälkeen.

”mä oon aatellu et tollaset kaverit jotka on pajajakson käyny ja niitä jos sit näkee tuolla mun mielestä tavallaan jatkotukee sitä kun niitten kanssa puhuu ja palauttelee niitä asioita mieleen”

Jokaisella pajalla on jonkinasteista seurantaa, jonka avulla tarkastellaan mihin asiakkaat ovat jatkaneet työpajoilta. Joissain tapauksissa seuranta liittyy pajan rahoituksen järjestämiseen, jolloin se on välttämätöntä. Seuranta toteutetaan usein työpajojen hallinnollisen toimen puolesta, eikä näin ollen koske kaikkia työpajojen työntekijöitä. Seurantaa tehdään työntekijöiden mukaan pajasta riippuen 1-3 vuoden aikana pajalta lähdön jälkeen. Kuitenkin muutama työntekijä kritisoi seurannan olevan vielä lapsenkengissä, sillä seuranta toteutetaan ajankohtana, jolloin pajan loputtua ei ole mahdollista esimerkiksi päästä heti aloittamaan opintoja. Seuranta ei myöskään kata kaikkia osa-alueita asiakkaan elämässä, joihin pajajakso voi vaikuttaa.

”Et sillälaillla se yhteys niiku tietyllä laillla säilyy mutta sitten se et liian vähän pajajakson jälkeen niiku no me kysytään jotain seurantatietoja--johonkin raportteihin niiku et missä meet mitä teet vaihdetaan pikasesti kuulumiset siinä ehkä kaks kertaa siinä kun on pajalta lähteny vai onko kolme kertaa no ainakin sen kaks kertaa. Mutta että aikalailla siinä se niiku sitten on että.”

Työntekijät kuvasivat haastatteluissa pajajaksoilla tapahtuvaa seurantaa myös yksilövalmentajien ja etsivänuorisotyöntekijät tekemänä yhteydenpitoa. Yksilövalmentajat ja etsivänuorisotyöntekijät auttoivat asiakkaita jatkopolkujen kanssa, sekä tarjosivat muuta tukea pajajakson jälkeen. Myös asiakkailla oli mahdollisuus ottaa yhteyttä tarvittaessa yksilövalmentajaan ja tätä mahdollisuutta he usein käyttivät.

Työpajan työntekijän ja asiakkaan välistä suhdetta kuvaillessa keskeiseksi tulokseksi vastauksissa ilmeni suhteen olevan turvallinen ja läheinen. Luottamuksellinen suhde saavutettiin työntekijöiden mukaan rehellisyyden, lupauksista kiinni pitämisen sekä yhteisen ajan kautta. Luottamuksellinen suhde ei ole vastaajien mukaan automaatio, vaan vaatii aikaa sekä yhteistä tekemistä.

9.5. Toimintatavat

Haastatteluissa työpajojen työntekijät kuvailivat omien pajojensa työ- ja toimintatapoja. He kuvailivat työpajaa avoimeksi yhteisöksi, joka ei ole suljettu. Työntekijät korostivat vastauksissaan työyhteisön merkitystä asiakkaille. He sanoivat asiakkaiden kuntouttavan toisiaan, puhuvan keskenään ja omaavan samanlaiset taustat. Työpajojen asiakkaat toimivat esimerkkeinä toisilleen. Esimerkiksi yhden asiakkaan kouluun pääsy kannustaa muita hakemaan koulutukseen. Työntekijät kertoivat pajajakson aikana asiakkaiden välille syntyvän tiiviitä kaverisuhteita. He korostivat asiakkaiden olevan toisiaan tukien työpajojen suurin voimavara.

”täällä on se -- vertaistuki et kun toi lähti. jos toikin pääsi sinne ja lähtee opiskelee niin miksen mä vois. et ne on niinkun hirveen tärkeitä kokemuksii”

”ne nuoret toisiaan tukien on se suurin voimavara meillä. ohjaajatkin ollaan suuri voimavara, mut kyllä se..niinkun se ryhmän voima..se heijän keskenään ja niinku se toistensa tsemppaaminen ja tukeminen ja se yhdessä tekeminen se on se meidän kaikkein suurin arvo kaikkein suurin vahuutta tässä talossa”

Ilmapiiri työpajoilla oli tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden mukaan sellainen, jossa kaikilla oli hyvä olla. Pajalla asiakas saa olla sitä, mitä hän on. Pajoilla ei esimerkiksi suvaita kiusaamista tai pähteiden käyttöä. Kuronen (2010) on kuvaillut vaihtoehtoisia koulutusmalleja nuorten näkökulmasta. Nuoret ovat pitäneet näiden mallien erilaisesta tekemisestä tyylistä sekä yhteisöstä, joka koettiin turvalliseksi ja tasa-arvoiseksi. (Kuronen 2010, 279–281.)

Tavoitteena työpajalla on haastateltujen vastausten perusteella myös, että asiakkaat kohdataan kokonaisvaltaisesti. Asiakkaan omaa toimijuutta suhteessa kaikkeen vahvistetaan ja häntä pidetään oman elämänsä asiantuntijana työntekijöiden ollessa vain työvälineitä asioiden eteenpäin viemiseen. Erään työpajan työntekijä sanoi, että pajalla jokainen tulee huomioiduksi ja jokaisen voimavarat otetaan huomioon. Lisäksi hänen mukaansa pajalla ollaan yhtä perhettä ja luodaan sosiaalisia suhteita. Tämän tutkimuksen lisäksi myös Ihat- sun ja Koskelan (2001, 70–71) tutkimuksessa ryhmän merkitys oli sen jäsenten mukaan tärkeä.

”se nuori on oman elämänsä asiantuntija ja häneltä..me ollaan niinkun semmosia työvälineitä hänelle tavallaan sen..niitten asioiden eteenpäin viemiseen”

”tällä työpajalla tällainen työilmapiiri vaikuttaa minusta katsoen niiku näyttää hyvältä. Ja siellä on niiku syntyy työkavereista syntyy niiku hyviä kavereita”

Tulostavoitteisuus näkyi kahdella tutkimukseen osallistuneella työpajalla toimintata-voissa. Koska pajajakson yhtenä tavoitteena oli saada ammatillista osaamista pajalla harjoitettavasta alasta, taidot opetettiin kädestä pitäen mestari-kisälli-periaatteen avulla. Työntekijöiden opetuksen lisäksi myös vanhemmat ja kokeneemmat asiakkaat ohjasivat pajalle saapuneita uusia asiakkaita.

”Meillä on niiku tällänen mestari-kisälliperiaate verstaalla että nää vanhemmat kokeneemmat ohjaa sitten nuorempia tulokkaita opettaa näitä perusasioita ja perustaitoja ja sitten nää ohjaajat elikkä -- me ollaan sitten täällä tukena sivussa niissä tilanteissa jossa ei työ etene niin sitten opastetaan ja ohjataan ihmisiä.”

Työt näillä pajoilla toteutettiin usein alihankintapohjalla tai tilaustöinä, jotka loivat työnteolle myös aikatavoitteita. Vastakohtaisesti taas kolmannella pajalla ei keskitytty työllä valmentamiseen vaan erilaisiin luoviin toimintamenetelmiin. Kuitenkin kaikilla tutkimukseen osallistuneista pajoista pyrittiin innostamaan asiakasta ja valmennettiin ”voimaantumaa” eli saamaan omaa elämää järjestykseen. Raunion (2006, 150) mukaan syrjäytymisriskissä olevien yksilöiden voimavaroja tulee vahvistaa, jotta yhteiskuntaan integroituminen mahdollistuisi. Uusien taitojen oppiminen tapahtui työntekijöiden mukaan mielekkään tekemisen kautta.

”mä ajattelen et tapahtuu tällästä voimaantumista nuoret aktivoituu ne rupee miettimään sitä et hei kuka mä oon ja mitä mä haluan. --ne saa sellasta uutta puhtia ja ajateltavaa siihen omaan elämäänsä ja joka niiku saattaa kantaa tosi pitkällekin sinne tulevaisuuteen”

”Kaikki oikeestaan tapahtuu niiku niiku tavallaan semmosen mielekkään tekemisen kautta. Että että tavallaan niiku siinä tekemisessä niiku mä ajattelen että siinä ei oo tärkeitä se lopputulos että mitä siellä pajoilla niiku tehdään -- vaan se että miten se nuori niiku mitä siinä työskentelyprosessissa itessään tapahtuu. Elikkä siis että nuori oppii itsestään, se oppii havainnoimaan itseään, se oppii tuntemaan itseään”

Vaikka osa työpajojen työntekijöistä koki työnsä kasvatukselliseksi, erosi työpajamaailma heidän mukaansa monin tavoin koulumaailmasta. Myös Kukkola (2001, 8) on todennut koulujen ja pajojen eroavan toisistaan työmenetelmien osalta. Työpajoissa ei ole haastateltujen vastausten perusteella käytössä numeroarviointia ja asioita lähestytään toisentyyppisesti kouluun verrattuna. Työntekijät kokivat, että työpajalla asiakkaat nähtiin aktiivisempina kouluun verrattuna ja he saivat työntekijöiden mukaan erilaista tukea työpajoilta kuin koulusta. Toisin kuin koulussa, ohjaajat ovat helpommin tavattavissa ja heidän kanssaan voi jutella sekä viettää aikaa. Työntekijät kokivat, että monille niistä asiakkaista, joilla koulu on jäänyt esimerkiksi kesken, pajan toimintatavat soveltuvat koulun toimintatapoja paremmin.

Kaikilla tutkimukseemme osallistuneilla työpajoilla toiminta oli hyvin yksilöllistä ja joko yksilöllisellä työpajalla asiakkaat otettiin yksilöinä huomioon. Esimerkiksi yhden pajan työntekijän kertomuksen mukaan kuntouttavassa työtoiminnassa asiakkaalle tehdään aktiivisuussuunnitelma, johon kirjataan tavoitteita pajajakson aikana. Asiakkaiden kanssa pyritään keskustelemaan useita kertoja pajajakson aikana. Jakson suunnittelussa ja toteutuksessa ollaan hyvin joustavia. Asiakkaat pyritään pitämään toiminnassa kiinni esimerkiksi helpotetun työtahdin avulla. Myös työtehtävät suunnitellaan asiakkaiden terveydentilan tai jaksamisen mukaan. Näin ollen työpajoilla otetaan huomioon yksilön rajoitteet ja asiakkaat käyvät esimerkiksi terveystarkastuksessa ennen työtehtävien aloittamista. Paju ja Vehviläinen (2001, 117–118) ovat kuvanneet onnistuneita nuorisoprojekteja siten, että niissä lähdetään liikkeelle yksilön kiinnostuksen sekä sitoutumisen kohteista ja siirrytään pikkuhiljaa vaativimpiin asioihin.

”meillähän on esimerkiks tää työttömien terveystarkastus. sinne lähetetään kaikki ensin. se on mun mielestä niinkun se ensimmäinen et mä en teetä jos jollain on esimerkiks vaikka piilevä sydänvika tai joku verenpainetauti niin ettei teetetä liian raskaita hommia ja sit se pyörtyy ja sairastuu lisää.”

Yksilöllisiä olivat myös tutkittavien mukaan asiakkaiden työpäivien pituudet sekä työviikkojen kestot. Haastattelussa tuli ilmi, että työpajajakso aloitetaan pienellä tuntimäärällä, jota aletaan pikkuhiljaa kasvattamaan. Pajajakson alussa asiakas saattaa työskennellä viikossa kahden päivän ajan neljä tuntia päivässä. Työpäivät pitenevät vähitellen ja asiakas huomaa, että hän pystyy työskentelemään pajalla normaalin työpäivän pituisen

päivän. Kuitenkin hän saa tästä vähemmän rahaa kuin ollessaan ansiotyössä. Tämä voi motivoida häntä hakeutumaan ansiotyöhön.

”pienellä tuntimäärällä lähetään liikkelle sitten kasvatetaan jakson aikana lisää päiviä ja tunteja”

”meil on kaheksasta kuutentoist se väli millä voi tehdä mut että alkuun lähetään niiku pehmeesti et ei nyt tarvii kaheksaan tulla jos on oikeesti kahelta heränny viis vuotta että ihan tälläisestä yksinkertaisista asioita”

”ensin ku ne tulee nii niitä pidetään vaan esimerkiks kaks päivää ja neljä tuntia ja sitten se pitenee et ne on vaikka joka päivä ja vaikka kuus tuntia. Ja sitten kun ne puolen vuoden päästä huomaa et ne tekee kuuden tunnin päivää ja ne ei saa palkkaa siitä kunää KEELA rahat ja näin niin sitten ne huomaa et perkele, hänhän vois lähtee vaikka töihin jos hän näin paljon tekee ja sais palkkaa et sillai se niiku jalostuu et sillon se paja on niiku saanu oikeen vaikutuksen ihmiseen. Mut jos mä ensin sanon et täällä tehään kuutta tuntia päivässä joka päivä nii ei me saaha tänne et ne on houkuteltu näillä pienillä ja sitten se et miten se rupee kehittyä.”

Haastatteluissa ilmeni pajojen tekevän paljon yhteistyötä eri tahojen kanssa. Työpajojen työntekijät mainitsivat yhteistyötahoina muun muassa sosiaalitoimen, työvoimakeskuksen, terveys- ja mielenterveyspalvelut, rikosseuraamuslaitoksen sekä etsivä nuorisotyön. Tutkittavat kertoivat myös ohjaavansa itse asiakkaita eteenpäin esimerkiksi velkaneuvontaan, päihdehoitajalle, psykologille tai erilaisiin työnsaantia edistäviin palveluihin. Koulut koettiin työpajoilla merkittävänä yhteistyötahona sieltä tullessa ja sinne ohjatessa nuoria. Työntekijät kertoivat esimerkkejä vierailuista eri oppilaitoksiin ja esimerkiksi erilaisiin yrityksiin. Myös erilaiset työpaikat sekä työharjoittelupaikat olivat tärkeitä yhteistyötahoja.

”me etitään työpaikkoja suositellaan käydään kattomassa yrityksiä mihin vois niiku työllistyä --. Niitä käyntejä tehdä ja sitten yritetään innostaa ja hyviä tuloksia on tullu niistä”

Koulun kanssa tehtävä yhteistyö oli merkittävää tutkittavien mukaan myös siksi, että pajajaksoja pyritään opinnollistamaan ja pajalla voi usein suorittaa keskeen jääneen tutkimuksen loppuun. Tulevaisuustyöskentely olikin kaikilla tutkimukseen osallistuneilla pajoilla keskeistä ja pajoilla puhutaan paljon koulu- ja työvaihtoehtoista. Koulutuksen merkitystä korostettiin erityisesti työnsaannin kannalta. Järvinen ja Jahnukainen (2001, 133–134)

näkevät peruskoulun suorittamisen tärkeänä, sillä peruskoulussa epäonnistuminen on yhteydessä jatkokoulutuspaikan karsiutumiseen ja tätä kautta huonoon työmarkkina-asemaan.

Kaikilla tutkimuksemme osallistuneella kolmella työpajalla oli käytössään yksilövalmentaja tai – valmentajia. Yksilövalmennus on tutkittavien mukaan yksilön ohjausta, jossa käydään läpi asiakkaan omia tavoitteita ja asioita. Yksilövalmentaja haastattelee heti ensimmäisellä viikossa kaikki asiakkaat henkilökohtaisesti läpi. Yksilövalmentajan tehtäviin kuuluu asiakkaan tukeminen eteenpäin elämässä ja jatkopolkujen etsiminen yhdessä asiakkaan kanssa.

”kiinnitetään myös niitten nuorten henkilökohtasiin asioihin enemmän huomiota ja hoidetaan niitä siinä pajajakson aikana yhdessä nuoren kanssa tarvittaessa”

Vaikka kaikki tutkimuksemme osallistuneet työpajojen työntekijät kokivat oman työnsä tärkeäksi ja suurin osa koki pajan voivan katkaista mahdollisesti alkaneen syrjäytymiskierteen, eivät he kokeneet pajan olevan kuitenkaan aina kaikille asiakkaille oikea ympäristö. Asiakkaan elämässä saattaa olla tekijöitä, jotka vaikuttavat pajalla jaksamiseen, esimerkiksi päihteet. Tällöin pajasopimus voidaan katkaista ja nuori ohjataan eteenpäin palveluun, jossa nuoren tilanteeseen etsitään ratkaisua. Eräs työntekijä kuvaili haastattelussa tilannetta, jossa pajalta pois laitettu nuori asiakas on myöhemmin tullut kiittämään, että pajajakson katkaisu oli oikea ratkaisu.

”ei työpaja oo välttämättä kaikille se oikee -- ympäristö. -- et joku toinen työpaja voi olla ehkä sit se sopiva paikka et on erilaisia nuoria ja on erilaisia paikkoja sillon missä heitä voidaan tukea eikä niinkun oo tietysti tarkoituksenmukaistakaan et yksi paikka palvelisi kaikkia eikä se oo tavotekaan missään tapauksessa.”

Tärkeänä tavoitteena pajajaksolle työntekijät kertoivat jatkopaikan löytymisen asiakkaalle. Työpajojen työntekijät kokivat, että osa asiakkaista jäisi mieluummin pajalle kuin lähtisi sieltä. Ja vaikka usealla pajalla onkin jatkomahdollisuus, eli asiakkailla on mahdollisuus tehdä joku toinen pajajakso toisen perään, pyritään asiakkaan elämäntilanteesta riippuen häntä ohjaamaan pajalta eteenpäin, ettei hän jäisi pajalle roikkumaan. Kuiten-

kaan moni asiakkaista ei saa työ- tai koulupaikkaa, ja voi palata takaisin pajalle esimerkiksi kun on ollut 500 päivää työttömänä. Eräs työntekijöistä näki pajalle palaamisen parempana vaihtoehtona asiakkaalle kuin olla tekemättä yhtään mitään.

”onko se sitten hyvä vai huono puoli..sitä voi miettiä että nää nuoret ei taho irtaantuu täältä pajalta sit et..täällä voi olla vähän liiankin mukavaa jossakin määrin että on kivaa sit olla täällä. Mikä no se on..se on hyvä ja se on myös huono..et siinä on se toinen puoli, että..onko liian kivaa jo sitten jossain vaiheessa. mutta kyllä mun mielestä töissä saa olla kivaakin.”

”Sillon tää niiku toimii heille ehkä sellasena tavallaan turvatyöpaikkana mutta parempihan sekin kun ei mitään että että niiku tulevaisuus on sellanen et ei välttämättä pääse kovalla rahalla töihin ollenkaan mutta niin me pystytään tarjoamaan se tämmösissä tapauksissa se puolitoista vuotta ainakin ainakin palkkatuella tuella tuota niin töitä täällä.”

Haastateltavat kuvasivat joillain asiakkaista olevan haasteena nähdä pitkän ajan tavoitteita eli esimerkiksi heidän on vaikea ymmärtää koulutuksen merkitystä työnsaannissa. Siksi pajalla edetään pienten tavoitteiden kautta kohti suurempia tavoitteita. Takalan (1992, 163) mukaan koulua vieroksuvalle yksilölle olisi tärkeää innostua ammattitaidon hankkimisesta ja ymmärtää itse mitä koulutuksen hankkiminen hänelle merkitsee.

”kyllähän me paljon puhutaan sitten näistä kouluvaihtoehtoista ja miten tärkeätä se nykypäivänä on että on ne ammattipaperit siellä taskussa että saa paremmin sitten niitä töitä. Se lähtee niiku tosi lyhyeen et moni ei tietenkään kykene vielä siihen ajattelemaan et sitten viiden vuoden päästä ku mulla on ne paperit, sitä menään niiku pienten tavoitteiden kautta”

Työpajojen toimintatavoista keskeisiksi tutkimustuloksiksi nousivat työyhteisön ja ilmapäirin merkitys työpajoilla. Pajalla ei esimerkiksi esiinny kiusaamista ja asiakkaat toimivat tukena toisilleen. Pajoilla pyrittiin innostamaan asiakkaita sekä valmennettiin heitä ”voimaantumään”. Pajalta asiakkaat saivat työntekijöiden mukaan esimerkiksi ystäviä ja he oppivat omia vahvuuksiaan, jotka auttoivat heitä kiinnittymään yhteiskuntaan pajajakson jälkeen. Työntekijöiden mukaan työpajamaailma erosi koulumaailmasta. Työpajoilla oli yksilöllinen ote tekemiseen.

9.6. Tavoitteet

Tutkimuksessamme selvisi työpajojen työntekijöiden asettavan yhteistyössä asiakkaiden kanssa heille yksilölliset tavoitteet pajajakson ajalle. Tavoitteet asetetaan pajajakson alussa, jolloin asiakkaalla on selvä kuva siitä, minkä vuoksi hän on pajalla. Näin ollen tavoitteita voidaan ruveta suorittamaan heti ensimmäisestä päivästä lähtien. Yhden pajan työntekijät kertoivat, että heillä tavoitteita ja niiden toteutumista tarkastellaan yhdessä kerran kuussa. Yksilöllisistä tavoitteista puhuttaessa yksi työntekijä kuvaili tilannetta seuraavasti:

”sitä valmennusta tehään niinkun erilailla niinkun eri nuorten kanssa koska ne lähtökohdat on erilaiset--jokaisella nuorella siis se lähtötilanne on aina erilainen ja se ne tavoitteet muodostuu siitä että mistä lähetään niinkun liikkeelle..että..et ne tavoitteet saattaa olla toisistaan tosi paljon eroavia”

Useat tutkimukseemme osallistuneet työntekijät mainitsivat ensisijaisena tavoitteena asiakkaan ilmestymisen paikalle tai "pääsemisen aamulla ylös sängystä". Hyvin moni vastaajista piti tärkeänä asiakkaan omien vahvuuksien löytymistä ja vahvistamista, itseluottamuksen kasvattamista sekä oman elämän tarkoituksen löytämistä. Keskeisinä tavoitteina työntekijät pitivät niin sanotun nosteen saamista sekä arjen perusasioiden kuntoon saattamista. Työntekijät kokivat tämän mahdollistavan asiakkaan etenemisen esimerkiksi kuntouttavasta työkokeilusta kohti palkkatukea ja siitä kouluun tai töihin.

”monta kertaa nuoren kanssa lähetään siitä että se on se kello ihan sekasin ja että saahaan se päivärytmi kohalleen ja sitten jossain vaiheessa saatetaan ehkä pajalle sitten ja pajatoimintoihin ja semmisiin niiku niin sanottuihin normaaleihin toimintoihin ja semmosta niiku.”

”mä ajattelen niin että tärkeintä on että ne perusasiat saadaan jotenkin kuntoon ja että sitten lähetään vasta miettimään sinne työelämään tai opiskeluun tosiaan menoa tai eteenpäin menoa että..ne valmiudet pitää saada riittäviksi että ne voimat ja se jotenkin että luodaan niinku ne edellytykset sille että pystytään tekemään sitten tai olemaan yhteiskunnassa sillei jotenkin mukana.”

”peruspaketin saa kuntoon ja se tarkoittaa just sitä et tavalla tai toisella rakennetaan täällä sitä itseluottamus”

Asiakkaiden pajajakson tavoitteita kuvaillessa osa työntekijöistä käytti käsitteitä lyhyen aikavälin sekä pitkän aikavälin tavoitteet. Lyhyen aikavälin tavoitteena oli saada niin sanotusti arkipaketti kuntoon. Tavoitteena oli, että asiakas oppii huolehtimaan hygienias- taan ja pystyisi noudattamaan työaikoja. Lyhyen aikavälin tavoitteena oli myös opetella yleisesti arjenhallintaa ja parantaa asiakkaan yleishyvinvointia.

”lähetään liikkeelle niin pienistä asioista siis niinkun ihan hampaitten harjauksesta ja siitä et sä pääset oikeesti ylös sieltä sängystä ja sä tuut niinkun paikalle niin se saattaa jollekin olla oikeesti se tavote”

Pajajakson pitkän aikavälin tavoitteisiin työntekijöiden vastauksissa lukeutui esimerkiksi työkyvyn saavuttaminen tai lopullisesti aineista irti pääseminen eli päihteettömyys. Tärkeimpänä useat työpajojen työntekijät pitivät sopivan jatkopolun löytämistä asiakkaalle. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi opiskelu-, työ- tai harjoittelupaikan selkeytymistä. Jotta työpaikan saaminen olisi mahdollista, nähtiin haastattelujen mukaan tärkeänä oppia pajajakson aikana erilaisia työelämän taitoja. Näitä ovat esimerkiksi työaikojen noudattami- nen sekä CV:n tekeminen. Pitkän aikavälin tavoitteita olivat myös ilon ja elämänhalun saaminen ja uskallus lähteä pajajakson jälkeen muualle.

”Niin näillä työntekijöillä, se varmaan et pääset elämästä kiinni ja se semmonen työkuntoisuus nousee ja ilo ja elämänhalu eteenpäin”

”täällä mejän pajalla että kiinnitetään enemmän huomiota -- siihen poluttamiseen ja mietittäs yhdessä sen nuoren kanssa tai ainakin niitä suunnitelmia tai polunpäitä. -- mutta että niitä olis jotakin niiku lähtökohtia sen pajan jälkeen että mihin ois suunta. et se voi olla et se aikataulu ja se aikajana voi olla pitkäkin, useita vuosia, mutta et olisi jokin tavoite minne pyrkiä.”

”yks sellanen mihin me kiinnitetään paljon huomiota on sellanen tulevaisuustyös- kentely niiku pajajakson aikana ihan jokaisella pajalla. Joillakin se tarkoittaa opis- kelua joillekin työelämään menoa joillekin se tarkoittaa vaikka kuntoutustuelle ha- kemista hakeutumista tai että jotain muuta kun niiku näitä kahta.”

Yksi työntekijöistä kuvasi myös tavoitteeksi työllistymisen pajajakson aikana tai sen jäl- keen. Kuitenkaan hänen mukaansa työllistyminen ei aina onnistu.

”kyllähän tavotehan on se että tota niin asiakas työllistys jonnekin muualle muualle siinä pajajakson aikana et ei niiku välttämättä sen jälkeen tai no viimestään sen jälkeen. Tämähän on hyvin epärealistinen tavote oikeesti että se ei kaikkien kohdalla oo mitenkään mahdollista. -- mutta jatkolukua pyritään etsimään”

Tärkeänä tavoitteena työpajojen työntekijät pitivät myös asiakkaiden sosiaalisten taitojen kehittymistä. Pajajakson aikana opetellaan toisten huomioon ottamista, asioista neuvottelemista, ryhmässä toimimista ja muuta sosiaalista kanssakäymistä. Huotelin ja Komosen (2006, 11) mukaan pajat toimivat sosiaalisena ympäristönä, jossa asiakkaiden on mahdollista saada vertaistukea ja kokea yhteenkuuluvuuden tunnetta. Työntekijät kokivat, että asiakkaiden saatua positiivisen kokemuksen kanssakäymisestä ja ryhmässä toimimisesta pajalta, he rohkaistuvat etsimään yhteisöjä myös pajojen ulkopuolelta.

”moni kaipaa vahvistusta siihen ryhmässä toimimiseen ja siihen, uskallusta siihen että uskaltaisi puhua ihmisille mitkä on sit ihan perus sosiaaliset taidot”

”jos kokee et ei oo paljon ystäviä ja muuta sit ku pääsee pajalle täällä syntyy hyviä ystävyysuhteita ja joskus jopa tai aika useinkin jopa jopa niiku pajan jälkeisiä kiinteitä pysyviä ystävyysuhteita niin se on monelle ihmisille ihan se kaikkein tärkein asia tässä ja sitäkin voi puhua oppimisena sillä se on sitä sosiaalista oppimista ja sitä että oppii olemaan ystävänä jollekin ihmisille ja sitäkin me täällä treenataan joka päivä niiku ei se oo kaikille hirveen helppo asia.”

Pajoilla, joissa keskeisenä toimintamuotona oli työllä valmentaminen, pidettiin tärkeänä tavoitteena myös alan sisältöjen oppimista. Työntekijät kertoivat tämän kehittyvän työtä tekemällä. Myös työkokemuksen saamista pidettiin työntekijöiden vastauksissa merkittävänä tavoitteena. Työkokemuksen omaaminen auttaa asiakkaita jatkolukua ajatellen. Pajalla, jossa työllä valmennus ei ollut keskeistä, tavoitteet olivat työntekijöiden mukaan muussa kuin työn sisältöjen oppimisessa.

Yksi haastatelluista kuvasi pajan isoksi tavoitteeksi työttömän ihmisen statuksen nostamisen. Statuksen nostamisessa haastatellun mielestä auttaa, kun yksilö saadaan osaksi yhteiskuntaa.

”se on mun mielestä semmonen meijän iso tavote ja yhteiskunnallinen tavote näillä työpajoilla on nostaa sitä työttömän ihmisen statusta, sitä roolia..että..että tota se on vielä vähän semmonen reppahousu ja rään pyyhkijä niinkun usean ihmisen mielestä --mutta sitten niinkun näki..rupes näkee sen taakse että hitsi vie nää ihmiset oikeesti on niinkun kiinnostunut tekee vaikka mitä ja osaavia ja älykkäitä ja tota..mutta se potentiaali jää hyödyntämättä et meijän yhteiskunta ei pysty käyttää sitä. ja meijän niinkun tärkein tehtävä on sitten olla tukemassa sitä että me saatais nää ihmiset tähän yhteiskuntaan tota jotenkin nostettua sillä tavalla että nää tyytit on oikeesti halukkaita ja valmiita tekemään erilaisia asioita”

Koska osa haastatelluista mainitsi pajajakson tavoitteen olevan asiakkaiden yhteiskuntaan kiinnittyminen, on näin ollen paja vain välietappi asiakkaiden elämässä. Vain yksi haastatelluista nosti esiin syrjäytymisen ehkäisyn pajajakson tavoitteena. Kaksi vastaajista sanoi suoraan, että asiakkaat kiinnittyvät yhteiskuntaan pajajakson jälkeen helpommin. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että paja antaa asiakkaille tietoja ja taitoja, joiden avulla yhteiskuntaan kiinnittyminen on helpompaa.

”et en sano et se on automaatio, että kun pajalta lähtee niin on täysin yhteiskuntakelpoinen..niin en..en ole ihan sitä mieltä. mutta paremmat valmiudet ehdottomasti on pajajakson jälkeen kyllä.”

”tavallaan meidän menetelmät yhteiskunnallistaa niitä että niiden on hyvä olla niillä on rauha ittesä kanssa ja ne oppii niiku löytämään itsestänsä uusia asioita uusia osaamisia”

Keskeisenä tuloksena pajajakson tavoitteita koskien nousi esiin tavoitteiden yksilöllisyys. Työntekijät kuvailivat tavoitteita lyhyen ja pitkän aikavälin tavoitteiksi. Lyhyen aikavälin tavoitteita oli esimerkiksi saada arkipaketti kuntoon, kun taas pitkän aikavälin tavoitteeksi mainittiin jatkopolun löytyminen asiakkaalle. Tärkeäksi tavoitteeksi työntekijät nostivat myös asiakkaan sosiaalisten taitojen kehittymisen.

9.7. Pajan vaikutus asiakkaisiin

Tähän tutkimukseen osallistuneet työpajojen työntekijät uskoivat pajajakson vaikuttavan pitkään, jopa vuosikymmeniä asiakkaan elämään pajajakson jälkeenkin. Pohjantammen (2007, 7) mukaan pajojen tavoitteena onkin pajajakson pysyvä vaikutus yksilön elämään. Pajajakson vaikutukset näkyivät asiakkaan elämässä työntekijöiden vastauksien mukaan koulutukseen hakeutumisena, aktivoitumisena, innostumisena sekä ystävyys suhteiden luomisena. Työntekijöiden vastauksista kävi ilmi, että pajalla on vaikutusta asiakkaiden asenteisiin työtä tai koulua kohtaan. Työntekijät kokivat asiakkaiden kielteisen asenteen lieventyneen pajajakson aikana. Pajajakson nähdään myös parantavan asiakkaiden elämänlaatua huomattavasti, vaikka he eivät pääsisikään kouluun tai työelämään. Hassinen (2004, 22) toteaaakin työpajojen tarjoavan usein mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin, joka on tärkeää koulun keskeyttäneille yksilöille.

”en mä muista yhtään valmentautujaa joka ois samalla sillä tasolla lähteny millä tänne on tullu, aina se vaikuttaa -- jo se kollektiivisuus tuossa kuitenkin jokaisen ihmisen on saanu ryhmäytettyä. Niin pelkäästään jo se, se saa uusia kavereita tuossa ja sillä on jotain kiinnekohtia vaikka se pajajakso jäis lyhyekskin niitä kiinnekohtia kuitenkin siihen elämään ku on saanu kavereita eikä tarttee pelkäästään olla kotona”

”vaikuttaa siihen et ne hakee kouluun, aktivoituu, innostuu, lähtee tekemään asioita ja tota hmm.. saa ystäviä ja tämmösiä, pääsee johonkin ryhmään mukaan.”

Asiakkaat saavat tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden mukaan työkokemusta työpajoilta, jonka ansiosta he haluavat tavoitella vastaavaa ja motivaatio opiskelemaan lähitemisellä on tällöin luonnollisesti suurempi. Pajajakson ajalta asiakkaille kirjoitetaan todistuksia, jotka ovat todisteita siitä, että asiakas on pystynyt noudattamaan työaikoja sekä sitoutumaan johonkin. Työntekijät kokivat tämän helpottavan uusien paikkojen hakeamista jatkossa.

”meillä on esimerkiks puol vuotta harjottelussa tai jossain palkkatöissä onhan se kuitenkin jo se todistus näyttää et mä oon ollu jossakin ja muut mä oon pystyny sitoutuu vaikka puolen vuoden jaksoon eli. Mehän kirjoitetaan näitä todistuksia eli on se kuitenkin niiku aina nuorelle et ne on jossain ollu kuitenkin ja ne on lupautunu olemaan johonkin ja joku on pitäny, on se aina helpompi hakee uusia paikkoja.”

Työntekijöiden mukaan pajajakson jälkeen suurin osa asiakkaista lähtee opiskelemaan. Myös työelämään siirtyminen on yleistä. Sopiva vaihtoehto niin sanotuille kouluallergisille on tutkittavien mukaan oppisopimuskoulutus. Osa asiakkaista päätyy myös esimerkiksi kansanopistoihin, siviilipalvelukseen, jää äitiyslomalle tai siirtyy eläkkeelle. Kuitenkaan osalle asiakkaista paja ei ole oikea paikka, eikä pajalla suunniteltu jatkopolku toteudu.

Tutkimustulosten kannalta merkittävänä asiana tähän tutkimukseen osallistuneet työpajojen työntekijät kertoivat uskovansa pajajakson vaikuttavan pitkään, jopa vuosikymmeniä asiakkaan elämään pajajakson jälkeenkin.

9.8. Syrjäytyminen

Usein työpajojen asiakaskuntaa tarkastellessa erilaisissa tutkimuksissa käytetään asiakaskunnasta käsitettä syrjäytynyt. Myös syrjäytymisen ehkäiseminen määritellään työpajojen toiminnan tavoitteeksi. Tämän vuoksi halusimme tässä tutkimuksessa selvittää, kuinka työpajojen työntekijät itse määrittelevät käsitteen syrjäytynyt ja kokevatko he työpajojen voivan vaikuttavan mahdollisesti alkaneeseen syrjäytymiskierteseen.

Käsite syrjäytynyt herätti haastattelutilanteessa työntekijöissä erilaisia reaktioita osan työntekijöistä ollessa jyrkästi käsitteen käyttämistä vastaan. Osa työntekijöistä taas suhtautui käsitteeseen neutraalisti. Yhdestätoista haastateltavasta viisi käyttivät itse sanaa syrjäytynyt, kun taas kuusi haastateltavaa ei kokenut asiakaskunnan olevan syrjäytyneitä. Helnen (2002, 170–173) mukaan syrjäytymisestä puhuva ei aina tiedä, kuinka kyseistä käsitettä tulisi käyttää. Käsitteen käyttö ja määrittely olivat osaksi riippuvaisia työntekijän koulutuksesta. Kurosen (2010, 53) mukaan sosiologiassa syrjäytymisen käsite liitetään työmarkkinoiden yhteyteen, kun taas kasvatustieteessä syrjäytymistä tarkastellaan esimerkiksi koulutuksen ulkopuolelle jäämisenä. Tässä tutkimuksessa työntekijöiden näkemykset mukailivat näitä molempia näkökulmia.

Lämsän (2009, 35–37) mukaan kaikki syrjäytyneet yksilöt eivät ole samalla tavalla syrjäytyneitä heidän yksilöllisten elämäntilanteidensa sekä yhteiskunnan vuoksi. Tutkittavat, jotka käyttivät tässä tutkimuksessa asiakaskunnasta termiä syrjäytynyt, kokivat asiakkaan

olevan ulkopuolella esimerkiksi tukijärjestelmistä, aktiivisesta toiminnasta, työelämästä ja koulusta. Raunio (2006, 12–13) painottaa syrjäytymisen liittyvän yhteiskunnassa vallitsevasta normaaliudesta pois joutumiseksi. Kuten Raunion (2006) mukaan, myös tässä tutkimuksessa työntekijät liittivät normaaliuden käsitteen koulutukseen ja työelämään.

Syrjäytynyt ihminen nähtiin tutkittavien toimesta hyvin paljon autettavana ja tuettavana, jopa masentuneena. Syrjäytynyt yksilö saattaa yhden haastateltavan mukaan kaivata sisältöä elämäänsä, mutta ei tiedä miten ja mistä lähteä sitä hakemaan. Asiakas ei kuitenkaan työntekijöiden mielestä välttämättä itse koe olevansa syrjäytynyt, vaikka yhteiskunnan silmissä onkin. Kuronen (2010, 56) on tutkinut syrjäytymisvaarassa olevia nuoria aikuisia ja toteaa nuorten oman käsityksen syrjäytymisestä olevan yksinäisyyttä sekä yhteisöistä ulkopuolelle jäämistä.

”Syrjäytynyt on sellanen ihminen joka ei tuota omaehtoisesti pysty omaa elämäänsä viemään eteenpäin.”

Yksi haastatelluista kuvasi syrjäytymisessä olevan monia eri asteita. Tämän lisäksi usea muukin tutkittavista näki syrjäytyneet ehkä yhteiskunnasta syrjäytyneinä, mutta suurimmalla osalla heistä oli kuitenkin elämässään jotain aktiivista toimintaa sekä kavereita. Esimerkkinä työntekijät kuvasivat tapauksia, joissa yksilö vietti paljon aikaa tietokoneen parissa, jonka yhteiskunta voi tulkita yhteisön normaaleista aktiviteeteista pois olemisena. Kuitenkin tässä tapauksessa yksilö oli aktiivinen omassa yhteisössään eli virtuaalimaailmassa. Kurosen (2010, 54–55) mukaan syrjäytymisestä ei voida puhua yksilön jättäytyessä omasta halustaan yhteiskunnan ulkopuolelle. Sosiaaliset piirit olivat työntekijöiden mukaan syrjäytyneillä henkilöillä melko pienet, syrjäytynyt henkilö ei luota omiin kykyihinsä, eikä välttämättä uskalla lähteä eteenpäin elämässään. Yksi haastateltavista näki syrjäytymisen lisääntyvän koko ajan, kun työttömyys ja eriarvoisuus kasvavat.

”Kauheen niiku vaikee lähtee määrittelemään sitä että se on vähän että kenen näkökulmasta se määritellään se syrjäytynyt että tiedän nuoria jotka niiku ovat tyytyväisiä omaan elämäänsä ne on siellä neljän seinän sisällä ne pelaa peliä ne on niiku virtuaalisesti aktiivisia ja se on niiku monen mielestä se syrjäytynyt nuori mutta hän ite kokee olevansa aktiivinen ja on tyytyväinen siihen elämäntilanteeseensa.”

*”Ei uskalleta lähteä, ei luoteta omiin kykyihin ja liian monta kertaa on niiku tyr-
mätty nii ajattelee et parempi ku mä en lähe minnekkään.”*

Kuusi haastateltavista eivät halunneet itse käyttää käsitettä syrjäytynyt. Myös viidestä käsitettä käyttävistä haasteltavista yksi totesi kesken haastattelun käsitteen olevan hirveä ja ehdotti käsitteen korvaamista jollain muulla sanalla. Yksi vastaajista koki, ettei käsitettä ole myöskään määritelty riittävän hyvin. Eräs haastatelluista kritisoi syrjäytymisen käsitettä siitä, että se ei kuvaa yksilön tosiasiallista tilannetta. Järvisen ja Jahnukaisen (2001, 127) mukaan syrjäytymisen käsitteen eri tarkasteluille yhteistä on negatiivisuus.

”mä en ikinä käytä semmosta termiä kun syrjäytynyt nuori. musta se on ihan kauheeta suoraan sanottuna.”

”En oikein tykkää siitä sanasta kauheesti”

”No ihan hirvee sana tuo syrjäytynyt, jotenkin siihen pitäis keksii joku muu”

”Mun mielestä se on sellanen sana mitä ei oo määritelty. Mä en oo mä en oo löytäny sille mitään järkevää määrittelyä kenenkään suuren suurenkaan tietäjän, osajaan, gurun tai herran suusta. En oo vielä kuullu”

”et ihminen voi myös ihan olla niinkun hyvin toimeentuleva sinällään ja pärjätä ihan omillaan ja näin ja siitä huolimatta olla yhteiskunnan näkökulmasta syrjäytynyt.-- et jotenkin se syrjäytynyt on hirveen huono..huono termi kun se ei..ei sitten sitten kuitenkaan kuvaa sitä tosiasiallista tilannetta.”

Kuusi syrjäytynyt- käsitettä vieroksuvaan työntekijää pitivät sanaa leimaavana ja jopa halveksivana, mutta osa vastaajista ymmärsi yhteiskunnassa käytettävän kyseistä sanaa määrittelemään heitä, jotka ovat jääneet yhteiskunnan osallisuudesta paitsioon. Lämsä (2009, 24–25) toteaaakin, että syrjäytymisen leima voi rajata yksilön toimintaa yhteiskunnassa vaikuttamalla hänen käsityksiinsä itsestään. Kallion ym. (2013, 71) mukaan nuoret ovat herkkiä aistimaan heihin kohdistuvia asenteita, joten ei ole lainkaan yhdentekevää kuinka syrjäytymisen käsitettä käytetään. Osallisuudesta ulkopuolelle jäämisen syiksi työntekijät mainitsivat esimerkiksi päihheet tai jonkun muun koukuttavan tekijän. Osa kuudesta työntekijästä pohti, onko asiakas syrjäytynyt vai yhteiskunnan toimesta syrjäytetty. He myös korostivat sitä, kuinka pitäisi enemmän puhua ihmisen omasta kokemuksesta. Myös Suur-

pää (2009, 4-10) korostaa subjektiivisen kokemuksen merkitystä syrjäytymistä määriteltäessä. Hän näkee nuorilla olevan oikeus olla yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä ilman syrjäytyneen tai syrjäytetyn leimaa. (Suurpää 2009, 4-10.)

”sillä annetaan niinkun heti leima niinkun nuoreen semmonen leima joka niinkun mun mielestä se alentaa ja loukkaa ihmisarvoa tosi vahvasti.”

”mä ymmärrän et se on sana, yksi sana jolla yritetään niinkun selvittää, niinkun päästä jonkun ilmiön niinkun tommosen niinkun et sillä ei varmaan sanan keksijät oo tarkottanut yksittäisiä nuoria ehkä niinkään mutta hirveen stigmaavahan se sil-lai tietysti on sanana että sitten sitä..se voi alkaa niinkun pahimmillaan toimia niinkun juoksuhiikkana jonkun ihmisen jalan alla”

”Mun mielestä se on tosi sellanen niiku halveksiva sana. Ihan suoraan sanottuna halveksiva koska niiku ja vielä jos ottaa siihen vielä tälläsen sanan ku syrjäytymisvaarassa oleva niin se on mun mielestä vielä kammottavampaa että tavallaan niiku osoitetaan jotain ihmistä sormella ja sanotaan että sinä olet syrjäytymisvaarassa nii se on kyllä ihan tosi tosi pelottavaa. Et sillan on ihminen todella siirtäny ittesä jonkinlaiseen jumala-asemaan. Että minä tiedän sinä et.”

Haastatteluissa kysyimme työntekijöiltä, kokevatko he työpajan voivan vaikuttaa mahdollisesti alkaneeseen syrjäytymiskiarteeseen. Kaikki haastatelluista uskoivat, että pajalla on mahdollisuus kierteen katkaisemiseen. Moni vastaajista korosti pajan merkitystä syrjäytymiskierteen alkuvaiheessa. Tällöin kierteen katkaisemiseen on helpompi vaikuttaa. Myös Takala (1992, 37) korostaa varhaisen puuttumisen merkitystä, sillä syrjäytymisprosessin edetessä pitkälle on nuorten vaikea löytää takaisin yhteiskuntaan. Yksi vastaajista koki pitkään kestäneen kierteen katkaisemisen haasteelliseksi.

”Siihen pystyy, alkaneeseen pystyy vaikuttaa. Mut tota sellanen pitkäkestonen on sitten jo on jo vähän hankalampi ja haastavampi heti. Kyllä se on sitten melkein vaan tällästä herättelyä.”

Osa vastaajista nosti esiin näkökulman, jossa mikä tahansa tilanteeseen puuttuminen voisi auttaa kierteen katkaisemisessa. Näin ollen työpaja ei olisi välttämättä ainoa toimiva tapa tähän. Paja tai muu toiminto luo asiakkaille rytmiä elämään ja mahdollistaa sosiaalisten suhteiden luomisen tuetussa ympäristössä.

”no ilman muuta..et kyllähän se aina se et on joku..joku semmonen toiminto mikä

keskeyttää..keskeyttää sen kierteen niin aina se on hyväksi kun että voihan se olla jotakin muutakin kun työpajatoimintaa mutta että..mitä tahansa muuta millä niinkun saa sen päivärytmin kuntoon esimerkiksi ja saa niitä sosiaalisia suhteita ja sitten että nuorten kohdalla kuitenkin se alkaa jo aika nopeesti et ei tarvii olla montaa kuukautta tekemättä mitään niin alkaa..alkaa sit jo helposti tulla kaikennäköisiä lieveilmiöitä niin se paja..paja luo aina rytmiä siihen elämään ja niitä sosiaalisia suhteita mitä..mitä monesti nuoret kaipaa.”

Aina kuitenkin paja ei pysty katkaisemaan kierrettä kokonaan vaan vaikutus voi olla hetkellinen. Yksi vastaajista kertoi asiakkaista, joilla alkaneen syrjäytymiskierteen katkaiseminen pajan avulla ei ole onnistunut.

”Ehottomasti pystyy-- niitäkin sitten tietysti meillä on, muutamia sellasia tarinoita nuorista jotka on ollu meillä joskus aikanaan ja sitten tulee tuolla tuolla hyvinkin huonossa kunnossa jossain kadun kulmilla vastaan niin onhan toki sitäkin.”

Keskeiseksi tutkimustulokseksi syrjäytymisen määrittelyssä ilmeni, ettei suurin osa työpajojen työntekijöistä halunnut käyttää asiakkaista käsitettä syrjäytynyt. He kokivat käsitteen leimaavaksi ja itseään toteuttavaksi ennusteeksi. Työntekijät määritteli vät käsitettä eri tavoin. Kaikki haastatelluista uskoivat kuitenkin työpajalla olevan mahdollisuus katkaista mahdollisesti alkanut syrjäytymiskierre.

9.9. Tulevaisuus ja muutosehdotukset

9.9.1. Työpajojen tulevaisuus

Haastatteluissa kysimme työpajojen työntekijöiltä työpajojen tulevaisuudesta ja kehitysideoista pajoja koskien. Työpajat nähdään tarpeellisina myös jatkossa ja työpajojen työntekijät uskovat pajojen tarpeen kasvavan entisestään. Työntekijät kokivat, että työpajojen määrää tulisi lisätä, jolloin myös paikkoja asiakkaille olisi enemmän. Erityisesti haastateltavat toivovat erilaisia pajoja ja myös pajajaksojen kestoissa tulisi olla variaatioita.

”pitää olla variaatioita myös niissä kestoissa. Eli esimerkiksi vaikka kolmena päivänä neljä tuntii vaikka..et se palvelis isompaa osaa ainakin tätä nuorta väestöö ketkä on mahdollisesti vasta kuntoutumassa työelämään tai kouluelämään..pitäis olla myös semmoisia pajoja mitä tota..minne vois osallistuu muutenkin kun työttömänä työnhakijana, eli sairaslomalaiset kuntoutustuella olevat ja juurikin nää 16-vuotiaat”

”Joo ilman muuta näitä pitäis olla tota joka kunnassa ja kaupungissa ja paljon ja -sitten ei tää tarve ei vähene tästä, lisääntyy”

Eräs haastateltavista koki ennen kaikkea olevan tarvetta ”starttipajatyypiselle olohuoneelle”, jolloin pajalle olisi helpompi tulla. Vastaajat toivoivat lisää luovia ja toiminnallisia menetelmiä sekä erilaisia ryhmätoimintamuotoja pajoille. Myös nonstop-periaatteella toimivia pajoja toivottiin lisää. Tällöin esimerkiksi koulun keskeyttäneet pääsevät mukaan toimintaan kesken lukuvuoden.

Tähän tutkimukseen osallistuneet vastaajat toivoivat pajojen ja oppilaitosten yhteistyön lisääntyvän. He näkivät todennäköisenä mahdollisuuden suorittaa tulevaisuudessa pajan avulla koulun loppuun sekä työpajakentän ja koulun lähentyvän toisiaan. Työntekijät kokivat mahdollisena myös sen, että työpajalla tarjottaisiin sen alan koulutusta mihin paja on erikoistunut. Yksi vastaajista näki tarvetta tämän hetkistä tarkemmalle oppisisällöille pajoilla. Näin ollen pajajakson aikana opittuja osaamisia sekä valmiuksia olisi helpompi jatkossa hyväksilukea asiakkaan lähtiessä eteenpäin pajalta.

“enempi pajoilla voitais vielä tehdä yhteistyötä sen perusopetuksen kanssa niin että kaikille nuorille saataisiin se päättötodistus. et vois olla pajat olla semmosia erilaisia oppimisympäristöjä siinä suhteessa et miten miten voi sen koulutuksen saattaa loppuun. toki sit myöskin olla tukena siinä toisella asteella et miten voidaan taata se et kaikille nuorille..kaikki nuoret sais sen koulutuksen”

”tää nyt on justiin työpaja, koulun, toisen asteen koulun ja työpaikkojen niinku kolmiossa eli ammattikoulut varmaan entistä enemmän käyttää hyväks työpajoja, työpajojen mahdollisuuksia ja aikuiskoulutuspiiri ottaa enemmän tätä”

Työpajojen työntekijöiden vastauksista käy ilmi, että työpajojen kirjo on hyvin laaja. Työpajatoiminnan tulisi yhden vastaajan mielestä olla standardisoidumpaa. Vastaajat toivoivat työpajojen identiteetin ja imagon kehittämistä niin, että se olisi yhtenäisempi. Yksi vastaajista koki työpajojen olevan tällä hetkellä asiakasta leimaavia ja haluaisi muuttaa

pajojen maineen enemmän tsemppaavaksi kuin syrjäytyneille tarkoitetuiksi yksiköiksi. Myös muut vastaajat halusivat tuoda työpajojen toimintaa paremmin esiin.

“tulis joku yhtenäisempi identiteetti. Toisaalta työpajatoiminnan vahvuus on se että on niin erilaisia toimijoita ja niin erilaisia paikkoja mutta samalla katson sen myös heikkous ettei voi esimerkiksi ajaa yhteinäistä asiaa kun ei ole oikein mitään yhtenäistä”

”se pitää saada näkyväksi se rooli mitä se tekee se paja. Se ei oo vielä tiedossa kun menee tiettyihin piireihin sitä ajatellaan aa siellä on jotain munakennopuuhaa. -- todella että se näkyy et se on tavoitteellista toimintaa”

Yhtenä suurena kehityskohteenä työpajatoimintaa koskien kolme työntekijää nostivat esiin seurannan kehittämisen. Seurannan avulla selvitetään usein vain se, mihin asiakas jatkaa pajalta, eikä esimerkiksi sitä millainen vaikutus pajajaksolla on ollut asiakkaan elämään. Paju ja Vehviläinen (2001, 147–148) ovat myös todenneet arviointimenetelmien olevan huonot, kun mitataan asiakkaan elämänhallinnan kehittymistä, itsetunnon lisääntymistä sekä muita elämänlaadullisia muutoksia.

”Mut jos hän ei mene minnekkään eteenpäin niin kukaan ei niiku tavallaan avaa sitä siinä mittaristossa et minkälainen hän on ollu kun hän on tullu pajalle ja minkälainen hänen elämänsä on kun hän lähtee pajalta pois vaikka hän ei kulkeutuis mihinkään oppilaitokseen esimerkiksi-- et mikä merkitys sillä pajajaksolla on nuoren elämään vaikka se ei näy noissa mittareissa. Et saattaa olla että hänellä on itsetunto kasvanu, hän on avautunu sosiaalisesti, hänellä saattaa olla jotain uusia harrastuksia missä hän on tutustunu uusiin ihmisiin, hän on päässy kuiville päihteistä tai hänen päihneiden käyttönsä on vähentyny ja niiku hänellä on tavoitteita elämässä, hän on tullu itsenäisemmäks, rohkeemmaks, niin onhan se nyt ihan eri ihminen sitten.”

Työpajatoiminnassa haasteena ja tulevaisuuden kannalta merkittävänä tekijänä työntekijöiden mukaan oli rahoitus. Osa vastaajista toivoisi rahoituksen olevan yhteiskunnan puolesta tämän hetkistä taatumpaa.

”Ilman rahaa ei tää toimi ja tuotot ei riitä kattamaan menoja että tää vaatii sitä yhteiskunnan tukea--Rahotus pitäis olla yhteiskunnan puolesta niiku jotenkin taatumpaa. Elikkä epävarmuudessa eletään joka vuos. Huolimatta vaikka tavoitteet täyttyy.”

Kysyttäessä pajojen tulevaisuudesta ja kehittämisideoista, kaksi vastaajista koki ongelmallisena pajojen kehittämisen yhteiskunnan tahdissa. Pajatoiminta on riippuvainen muista tekijöistä, kuten sosiaalitoimesta, joka estää yhteiskunnan tahdissa kehittymisen. Myös erinäiset poliittiset linjaukset sekä talousasiat vaikuttavat työpajatoiminnan kehittämiseen. Yksi vastaajista kertoi esimerkiksi työvoimalainsäädännön, jonka mukaan alle 17-vuotiaat eivät ole oikeutettuja työmarkkinatukeen. Tällöin peruskoulusta suoraan 16-vuotiaana tullut asiakas ei saa pajajakson ajalta mitään korvauksia.

”aika voimakas tekijä toi sosiaalitoimi mukana että ei näitä voi kehittää sitä tahtia mitä yhteiskunta muuttuu et aina kuljetaan perässä ku ihan hyvin aina mun mielestä tätä tietotaitoo pajoilla on nii jos sitä kuunneltas nii voitaa olla pikkasen eellä eikä tuolla jälessä”

Työpajojen tulevaisuuteen liittyen keskeisiksi tuloksiksi nousivat pajojen tarve jatkoissa sekä erilaiset muutosideat pajatoimintaa koskien. Työntekijät kokivat, että työpajojen määrää, luovia ja toiminnallisia menetelmiä sekä erilaisia ryhmätyömuotoja tulisi lisätä. Myös pajojen ja oppilaitosten välistä yhteistyötä toivottiin lisää. Työntekijät toivoivat myös työpajojen identiteetin ja imagon sekä asiakkaiden pajajakson jälkeisen seurannan kehittämistä.

9.9.2. Yhteiskunnan tulevaisuus ja yleiset muutosehdotukset

Työpajojen kehittämisen lisäksi vastaajilla oli monia ideoita, kuinka koko yhteiskuntaa voitaisiin kehittää siten, ettei kukaan joutuisi niin sanottuun syrjäytymiskiarteeseen. Vastajaat kokivat, että lähimmäisen auttaminen sekä talkoohenki ovat kadonneet, eikä esimerkiksi naapureita huomioida tarpeeksi.

”jos niinku joku näkee et nyt tolla kaverilla menee huonosti siitä lähipiiristä niin puuttuis siihen tilanteeseen..kun jotenkin tuntuu, et ihmiset ei oikein välitä eikä niinkun oikein uskalla. tai vaikka välittäis ja ois kiinnostunut mut ei sit uskalleta puuttuu kun eihän se nyt kuulu miulle ja sit kun se loukkaantuu ja voiko tohon nyt niinku sit puuttuu..et olis niinku semmonen erilainen kulttuuri ylipäättään. Et se ei oo kyllä mikään pikkuaasia kyllä muuttaa tommonen, mutta että..en mie tiä pystyykö, tai pystyy varmaan tämmösillä viranomaisyhteistyöllä ja sen tiivistämisellä aika paljon mutta kun mun mielestä aika paljon yleisemminkin ilman että ollaan missään viranomaisverkostoissa niin pitäis niinku ihmistä ajatella..lähimmäisiä.”

Työntekijät näkivät vastuun yksilöistä olevan koko yhteiskunnalla ja sen jäsenillä. Esimerkiksi kaikkien tasavertainen kohtelu koettiin erään vastaajan toimesta keinoksi ehkäistä syrjäytymistä. Toinen vastaajista kuvasi tilannetta seuraavasti:

”Suomalainen mentaliteetti on sellainen, että apua ei pyydetä ja jos joku on jäädäkseen syrjään niin se jätetään.”

Kaikenlainen vertaistuki nähtiin työntekijöiden vastauksissa tärkeänä. Vertaistukea tulisi vastausten mukaan olla enemmän saatavilla esimerkiksi sosiaalitoimen tai asiakkaiden itse vetämien ryhmien kautta. Vastaajat toivoivat yhteiskuntaan myös niin sanottuja väli-työmarkkina- sekä aputyöpaikkoja.

”Täällä on näin iso porukka jotka josta suurin osa kärsii siitä että niillä ei oo töitä. Ne ei oo tarpeellisia niistä ei oo niiku ne ei oo niiku yhteiskunnalle mitään. Ja niistä iso osa on vielä opiskellu Suomessa on kaikki käyny jotakuinkin peruskoulua ainakin joka on jo kova juttu ja sitten vielä muita kouluja siihen ja sit ne on vaan et niillä ei oo mitään. Et tossa on se joku sellanen joku juttu mihkä pitäs enemmän ja enemmän päästä kiinni.”

”et sä voisit hyvin olla jossain apuna niin ei sellasii töit oo..et se on hirvee sääli koska kaikille ois tärkeä että aamulla heräisin johonkin ja menisin johonkin. vaikka se ois just se neljän tunnin eikä ees joka päivä viitenä päivänä viikossa. niin se ois kauheen tärkeä.”

Työpaikkojen vähäisyyden lisäksi vastaajat nostivat esiin talouspoliittiset ratkaisut. Esimerkiksi etuuksien pienentäminen nähtiin huonona ratkaisuna. Eräs haastateltavista koki, että päätökset tehdään eri instansseissa pelkästään oman instanssin näkökulmasta, jolloin ihmiselle tulee helposti tunne, että häntä riepotellaan. Eräs toinen haastateltavista taas sanoi päätösten ja linjausten olevan ihmisten tekemiä, jotka eivät tiedä mitä kenttätasolla tapahtuu. Tämän vuoksi hän koki realismin olevan ehkä hukassa päätöksiä tehtäessä. Kaksi vastaajista nostivat esiin myös nuorisotakuun. Toinen vastaajista koki nuorisotakuun olevan paperilla loistava asia, mutta toimenpiteet tulisi saada vielä käytäntöön. Myös toinen vastaajista näki nuorisotakuun käytäntöön tuomisen ongelmallisena.

”esimerkiksi nuorisotakuu hirvittävän hieno asia, paperilla aivan loistava mutta käytännössä ne toimenpiteet pitäis saada sinne käytäntöön että. Se ei paljoa auta että me tavotetaan ne nuoret jos meillä ei ole niille nuorille tarjota mitään sen jälkeen et siinä tulee niiku se kolmekuukautta mikä on se aika,-- Ei siinä kolmessa kuukaudessa välttämättä kerkee saaha sitä työttömäksi ilmottautumisprosessia edes loppuunvietyä kun pitäis olla jo paikka minne niiku ohjata”

”Mä oon toivonu et tää nuorten takuu ois jotain merkannu ku ei se näy yhtään missään, oon kyllä ollu aika vihanen siitäkin että sössittiinkö hyvä nuorten takuu sitten siihen byrokratiaan että sitä ei valmisteltu tai jos se valmisteltiinkin niin jäikö valvonta sitten niin heikolle että se ei toimi. Et kyllähän mun mielestä ihmisen elämä lähtee sieltä nuoruudesta ja jos se pilataan pilataan sillä että siihen nuoren elämään ei kiinnitetä tarpeeks yhteiskunnan puolesta huomioo niin aika paljon tulee turhaan menetettyjä tapauksia.”

Vaikka työntekijät tässä tutkimuksessa kokivat, että pajajaksolla voidaan vaikuttaa alkaneeseen syrjäytymiskiarteeseen, nostivat he vastauksissaan esiin myös varhaisemman puuttumisen. Esimerkiksi varhaisesta puuttumisesta työntekijät mainitsivat tulevaisuustyöskentelyn nuorten kanssa sekä uraohjauksen merkityksen koulutusneuvonnassa. Nuorten asioihin tulisi työntekijöiden mielestä puuttua aiemmin ja asioita tulisi käsitellä ja työstää yhdessä ammattilaisten kanssa. Tärkeänä nähdään nivelvaiheet esimerkiksi peruskoulun, lukion tai armeijan päättymisen jälkeen. Tällöin nuorille tulisi kertoa enemmän jatkomahdollisuuksista. Myös taloudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna varhainen puuttuminen olisi Suurpään (2009, 10) tärkeää, sillä ongelmien korjaaminen jälkikäteen on kallista.

“näkisin että työpajoilla voisi olla vielä vielä suurempikin rooli ja erityisesti tässä niinkun nivelvaiheen tukemisessa peruskoulu ja ammattikoulutuksen välissä tai peruskoulun ja toisen asteen välissä”

”se on iso, iso ja kriittinenkin hetki se kun peruskoulu päättyy..et siihen pitäis kyllä paukkuja lisätä enemmän. mut sitten myös, ei sais unohtaa niitä kun niitä kriisejä tapahtuu myös myöhemmin, niitä putoamisia tapahtuu myös myöhemmin. esimerkiksi lukion jälkeen jos ei pääsekkään vaikka jonnekin kouluun, niin mitäs sitten?”

Keskeisinä tutkimustuloksina esiin nousivat yhteiskuntaa koskien varhainen puuttuminen, talouspoliittiset ratkaisut sekä työpaikkojen lisääminen.

9.10. Koulu

Kysyimme työpajojen työntekijöiden haastatteluisissa koulun vaikutuksesta työpajojen asiakkaisiin. Vastaajista yhdeksän kokivat asiakkaiden puhuvan koulukokemuksistaan avoimesti. Kahdelle vastaajista asiakkaat eivät varsinaisesti olleet puhuneet koulusta, mutta työntekijät osasivat avata haastattelutilanteessa asiakkaidensa koulukokemuksia tästä huolimatta.

”kertoa kyllä kertoo. ja niinkun ite niinkun nään päällimmäisenä ehkä sen että et pystyn niinkun jotenkin lukemaan rivien välistä että koulussa ei ole ollut hyvä olla, heitä ei ole jotenkin, he eivät ole olleet omimmillaan siellä siinä ympäristössä. siellä on ollu, paljon saattanu olla.. monella on niinkun kiusaamiskokemuksia-- et kouluun liittyy kyllä tosi monella niinkun negatiivisia niinkun semmosia tunteita ja ajatuksia ja kokemuksia että se on aika hämmentävääkin että miten miksi se on niin”

Työntekijät kuvasivat asiakkaiden asenteita koulua kohtaan pääosin negatiivisiksi. Vastaajien mukaan asiakkaat eivät pidä koulusta, eivätkä koe oppivansa siellä mitään. Työntekijät olivat kuulleet asiakkaiden ilmaisevan kouluun menemistä jopa ”ei ikinä koulunpenkille”-asenteella. Haastateltavien kuvauksissa käy ilmi, että asiakkaiden mielestä koulussa ei ole hyvä olla, eivätkä he ole omimmillaan siinä ympäristössä. Yksi vastaajista nosti esiin koulumenestyksen kulkevan ikään kuin suvussa.

”kyllä se sitten se perhejuttukin et jos kotona ei vaadita, kotona ei oo oikein ollu koulumenestystä kellään niin kyllä se tahtoo vaan olla..ne vaan niiku tahtoo mennä niiku suvussa. ”

Työntekijöiden vastauksissa ilmeni, että nuoret karsastavat koulukeskeisyyttä ja koulun perinteistä lähestymistapaa oppia ja tehdä asioita. Opettajalähtöisyys passivoi nuoria, eivätkä nuoret koe työntekijöiden vastauksien mukaan oppivansa mitään pulpetissa istumalla. Myös Ihatsun ja Koskelan (2001, 18–19) tutkimuksen mukaan opiskelijat halusivat jatkossa opetukselta enemmän käytäntöä eivätkä vain pulpetissa istumista. Vastaajat olivat kuulleet nuorilta, että opettajat eivät olleet oppilaista kiinnostuneita, he vain opettivat. Työntekijöille välittyi nuorilta kuva siitä, että koulussa kukaan ei kuunnellut tai ymmärtänyt nuoria. Varsinkin yläkouluun asiakkaat liittyivät vastaajien mukaan negatiivisia tuntemuksia. Myös Linnakangas ja Suikkanen (2004, 32–34) ovat sitä mieltä, etteivät

peruskoulun viimeiset luokat vastaa nuorten tarpeisiin oppia, eikä koulu kiinnosta tai motivoi oppilaita.

”Yläkoulu oli ihan sitä ja tätä-- se mitä näiltä kuuluu on et opettajia ei kiinnostanu niiku ei opettajat ollu heistä kiinnostuneita et he niiku ne vaa niiku opetti, et monilla on se kokemus et ei oo tullu kuulluks eikä ymmärretyks siellä yläkoulun puolella”

Usein myös nuoret olivat kertoneet työntekijöille epäonnistuneensa koulussa. Tällöin kouluun menemisestä ja siellä olemisesta oli tullut nuorille ”iso mörkö”. Tämä vaikutti myös työntekijöiden mukaan jatkokoulutushalukkuuteen.

”koulutus ois jotenkin sille nuorelle inhottavaa tai pelottavaa tai muuta no okei se voi johtua siitä koulusta, koulun tavasta opettaa tai tehdä sitä juttua jos vaikka mieltii vaikka tota tota jollekin oikein ADHD pojalle joku peruskoulun et siellä pitäis istua ja olla hiljaa niin onhan se hirveetä.”

”Siitä se useimmiten johtuu tietenkin et ei halua kouluun lähteekkään ku ei oo pärjänny.”

Asiakkaiden kouluvaikeuksia kuvaillessa työntekijät mainitsivat asiakkaiden ahdistuksen koulua kohtaan, oppimisvaikeudet, lukihäiriön sekä esimerkiksi keskittymisvaikeudet. Yksi syy asiakkaiden kouluvaikeuksiin oli vastauksien mukaan asiakkaiden oma oppihaluttomuus, joka johtaa tunteeseen, että koulu on turha paikka, johon ei haluta mennä. Yhdestätoista haastateltavasta viisi sanoi asiakkaiden kertovan heille kouluun liittyvistä kiusaamiskokemuksista. Kiusaaminen vaikuttaa vastausten perusteella koulussa viihtymisen lisäksi pitkälle asiakkaiden tulevaisuuteen.

”Kaikki koulukiusaaminen vaikuttaa, täälläkin huomaa vielä asiakkaitten puheesta et ku on saattaa olla joku nelikymppinen ihminen joka sanoo et ku häntä on kiusattu koulussa jossain vaiheessa et se niiku vieläkin kaivelee kaivelee sillä tavalla siitä on aikaa kumminkin jo vähintään se kaksikymmentä vuotta.”

Jossain tapauksissa kouluvaikeudet sekä negatiivinen suhtautuminen kouluun olivat haasteltujen vastausten mukaan johtaneet asiakkaiden kohdalla koulun keskeyttämiseen. Yksi vastaaja kertoi esimerkkinä tilanteen, jossa asiakas ei ollut saanut apua lukihäiriöön ja koulu oli keskeytynyt sen takia. Toinen vastaaja kuvasi asiakkaan koulun keskeytymisen johtuneen väärästä koulutusvalinnasta esimerkiksi ammattikouluun mennessä.

Usea haastateltavista toi itse haastattelutilanteen aikana esiin näkemyksen, jonka mukaan peruskoulua olisi muutettava. Peruskoulun nähtiin jopa ”laahaavan” perässä, sillä koulu ei yhden vastaajan mielestä pysy yhteiskunnan muutosten tahdissa. Vastaajat kokivat koulun tuottavan paljon hyvää, mutta muutostarpeitakin nähtiin. Etenkin yläkoulu sai paljon kritiikkiä.

”peruskoulu on hieno juttu tuottaa valtavaa tulosta, Suomen lukiot kaikki nää toinen asteen aivan loistavaa, sitten niiku että se koko koko matka siitä että siellä tuotetaan jotain osaamista tietoo taitoo kyllä mitä mitä sitten jää, niiku mistä tulee se pahoinvointi.”

”musta se koulu tuottaa niin paljon pahoinvointia. Että miksei käytetä toisenlaisia menetelmiä ja lähestymistapoja niiku siihen niiku kasvatukseen.”

Vastaajien mielestä yläkoulu oli turvaton oppimisympäristö monelle nuorelle. Useampi vastaajista koki tarvetta niin sanotulle ”äiti- tai isähahmolle”, jonka luokse voisi mennä koulupäivän aikana. Yksi vastaajista toivoi esimerkiksi nuorisotyöntekijää välitunneille. Nuorisotyöntekijän tehtävänä olisi kuunnella nuoria ja antaa aikaa, jota koulun henkilökunnalla ei aina ole.

”Meillä täällä on meillä on jokaisessa tilassa oma ohjaaja -- Ja tota ne on paikalla tavattavissa ja niitten kanssa voi jutella ja viettää aikaa. Koulussa pitäis olla sama systeemi että oppilaalla on turvallinen ympäristö joku paikka vaikka se ois luokkahuonekin sellanen tavallaan et ihmis jotenkin niiku se että perusturva tarvii sen et pitää olla joku jonka luokse voi mennä ja koulussa ollaan aika hukassa semmosen asian kanssa. Niiku tällä hetkellä mun mielestä että se yläaste on hyvin turvaton oppimisympäristö monelle nuorelle, koen sen ite sillä tavalla ja sit ihmetellään et miks ne nuoret syrjäytyy ja ne ei siellä koulussa sillai viihdy tai jotakin muuta mut se on monelle monet on niiku hukassa tollasessa kouluympäristössä, ei kaikki siellä niiku selviä. Osa selviää hyvin ja pärjää hyvin eikä ne tunnu mut ei kaikki. Jotkut tartteis sitä et siellä ois enemmän niitä äiti isä hahmoja tiätkö joka ottas vähä niiku siipensä alle ja juttelis ja taputtelis olkapäälle et miten sulla nyt on menny”

Myös koulun tavat toimia ja opettaa oppisisältöjä saivat kritiikkiä haastateltavilta. Työntekijät kaipasivat hyvinvointia lisääviä työskentelytapoja, joissa ihminen huomioitaisiin yksilönä. Osa vastaajista kaipasikin yksilövalmennuksen tapaista toimintaa myös kouluihin. Myös Kuronen (2010, 52) korostaa riittävän tuen merkitystä koko peruskoulun ajan.

Muutama vastaaja toivoi myös taito- ja taideaineiden lisäämistä kouluihin. Yksi vastaajista otti esiin koulun tavan toimia nivelvaiheissa ja toivoi tähän muutosta. Erityisesti hän toivoi oikeanlaista tiedonsiirtoa sekä kokonaisvaltaista näkemystä nuoresta.

”miks niiku pitää olla ala-aste ja ylä-aste ja sitten niiku se tieto ei siirry siellä tai oteta sellasta kokonaisvaltaista jotenkin näkemystä siihen niiku nuoren elämään”

Konkreettisia kehitysideoita tämän päivän koulujärjestelmään vastaajien mielestä olivat esimerkiksi yksilöiden kohtelemisen tasavertaisemmin, koulukiusaamisen lopettaminen ja opetusryhmien kokojen pienentäminen. Suurten opetusryhmien opettajat eivät yhden vastaajan mukaan pysty hallitsemaan luokkia, jolloin oppilaille jää hänen mielestään liikaa itsemääräämisoikeutta.

”onko oppilailla sitten liikaa liikaa itsemääräämisoikeutta että opettajat ei pysty hallitsemaan tuota niitä luokkia sillä tavalla mitä esimerkiks ennen mitä mun aikaan tota niin keskityttiin niihin opintoihin tunnin aikana että heh kyllä ne jäi sitten ne häiriöt sinne välitunneille”

Koska osa vastaajista koki koulun passivoivan nuoria, korostivat he vastauksissaan yksilöllistä ja joustavaa opetusta. He toivoivat, että kouluissa hyväksyttäisiin se, etteivät kaikki nuoret ole akateemisesti kirjoista opiskelevia nuoria, vaan oppia voi eri tavoin. Yksi vastaajista kertoi tänä päivänä olevan olemassa mahdollisuus opiskella toisella asteella monella tavalla ja korosti esimerkiksi projektilähtöisyyttä vastauksessaan. Työpajojen työntekijät halusivat tuoda esiin sen, ettei koulun tehtävänä ole ainoastaan opettaa opetettavia aineita. Esimerkiksi sosiaaliset taidot ja yhteisöllisyys koettiin vastauksissa tärkeinä.

”miksei voida opettaa niitä aineita toisella tavalla miksi siellä ei keskitytä sosiaaliin taitoihin tai johonkin yhteisöllisiin niiku asioihin että missä rakennetaan sellasta yhteisöllistä jotenkin missä nuoret saa siitä sellasta ilmaisu ilmaisu niiku tilaa ja että miksei panosteta siihen että et jotenkin siellä sellaseen erilaisuuteen”

Vaikka haastateltavat kritisoivat koulua ja esittivät muutosideoita peruskoulua koskien, oli työpajoilla käytäntönä ohjata asiakkaita hakemaan koulutuksiin. Varsinkin nuorten

asiakkaiden kohdalla koulu oli ensisijainen jatkopolku. Yhdeksän yhdestätoista vastaajasta kertoi haastatteluissa asiakkaiden asenteen koulua kohtaan muuttuvan sekä kouluun hakeutumisen helpottuvan pajajakson aikana.

”kyl tietysti niinkun se et jos se nuori löytää sen oman alansa ja saa niinkun vahvistusta siihen et tää onkin se mun juttu. varsinkin se jos ei oo aiemmin ollu mitään käryä et minne sitä lähtis niin tottakai sillon se motivaatio on kovempi kun on se itsellä semmonen tunne että nyt oon oikeella alalla ja nyt oon niinkun tekemässä sitä juttua mitä haluan. ja niinkun ehkä näkee myöskin sen koulutuksen ylite sinne työelämään että tän tyyppisiä töitä haluan tehdä että et on se joku kokemus siitä työnteosta ja haluaa niinkun tavotella sitä jotain vastaavaa niin kyllä kyl niinkun sillon se motivaatio on nuorella varmasti paljon kovempi lähtee opiskelemaankin. et ei lähdetä vaan sen takia et on pakko mennä vaan siksi et siellä on oikeesti tavoitteena päästä johonkin semmoseen ammattiin minkä kokee mielekkääks. ”

”monen kohalla se muuttuu että tota et et kun ne tavallaan oppii tuntemaan itseään ja löytämään niitä omia vahvuuksiaan niin sitten myöskin se ehkä se kouluun meneminen niiku se kynnyks on vähän matalampi”

Koulua koskien keskeiseksi tutkimustulokseksi nousi työntekijöiden kokemus asiakkaiden koulukielteisyydestä. Asiakkailla ei ole ollut hyvä olla koulussa ja asiakkaat karsastivat koulun perinteistä tapaa oppia ja tehdä asioita. Yläkoulu koettiin turvattomaksi ympäristöksi. Työntekijät kaipasivat kouluun lisää hyvinvointia tuottavia lähestymistapoja, yksöiden kohtelemista tasavertaisemmin, koulukiusaamisen lopettamista sekä opetusryhmien pienentämistä. Myös yksilöllinen ja joustava opetustapa sai työntekijöiden vastauksissa kannatusta. Työpaja pystyi työntekijöiden vastausten perusteella vaikuttamaan asiakkaisiin siten, että kouluun hakeutuminen pajan jälkeen oli helpompaa.

10. POHDINTA

10.1. Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia työpajojen työntekijöiden kuvailemana työpajoilla käytettäviä menetelmiä syrjäytymisen ehkäisemisessä. Keskeisenä tutkimustuloksena voimme todeta syrjäytymisen käsitteen olevan vaikeasti määriteltävä ja eri henkilöiden määritelmät eroavat paljon toisistaan. Työntekijät eivät halunneet käyttää kyseistä termiä asiakkaidensa kuvailuun, sillä he kokivat syrjäytymisen käsitteen leimavaksi ja itseään toteuttavaksi. Työntekijöiden mukaan asiakkaat eivät itse koe olevansa syrjäytyneitä, vaikka yhteiskunta voisi määrittää heidät niin.

Toinen keskeinen tutkimustulos koskee pajan menetelmiä sekä sen vaikuttavuutta. Työntekijät kertoivat työpajan olevan asiakkaiden elämässä välietappi, hoksauspaikka tai ponnahduslauta. Pajoilla asiakkaat kohdataan yksilöllisesti ja pajan keskeisenä tavoitteena on asiakkaan omien vahvuuksien löytyminen sekä sopivan ja toteutettavan jatkopolun selkiytyminen. Työpajalla asiakkaat saivat olla osana yhteisöä, jossa he oppivat tärkeitä sosiaalisia taitoja. Työpajojen työntekijät kokivat työpajojen voivan katkaista mahdollisesti alkaneen syrjäytymiskierteen ja parantavan asiakkaiden valmiuksia kiinnittyä yhteiskuntaan pajajakson päätyttyä. Työpajojen toimintatavat koettiin työntekijöiden vastauksissa onnistuneina ja niiden avulla työntekijät kokivat pääsevänsä työpajoille asetettuihin tavoitteisiin. Työntekijät kokivat työpajojen menetelmien olevan ainutlaatuisia. Erityisesti he korostivat luovuutta sekä toiminnallisuutta. Koemme työpajojen työntekijöiden uskon oman tekemiseensä ja välineisiin, joilla he tekevät työtään.

Tämän tutkimuksen kolmas keskeinen tutkimustulos liittyy koulumaailmaan. Tiiviimpi yhteistyö ja työpajojen toimintatapojen tuominen kouluun voisi ehkäistä nuorten syrjäytymistä. Työntekijät kokivat yläkoulun olevan turvaton paikka oppilaille. He kokivat yläkoulusta puuttuvan kokonaan aikuisen, jolla olisi aikaa kuunnella nuoria. Nuorilla on työntekijöiden mukaan kova puhumisen tarve omista asioistaan. Työpajoilla olevat nuoret ovat usein keskeyttäneet opintonsa. Työpaja on onnistunut kiinnittämään nämä nuoret työpajatoimintaan ja luomaan heille jatkopolun koulutukseen. Tästä johtuen pohdimme-

kin, voisiko kyseisiä kiinnittymistä edistäviä toimintatapoja käyttää sellaisenaan jo aikaisemmassa vaiheessa peruskoulun aikana. Uskomme vahvasti työpajojen toimintaan ja koemme työpajoilla olevan tarjottavaa myös koulumaailmalle.

Kuten tämän tutkimuksen teoriaosuudessaakin kävi ilmi, saa syrjäytymisen käsite vaihtelevia painotuksia myös tutkittavien vastauksissa. Tähän tutkimukseen osallistuneet työpajojen työntekijät eivät kuvanneet syrjäytymistä yksiselitteisesti. Jokainen haastateltava käsitti syrjäytymisen omalla tavallaan. Esimerkiksi osa työntekijöistä oli Kuulan (2000, 1-2) kanssa samaa mieltä siitä, että syrjäytymisen käsitteellä kuvataan yksilön tyypillisiä sosiaalisia ongelmia. Tutkittavat, jotka käyttivät asiakaskunnasta termiä syrjäytynyt, kokivat asiakkaan olevan ulkopuolella esimerkiksi tukijärjestelmistä, aktiivisesta toiminnasta, työelämästä ja koulusta. Syrjäytynyt ihminen nähtiin hyvin paljon autettavana ja tuettavana, jopa masentuneena.

Moni tutkimukseen osallistuneista työntekijöistä liitti syrjäytymiseen vaikeudet erityisesti koulu- ja työmarkkinoihin. Myös sosiaalisten suhteiden puute tai vähäisyys määriteltiin yhdeksi syrjäytymisen piirteeksi. Sosiaaliset piirit olivat työntekijöiden mukaan syrjäytyneillä henkilöillä melko pienet, syrjäytynyt henkilö ei luota omiin kykyihinsä, eikä välttämättä uskalla lähteä eteenpäin elämässään. Kyseistä näkökulmaa tarkastelevat myös Huotelin ja Komonen (2006).

Reivinen (2013) nostaa esiin syrjäytymisen tarkastelussa yksilön näkökulman omasta tilanteestaan. Reivisen (2013) mukaan osa ihmisistä jää yhteiskunnasta niin sanotusti ulkopuolelle, mutta hän pohtii onko tämä kuitenkaan syrjäytymistä. Suurin kysymys hänen mielestään on se, mitä syrjäytymisellä tarkoitetaan. Tässä tutkimuksessa kävi ilmi, että yhden haastateltavan mukaan syrjäytynyt yksilö saattaa kaivata sisältöä elämäänsä, mutta ei tiedä miten ja mistä lähteä sitä hakemaan. Kyseisen haastateltavan lisäksi myös osa muista työntekijöistä oli sitä mieltä, ettei asiakas välttämättä itse koe olevansa syrjäytynyt, vaikka yhteiskunnan silmissä tätä onkin. Esimerkkinä työntekijät kuvasivat tapauksia, jossa yksilö vietti paljon aikaa tietokoneen parissa, jonka yhteiskunta voi tulkita yhteisön normaaleista aktiviteeteista pois olemisena. Kuitenkin tässä tapauksessa yksilö oli aktiivinen omassa yhteisössään eli virtuaalimaailmassa. Myös Kukkola (2001) on työpaja-

jojen ohjaajia tutkiessaan tullut tulokseen, että pajoilla on hyvin monenlaisia nuoria. Hänen mukaansa kaikki näistä nuorista eivät sovi kuvaukseen syrjäytymisvaarassa olevista moniongelmaisista yksilöistä. (Kukkola 2001, 78.)

Syrjäytymisen käsite sitoutuu Helnen (2002) mukaan kaksinkertaiseen rajanvetoon. Puhuttaessamme syrjäytyneistä, teemme selkeän rajanteon me-ilmauksella niihin, jotka eivät kuulu meihin. Tätä mieltä oli vahvasti myös yksi haastateltavista. Kyseinen työntekijä kieltäytyi käyttämästä käsitettä ja koki käsitettä käyttävän asettuvan syrjäytyneen yläpuolelle, jopa jumala-asemaan.

Usea tutkimukseen osallistunut työntekijä koki syrjäytymisen käsitteen olevan asiakasta leimaava. Myös Pohjola (2001) on syrjäytymiskäsitettä tarkastellessaan tulkinnut sen leimaavaksi. Työntekijät kuvasivat sanaa halventavaksi sekä ihmisarvoa alentavaksi. Järvisen ja Jahnukaisen (2001, 136–137) mukaan nuoren leimaaminen syrjäytyväksi voi merkitä nuoren tapauksessa itseä toteutettavaa ennustetta. Tutkimusta tehdessämme pohdimme itsekkin, mitä syrjäytyneen leiman antaminen merkitsee nuoren elämässä. Jos nuori ei itse koe olevansa syrjäytynyt, mutta hänestä käytetään kyseistä käsitettä, alkaako nuori tällöin itsekkin toimimaan syrjäytyneen lailla. Pohdimme myös käsitteen vaikutusta nuoren itsetuntoon.

Kukaan haastatelluista työpajojen työntekijöistä ei nostanut esiin marginalisaation käsitettä, vaikka voisi ajatella sen sopivan kuvaamaan työntekijöiden asiakkaita paremmin kuin termi syrjäytynyt. Marginalisaatio on ulkopuolella ja "reunalla" oloa, kun taas syrjäytymiseen liitetään usein vaikeampia elämäntilanteeseen liittyviä ongelmia. Marginalisaatioon ei siis välttämättä liity ulkoisesti havaittavissa olevaa huono-osaisuutta, ja marginalisaatiota voi esiintyä yhteiskunnan eri kerroksissa kaikilla toimijatasoilla. Kuitenkin joskus marginaalisuus voi edetä syrjäytymiseksi. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 138–142.)

Jäimme pohtimaan, olisiko syrjäytymisen käsite korvattavissa jollain muulla termillä, joka ei ole niin leimaava. Samaa keskustelua on käyty esimerkiksi koulumaailmassa erityisoppilaiden kohdalla. Yhteisen käsitteen luominen on vaikeaa ja aikaa vievää, mutta koemme syrjäytymisen käsitteen korvaamisen tärkeäksi erityisesti nuorista puhuttaessa sen negatiivisten seurausten vuoksi.

Suurpään (2009) mukaan syrjäytymistä on kutsuttu prosessimaiseksi, syrjäytymiseen on liitetty eettisiä haasteita ja se kertoo muun muassa yhteiskunnan hyvinvointijärjestelmän sidosten vajeista. (Suurpää 2009, 9-10.) Myös tähän tutkimukseen osallistuneet työpajojen työntekijät ymmärsivät syrjäytymisen prosessiksi. Heidän mielestään nuori ei esimerkiksi pystynyt suorittamaan kouluaan loppuun, joka heikensi hänen mahdollisuuksia työllistyä. Ansiotyön rooli olikin keskeinen tavoite työntekijöiden haastatteluissa asiakkaiden elämään. Tutkimuksessa nousi esiin myös syrjäytymisen käsitteen eettiset haasteet, esimerkiksi sen leimaavuus. Myös yhteiskunnallinen näkemys nousi työntekijöiden haastatteluissa esiin esimerkiksi heikon työmarkkinatilanteen kautta.

Pohjolan (2001) mukaan syrjäytynyt yksilö mielletään erilaiseksi, valtavirrasta poikkeavaksi ja yhteiskunnan yleisiä normeja vältteleväksi. Syrjäytynyt henkilö koetaan passiivisena ja vetäytyneenä ja tällaisen yksilön aktiivisuuden koetaan suuntautuneen väärin. Tästä syystä ajatellaan, että syrjäytyneitä on aktivoitava uudelleen ja sosiaalistettava. (Pohjola 2001, 187.) Työpajojen keskeisenä tavoitteena työntekijöiden haastattelujen mukaan voidaan ajatella olevan syrjäytyneen tai syrjäytymisvaarassa olevan yksilön uudelleen aktivointi. Pajoilla kuitenkin korostuu vapaaehtoisuus ja asiakkaiden oma halu tulla sekä olla pajalla. Lähtökohtana on työntekijöiden mukaan tehdä työtä asiakkaiden kanssa yhdessä heidän lähtökohdistaan. Yksilöllisyys on korostuneessa roolissa. Jokaisen asiakkaan omat vahvuudet pyritään löytämään ja omaa minuutta vahvistamaan. Kaikista ei esimerkiksi kouluteta yhden tietyn alan osaajia, vaan pajalla innostetaan kohti mielenkiintoista koulutusta tai työpaikkaa.

Sekä Reivinen (2013) että Lämsä (2009) ovat sitä mieltä, että yhteiskunnan muutokset ovat lisänneet eriarvoistumista sekä yksilöiden ulkopuolelle jäämistä, eli syrjäytymistä. Myös yksi haastateltavista näki syrjäytymisen lisääntyvän koko ajan, kun työttömyys ja eriarvoisuus kasvavat. Komonen (2000) näkeekin työn olevan keskeinen keino yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Työntekijöiden haastatteluissa kävi ilmi pajan olevan välietappi yksilön elämässä, jonka kautta yksilön omia vahvuuksia tukien edetään kohti jatkopolkuja. Jatkopolkuja voivat olla esimerkiksi koulu- tai työpaikka. Työpajoilla siis vahvistetaan yksilön kiinnittymistä yhteiskuntaan, ettei kukaan jäisi yhteiskunnan ulkopuolelle.

Työpajoilla merkittävänä yhteiskuntaan kiinnittämisen keinona pidetään haastattelujen perusteella asiakkaiden kuuntelemista ja ajan antamista heille. Työntekijät kokivat, että

asiakkaiden on helppo puhua heille asioistaan. Varsinkin nuorten asiakkaiden kohdalla työntekijät kertoivat nuorilla olevan kova puhumisen tarve. Ihmetystä herätti myös se, eikö nuorilla ole ollut ennen työpajaa ketään aikuista, joka kuuntelee heitä. Hohti ja Karlsson (2013) kokevat dialogin lasten ja nuorten kanssa tärkeäksi. Tällöin saadaan esiin lasten ja nuorten omaa näkemystä hyvinvoinnista sekä pahoinvoinnista. Kuuntelun ja keskustelun myötä on mahdollista vahvistaa keskinäistä luottamusta, yhteenkuuluvuutta ja iloa yhteisössä. Hyvinvoinnin eri osatekijöiden tunnistaminen auttaa ehkäisemään pahoinvointia ja täten myös lasten ja nuorten syrjäytymistä. (Hohti & Karlsson 2013, 164–174.)

Tähän tutkimukseen osallistuneet työntekijät kertoivat pajojen asiakkaiden sanoneen, ettei pajalla esiinny kiusaamista. Monilla asiakkaista oli työntekijöiden mukaan kiusaamiskokemuksia esimerkiksi koulusta. Myös Kukkolan (2001, 79) tutkimuksessa työpajojen ohjaajat olivat kuvailleet pajaa paikaksi, jossa syrjintää ja kiusaamista ei esiinny. Komme, että kiusaamisen vastainen ilmapiiri lisää pajoilla viihtyvyyttä sekä turvallisuuden tunnetta.

Tähän tutkimukseen osallistuneet työpajojen työntekijät korostivat työpajoilla yhteisön merkitystä yksilölle. Kuten Hohti ja Karlsson (2013) mainitsivat, liittyy yhteisöllisyys vahvasti yksilön hyvinvointiin. Asiakkaan onnistuttua kiinnittymään yhteisöön työpajalla, on hänen helppo löytää yhteisöjä myös työpajojen ulkopuolelta. Pohdimme itsekkin tutkimusta tehdessämme yhteisön merkitystä yksilön elämässä. Yhteisössä yksilön on mahdollista vahvistaa sosiaalisia taitojaan sekä luoda kaverisuhteita ja oppia itsestään uusia asioita. Uusien vahvuuksien löytymiseen auttaa myös se, että pajalla jokainen päivä on mahdollisuus aloittaa alusta eikä aiempi historia määritä yksilöä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä etteikö yksilön olemassa oleviin ongelmiin puututtaisi. Pajalla moniammatillisen yhteistyön avulla yksilön elämänhallinta pyritään saamaan kuntoon.

Syrjäytymistä ehkäiseviin projekteihin liittyen kaksi haastatelluista työntekijöistä nostivat esiin nuorisotakuun. Nuorisotakuu on tarkoitettu alle 25-vuotiaille nuorille ja alle 30-vuotiaille vastavalmistuneille. Nuorisotakuuseen kuuluvat koulutustakuu ja nuorten aikuisten koulutusohjelma. Nuorisotakuun tarkoituksena on antaa mahdollisuus nuorelle, jolla ei ole työtä tai koulutusta. Sen tavoitteena onkin edistää työllisyyttä ja lisätä nuorten ammattitaitoa sekä mahdollisuutta itsenäiseen elämään. Nuorisotakuu tarjoaa jokaiselle

työttömäksi ilmoittautuneelle nuorelle viimeistään kolmen kuukauden kuluttua työ-, työ-
kokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaa. Koulutustakuu tarjoaa jokaiselle pe-
ruskoulun päättäneelle nuorelle koulutuspaikan esimerkiksi toisen asteen koulutuksessa,
työpajassa tai oppisopimuksella. Nuorten aikuisten osaamisohjelma tarjoaa pelkän perus-
koulun varalla oleville nuorille mahdollisuuden ammatillisen tutkinnon suorittamiseen.
(Nuorisotakuu.) Nuorisotakuu on projektina ajankohtainen, mutta tästä huolimatta aino-
astaan kaksi tähän tutkimukseen osallistunutta työntekijää nostivat sen esille haastattelui-
den aikana. He näkivät nuorisotakuussa vielä paljon kehitettävää varsinkin käytännön
osalta.

Linnakankaan ja Suikkasen (2004) mukaan syrjäytymistä ehkäisevien projektien ensisi-
jaisiksi tavoitteiksi on asetettu nuorten elämänhallinnan ja elämisen laadun tukeminen,
nuorten omien kykyjen ja vahvuuksien löytäminen, nuorten kokonaistilanteen hahmotta-
minen, tukiverkkojen luominen, itsenäisyyden tukeminen ja vuorovaikutustaitojen raken-
taminen sekä tietoisuuden lisääminen nuoresta itsestään että yhteiskunnasta. Myöhem-
miksi tavoitteiksi määritellään erilaisten yhteistyöverkkojen ja ammatillisten toimintaval-
miuksien kehittäminen nuorelle. (Linnakangas & Suikkanen 2004, 47–48.) Kukkola
(2001) on tutkinut ohjaajien pajoilla käytettäviä menetelmiä. Tutkimukseen osallistuneet
ohjaajat olivat kertoneet oman opetuksensa tavoitteiksi tärkeimpänä ammattiin liittyvien
taitojen oppimisen, työelämän vaatimuksiin tutustumisen ja mukautumisen, itseluotta-
muksen kasvattamisen tai muun henkisen tukemisen, sosiaaliset taidot sekä ammattiuran
selkiytymisen asiakkaalle. (Kukkola 2001, 79.) Samoja tavoitteita nostivat esiin myös tä-
hän tutkimukseen osallistuneet työpajojen työntekijät.

Tutkimusta tehdessämme huomasimme työpajojen työntekijöiden toimivan yllä mainit-
tujen tavoitteiden toteutumiseksi. Työntekijät kokivat menetelmiensä toimivan sekä us-
koivat pajajakson vaikuttavuuteen asiakkaan elämässä. Ylipäätään he kokivat tavoittei-
den toteutuvan ja nuorten saavan esimerkiksi ammatillisia valmiuksia työpajoilta. Jäim-
mekin pohtimaan voisiko kyseisten tavoitteiden saavuttamiseksi asiakkaan elämässä
tehdä jotain jo ennen pajajaksoa, esimerkiksi koulussa.

Kuure (2010) on nuorten työpajatoimintaa tarkastellessaan todennut työpajojen toimin-
nan lähtökohtana olevan nuori itse. Työpajoilla tuloksia syntyy hänen mukaansa, mikäli
nuori alkaa luottaa itseensä ja löytää omia vahvuuksiaan. Tämä on saavutettavissa nuoren

kokiessa olonsa turvalliseksi ja mielekkääksi. Työpajojen arvopohjana voisi Kuuren (2010) mukaan ajatella olevan nuoren yksilöllisyyden arvostaminen, kunnioittaminen sekä tasavertainen kohtaaminen nuoren ja työpajan henkilökunnan välillä. (Kuure 2010, 4.) Itse koemme hyvin tärkeänä myös kyseisen arvopohjan ja pohdimmekin olisiko sama arvopohja sellaisenaan siirrettävissä koulumaailmaan.

Karppisen ja Saviojan (2007) mukaan eri tutkimuksissa on todettu erilaisia riskejä syrjäytymiseen. Koska juuri nuoret ovat erityisessä riskissä syrjäytyä, ovat nämä riskit nähtävissä koulussa. Esimerkeiksi he mainitsevat heikon koulumenestyksen, alisuoriutumisen, alhaisen koulutusmotivaation, koulupudokkuuden eli peruskoulun keskeyttämisen sekä koulutusvalintoihin liittyvät ongelmat. Koululla on tärkeä rooli syrjäytymisen ehkäisyssä. (Karppinen & Savioja 2007, 117.) Kuten tässä tutkimuksessa on aiemmin todettu, syrjäytyminen on prosessimainen ilmiö. Tämän vuoksi koulussa syrjäytyminen johtaa usein koko yhteiskunnasta syrjäytymiseen. Tämä kouluhenkilökunnan tulisi ottaa huomioon. Tärkeää koulussa on mielestämme oppilaiden yksilöllinen huomiointi sekä ongelmiin puuttuminen varhaisessa vaiheessa.

Järvinen ja Jahnukainen (2001) ovat sitä mieltä, että syrjäytymisen ehkäisyä parhaimmillaan on hyvä perushoito päiväkodissa, koulussa ja kotona. Hyvä perushoito tarjoaa lapselle turvallisen toimintaympäristön. Järvinen ja Jahnukainen (2001) kokevat varhaisen puuttumisen ongelmatilanteisiin olevan monesti syrjäytymisen ehkäisyä parhaimmillaan. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 137–138.) Tässä tutkimuksessa työpajojen työntekijät kertoivat asiakkailta olevan negatiivisia koulukokemuksia. Heidän mukaansa asiakkailta oli ollut huono olla koulussa. Erityistä kritiikkiä sai yläkoulu, jossa opettajilla ei ollut aikaa kuunnella oppilaita. Työpajojen työntekijät kokivat yläkoulun turvattomaksi paikaksi oppilaille.

Myös Kuulan (2000) tutkimuksessa nuoret kokivat yläkoulun negatiiviseksi. Tähän vaikuttivat muun muassa traumaattiset koulukokemukset, oppilaiden eriarvoisuus sekä opettajien kielteiset asenteet. Ennen kaikkea yläkoulun ongelmana oli Kuulan (2000) tutkimuksen mukaan yksilöllisyyden puuttuminen sekä negatiiviset opettaja-oppilassuhteet. Yläkoululla on kaikista koulutusasteista suurin vaikutus tuleviin valintoihin ja syrjäytymiseen. (Kuula 2000, 79–83.) Tässä tutkimuksessa kävi ilmi työpajojen työntekijöiden

kokevan yläkoulun olevan suurten muutosten tarpeessa. Työntekijöiden mielestä koulu tuottaa paljon hyvää, mutta ei vastaa tällä hetkellä kaikkien nuorten tarpeisiin.

Koska koulu ei vastaa kaikkien nuorten tarpeisiin, mahdollista on nuorelle kehittyvän kouluun liittyen ongelmia, jotka voivat johtaa koulun keskeytymiseen sekä syrjäytymiseen. Koulussa syrjäytymisen ehkäisyn keinoja voi olla Poikkeuksen ym. (2013) mukaan syrjäytymisriskien tunnistaminen, osallisuuden tukeminen sekä sosiaalinen kiinnittyminen kouluun. Edellytyksiä kouluun kiinnittymiselle ovat heidän mukaansa oppimisen kokeminen merkitykselliseksi ja mieluisaksi sekä yhteenkuuluvuuden sekä hyväksynnän tunne. Tarpeen on kiinnittää huomiota opettajan ja oppilaan vuorovaikutukseen ja suhteisiin, opettajan opetuskäytäntöihin sekä osallisuuden kokemuksen vahvistamiseen oppilailta. (Poikkeus ym. 2013, 111- 112.) Koemme, että näitä keinoja on koulun henkilökunnan helppo ja edullinen toteuttaa joka päivä työssään. Kyseiset toimintatavat eivät vaadi suuria taloudellisia muutoksia.

Ipo Kuronen (2010) mainitsee väitöskirjassaan suomalaisen peruskoulujärjestelmän mahdollisuuksia syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Näitä ovat Kurosen (2010) mukaan muun muassa tukiopetus, pidennetty oppivelvollisuus, erityisopetus sekä oppilashuolto. Nämä keinot eivät automaattisesti koske kaikkia nuoria vaan ovat niin sanottuja lisäkeinoja jo esiin tulleiden ongelmien hoitamisessa. Näille keinoille yhteistä on yksilöllinen opetus sekä oppilaan huomioiminen kokonaisvaltaisesti. Uskomme kuitenkin, että yksilöllistä opetustapaa voisi käyttää jo aiemmin ja useamman nuoren kohdalla ehkäisemään ongelmien syntymistä.

Piantan, Hamren & Allenin (2012) mukaan opettajan ja oppilaan välisen vuorovaikutuksen laatu ja luonne ovat tärkeitä tekijöitä tarkastellessa oppilaan koulukiinnittymistä. Opettaja voi muokata suhdettaan oppilaaseen ja vuorovaikutustilanteita esimerkiksi henkilökohtaisen palautteen ja tuen avulla. Kun opettaja antaa tarvittavaa tukea oppilaille, oppilaiden koulukiinnittyminen ja motivaatio lisääntyvät. (Pianta ym. 2012, 365.) Tutkimuksemme osallistuneet työntekijät kokivat yläkoulun heikkoudeksi opettajien liiallisen oppiainekeskeisyyden. He kokivat, että opettajien tulisi tukea nuoria kokonaisvaltaisesti. Oppilaan kuuntelu voi työntekijöiden mukaan lisätä oppilaiden turvallisuuden kokemusta sekä kouluviihtyvyyttä.

Kouluviihtyvyys liittyy Pohjantammen (2007) mukaan läheisesti koulun keskeyttämiseen. Vähäinen kouluviihtyvyys on usein syy koulusta pois jäämiseen. Negatiiviset koulukokemukset kasautuvat ja kerran keskeyttäneiden on helpompi keskeyttää koulu uudelleen. (Pohjantammi 2007, 102–103.) Takala (1992) liittää negatiivisiin koulukokemuksiin käsitteen kouluallergia. Koulu ei pysty tarjoamaan kaikille nuorille sitä, mitä nuoret tarvitsisivat ja haluaisivat. Tällöin osa nuorista etäännyy koulusta ja saattaa jopa asennoitua vihamielisesti koulutukseen. (Takala 1992, 33.) Koska nuoret haluaisivat eri asioita mitä koulu pystyy heille tarjoamaan, pohdimme, miksei nuoria kuunnella koulun kehittämisen suhteen ja koulua viedä enemmän nuorten haluamaan suuntaan. Laakson (1999) tutkimuksessa työpajoilla olleet nuoret tarkastelivat koulua jälkeinpäin. Oppilaat olisivat halunneet lisätä kouluun käytännön aineiden tuntimäärää, työharjoittelua yläasteelle sekä muuttaa työtapoja vähemmän stressaaviksi. (Laakso 1999, 7-8.)

Kun koulu ei vastaa nuorten tarpeisiin, aiheuttaa se koulukielteisyyttä sekä mahdollisesti koulun keskeyttämistä. Nuorten ajattelutapojen muuttaminen koulukielteisestä myönteiseksi vaatii Huhtalan ja Liljan (2008) mukaan työtä ja aikaa. Heidän mielestään tärkeää olisi panostaa varhaiseen puuttumiseen ja ennalta ehkäisevään työhön. Tällöin nuorten ongelmat eivät pääse kasvamaan liian suuriksi. Kouluissa tämä tarkoittaisi tarkempaa puuttumista esimerkiksi poissaoloihin ja niiden syiden selvittämiseen. Myös poikkeavaan käytökseen tulisi kiinnittää huomiota ja selvittää syitä sen taustalta. Tällä tavalla oppilaiden kasvavia vaikeuksia opinnoissa sekä turhia opintojen keskeyttämisä voitaisiin mahdollisesti ehkäistä ja syrjäytymisen kierre katkaista. (Huhtala & Lilja 2008, 17.) Tässäkin tapauksessa tärkeää on nuoren huomioiminen yksilöllisesti sekä taustalla olevien ongelmien selvittäminen. Usein opettajalla ei itsellään välttämättä ole resursseja ja aikaa tähän, joten moniammatillinen yhteistyö koulussa olisi äärimmäisen tärkeää.

Kurosen (2010) tutkimuksen mukaan koulukielteisyys ei estä nuoria hakeutumasta mieleluisaan koulutukseen peruskoulun päätyttyä. Hänen tutkimuksessaan koulutuksen nähtiin kuuluvan osana elämää, mutta tarvittiin oikea aika ja paikka sitä varten. (Kuronen 2010, 334–335.) Myös tässä tutkimuksessa työpajojen työntekijät uskoivat asiakkaiden löytävän sopivan jatkopolun jos paikka ja aika ovat oikeita. Työntekijät kokivat, että oma työpaja ei esimerkiksi välttämättä sovi kaikille, mutta varmasti jokaiselle asiakkaalle löytyy jokin sopiva paikka. Haastattelujen perusteella myöskään aika ei ollut aina sopiva pajajakson suorittamiseen, jolloin asiakas ohjattiin muiden palveluiden pariin.

Suurimmaksi koulun keskeyttämisen syyksi on Rantasen (2007) mukaan monissa tutkimuksissa noussut epäonnistunut koulutusvalinta. Tietämättömyys alasta tai ensisijaiseen hakukohteeseen pääsemättömyys voivat olla syitä väärälle alavalinnalle. (Rantanen 2007, 27.) Tässä tutkimuksessa kävi ilmi, että asiakkaat saavat kokeilla työpajoilla erilaisia työtehtäviä sekä erilaisia aloja. Tämän nähtiin innostavan koulutukseen hakeutumiseen. Jäimmekin pohtimaan voisiko myös esimerkiksi peruskouluun tuoda enemmän työkokeiluja, jotta epäonnistuneet koulutusvalinnat vähenisivät.

Takalan (1992) mukaan kouluallergia tulisi nähdä koko yhteiskuntaa koskettavana ongelmana. Hänen mukaansa onkin varauduttava siihen, että osa nuorista tarvitsee vaihtoehtoisia koulutusmuotoja peruskoulun viimeisille luokille sekä ammatilliseen koulutukseen. (Takala 1992, 165–166.) Tässäkin tutkimuksessa työpajojen työntekijät toivat esiin tulevaisuuden muutosidean pajojen ja koulujen tiiviimmästä yhteistyöstä. Erityisesti yhteistyötä toivottiin peruskoulun ja työpajojen välille. Tavoitteena olisi, ettei kukaan nuori ”putoaisi” jos peruskoulu on vaarassa jäädä kesken tai jatkokoulutuspaikkaa ei löydy. Peruskouluun verrattuna työpajat tarjoavat erilaisia mahdollisuuksia tutustua työpaikkoihin ja työtehtäviin.

Myös Kurosen (2010) mukaan erityistä huomiota jatkossa tulisi kiinnittää siirtymävaiheeseen peruskoulusta toisen asteen koulutukseen. Kurosen (2010) tutkimuksen mukaan peruskoululla on rajallinen määrä tarjota sopivia vaihtoehtoja jatkokoulutuksen suhteen oppilaille. Vaihtoehtoiset koulutusmuodot tarjoavat toimintakulttuuria, joka on syrjäytymistä ehkäisevää. Koemme, että peruskoulussa nuoren tukena tulisi olla aikuinen, joka intensiivisesti paneutuisi nuoren asioihin ja suunnittelisi nuoren kanssa yhdessä hänen jatkopolkuaan. Tällä hetkellä Joustava perusopetus eli JOPO-luokat toimivat näin, mutta JOPO-luokat ovat kohdistettu vain pienelle osalle oppilaista. JOPO-luokan tavoitteita nuorten kannalta on ehkäistä koulumotivaation heikkenemistä, koulusta putoamista, kehittää elämänhallinnallisia taitoja sekä puuttua havaittuihin ongelmiin. Myös toiseen asteen koulutukseen siirtymistä tuetaan yksilöllisellä tuella. (Numminen & Ouakrim-Soivio 2007, 5-6, 21.) JOPO-luokkien tavoitteet muistuttavat työpajojen tavoitteita, joten jäimmekin pohtimaan, olisiko mahdollista siirtää JOPO-luokkien toimintatapoja yleisemmin koulumaailmaan.

Koulunkäynnin keskeyttäminen on myös Ahosen ym. (2013) mukaan yksi syrjäytymiskehityksen alkulähteistä. Selityksiä koulunkeskeyttämiselle voidaan Ahosen ym. (2013) mukaan etsiä nuoresta itsestään, hänen kasvuolosuhteistaan, perheen vaikeuksista tai koululaitoksesta sekä sen kyvystä vastata nuoren yksilöllisiin tarpeisiin. Yhteiskunta muuttuu yhä kiihkeämmin ja työpaikat, jotka ovat tarkoitettu matalasti koulutetuille, hupenevat entisestään. Näille nuorille tämä on selkeä uhka, sillä tällöin kyseessä on heidän hyvinvointinsa ja osallisuutensa yhteiskunnassa. (Ahonen ym. 2013, 110.)

Tähän tutkimukseen osallistuneet työpajojen työntekijät totesivat yhteiskunnasta puuttuvan niin sanotut aputyöpaikat, joihin matalasti koulutetut tai vajaakuntoiset työntekijät voisivat työllistyä. Työpajojen asiakkaat kykenisivät työskentelemään useissa erilaisissa tehtävissä, mutta sopivia paikkoja ei ole tarjolla. Työ on tässä yhteiskunnassa hyvin keskeinen normaaliuden määre ja työpaikkojen vähyys vaikuttaa ihmisten motivaatioon esimerkiksi opiskella. Pohdimmekin sopivien niin sanottujen matalan kynnyksen työpaikkojen olemassaolon merkitystä ihmisen hyvinvoinnin kannalta. Tärkeää olisi, että nämä yksilöt pääsisivät tekemään jotain ja elättäisivät itse itsensä. Työpajat tarjoavat tällaista toimintaa asiakkailleen hetkeksi. Sopivan jatkotyöpaikan puuttuessa yhteiskunnalla ei kuitenkaan ole tarjota näille asiakkaille muuta kuin esimerkiksi yhteiskunnan sosiaali- tuilla eläminen, vaikka asiakkailta olisi halua työllistyä.

Työttömyys ei koske vain työtöntä itseään, vaan Myrskylän (2011) mukaan työttömyys ja ulkopuolisuus ovat ominaisuuksia, jotka siirtyvät vanhemmilta lapsilleen. Kun työttömillä ja ulkopuoliseksi jääneillä vanhemmillä on heikko koulutustaso, myös heidän lastensa kuuluminen alempaan sosioekonomiseen luokkaan on todennäköisempää. (Myrskylä 2011, 111–112.) Tässä tutkimuksessa työntekijöistä harva nosti esiin asiakkaiden perhe- ja kotitaustaa. Yksi haastateltavista kertoi pajalla olevan saman perheen henkilöitä, joten tässäkin tapauksessa kyseiset ominaisuudet siirtyvät vanhemmilta lapsilleen.

Koimme, että perheen sijaan työntekijät yrittävät keskittyä työpajalla olevaan asiakkaaseen yksilönä. Työntekijät yrittävät saada asiakkaan elämän kuntoon sekä saada hänet ymmärtämään esimerkiksi koulutuksen tärkeyden oman elämänsä kannalta. Kukaan työntekijöistä ei maininnut haastatteluisa työpajoilla tehtävän yhteistyötä perheiden

kanssa. Perhe mainittiin vain niissä tapauksissa, joissa vanhemmat olivat soittaneet ja tiedustelleet pajapaikkaa lapselleen. Koulumaailmassa perhe taas on enemmän läsnä ja yhteistyötä vanhempien kanssa tehdään tiiviimmin.

Myös Takalan (1992) mukaan voidaan ajatella syrjäytyneen perheen synnyttävän syrjäytyneitä lapsia. Koulun haaste onkin hänen mukaansa ottaa kantaa siihen, kuinka paljon koulun on tehtävä vaikuttaakseen sosiaaliseen syrjäytymiseen ja sen ilmiöihin. (Takala 1992, 161.) Koulun tekemässä ehkäisevässä työssä korostuu perheen kanssa tehtävä yhteistyö. Työpajoilla asiakasryhmänä ovat nuoret ja aikuiset, joten harvoin yhteistyötä perheen kanssa enää tehdään. Koska koulussa oppilaat ovat vielä lapsia, olisi tärkeää, ettei yhteistyö perheen kanssa vähenisi.

Järvisen ja Jahnukaisen (2001) mukaan yleisellä tasolla voidaan ajatella, että syrjäytymisen prosessimallin mukainen elämäntalon malli toteutuu todennäköisimmin niiden yksilöiden kohdalla, joiden elämässä on niukasti suojaavia tekijöitä tai jotka eivät osaa tai ei voi käyttää näitä resursseja hyödykseen. Järvinen ja Jahnukainen (2001) toteavat, että seurantatutkimuksissa on havaittu mahdollisuus välttää edellä esitetyn kaltainen elämäntalon polku. Suotuisissa olosuhteissa kaikilla prosessin tasoilla on mahdollisuus katkaista alkanut syrjäytymiskierre. Voimakas sosiaalinen tuki voi olla murroskohdassa ratkaiseva syrjäytymiskierteen jatkumista ehkäisevä tekijä. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 136.)

Tämä tutkimus oli tärkeä siksi, että se toi esiin työntekijöiden näkökulmaa työpajoilla käytettävistä menetelmistä sekä toimintatavoista. Työntekijöiden näkökulmaa on tutkittu vähemmän, joten koemme tämän tyyliselle tutkimukselle olevan tarvetta. Tätä työntekijöiden niin sanottua hiljaista tietoa on mahdollista käyttää muuallakin kuin vain työpajojen yhteydessä esimerkiksi koulumaailmassa.

10.2. Jatko

Alasuutarin (2011) mukaan tutkimusongelman selvittäminen ei tarkoita tutkimusprosessin loppua, sillä vastaukset ovat aina vain osatoituksia. Hänen mukaansa tutkimuksessa saadut vastaukset ja tulokset herättävät yleensä aina uusia kysymyksiä. Yhden tutkimuksen loppu tai siitä kumpuava idea saattaa olla toisen tutkimuksen alku (Alasuutari 2011, 277.) Tämän tutkimuksen tulosten perusteella aiheellista olisi jatkossa tutkia lisää työpajojen työntekijöiden näkökulmasta pajoilla tapahtuvaa toimintaa. Kuten tässä tutkimuksessa ilmeni, työntekijöillä on paljon osaamista esimerkiksi nuorten kanssa toimimiseen, jota voisi hyödyntää muuallakin kuin vain työpajoilla.

Mielenkiintoista olisi tutkia tarkemmin yksilöllisiä toimintatapoja ja menetelmiä, joilla asiakas kiinnitytetään yhteiskuntaan. Myös näitä kyseisiä toimintatapoja voisi hyödyntää monen yksilön kohdalla jo varhaisemmassa vaiheessa. Koulu sai työntekijöiden vastauksissa runsaasti kritiikkiä ja pohdimmekin jatkotutkimusaiheena yläkoulun tarkastelua lähemmin. Olisi mielenkiintoista tutkia kuinka nuoret kokevat yläkoulussa tapahtuvan jatkopolun suunnittelun ja yksilöllisen ohjauksen riittävyyden. Työpajojen työntekijöillä voisi olla kouluun liittyen myös hyviä muutosehdotuksia koskien työpajojen ja koulun yhteistyötä.

10.3. Eettiset kysymykset

Ihmistieteissä joudutaan joka vaiheessa kohtamaan eettisiä kysymyksiä. Tutkimuksissa, jotka kohdistuvat ihmisiin, mainitaan tärkeimpänä eettisenä periaatteena yleensä suostumus informointiin eli tutkimukseen osallistujan tulee voida hyväksyä tutkimus tai voida kieltäytyä siitä missä vaiheessa tahansa. Tärkeitä eettisiä periaatteita ovat myös luottamuksellisuus, seuraukset sekä yksityisyys. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 19–20.)

Tässä tutkimuksessa osallistujat olivat aikuisia, joten he itse suostuivat tutkimukseen, eikä näin ollen lupaa tarvinnut kysyä esimerkiksi huoltajilta. Työpajojen työntekijöiden haastatteleminen ei aseta niin paljon eettisiä kysymyksiä kuin esimerkiksi nuorten haas-

tatteleminen heidän henkilökohtaisista asioistaan, sillä tutkimuksen kohteena olivat lähinnä työtavat- ja menetelmät työpajoilla. Tutkimus perustui vapaaehtoisuuteen ja tutkimuksen alussa kerroimme tutkittaville mahdollisuudesta keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä vaiheessa tahansa. Kerroimme tutkimukseen osallistuneille myös anonyymiteetin säilyttämisestä tutkimuksessa.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009) mukaan:

”Tutkittaville annettavan informaation yksityiskohtaisuus riippuu tiedonhankintatapojen luonteesta. Havainnointiin, haastatteluihin tai kyselyihin perustuvissa tutkimuksissa tutkittaville kuvataan tutkimuksen aihe ja kerrotaan, mitä tutkimukseen osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa ja kauanko siihen menee aikaa.”

(Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 5-6.)

Tässä tutkimuksessa lähestyimme tutkittavia ennen haastatteluja puhelimitse tai sähköpostitse. Tällöin kerroimme tutkimuksen tarkoituksesta ja sen aikataulusta sekä haastattelujen kestoista. Tutkittaville kerrottiin, ettei heidän tarvinnut valmistautua haastatteluihin millään tavalla. Tutkittavia informoitiin aineiston käyttötarkoituksesta. Heille annettiin myös tutkijoiden yhteystiedot mahdollisten kysymysten varalta.

Tässä tutkimuksessa on otettu huomioon myös tutkittavien vahingoittamisen välttäminen. Tuloksia kirjoittaessa pyrimme kunnioittamaan sekä arvostamaan tutkittavia jättämällä esimerkiksi henkilökohtaiset ominaisuudet tai reaktiot mainitsematta.

Jyväskylän yliopiston Eettinen toimikunta on laatinut tutkimuseettiset ohjeet, jossa sanotaan seuraavasti:

”Tutkimustietojen on oltava luottamuksellisia, niitä ei luovuteta ulkopuolisille, eikä tietoja käytetä muuhun kuin tutkittavan kanssa sovittuun tarkoitukseen. Tutkimukseen osallistujien henkilöllisyyttä ei saa paljastaa eikä hänen henkilötietojaan tule säilyttää huolimattomasti. Tutkimusta varten kerätyistä tiedoista on huolehdittava myös tutkimuksen valmistumisen jälkeen.”

(Jyväskylän yliopiston Eettinen toimikunta)

Tässä tutkimuksessa tutkittavien henkilötietoja ei luovutettu ulkopuolisille. Tutkimusta varten kerätty aineisto säilytettiin tutkimuksen ajan tutkijoiden henkilökohtaisilla tietokoneilla. Tutkimuksen jälkeen aineisto tuhoetaan. Jotkut työpajoista ovat melko pieniä ja mahdollisesti tunnistettavissa. Tämän vuoksi emme tässä tutkimuksessa kuvaileet työpajoja tunnistettavasti ja jätimme esimerkiksi paikkakunnat kokonaan mainitsematta. Myöskään tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden nimiä ei mainita tutkimuksessa lainkaan.

10.4. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu

Tämän tutkimuksen kohteena olivat työpajojen työntekijät. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää työpajojen nykytilaa syrjäytymisen ehkäisyssä työpajojen työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimus toteutettiin kevään ja kesän 2014 aikana. Tämä tutkimus on laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen avulla selvitetään yksilöiden käsityksiä tietyistä ilmiöistä tai sitä, millaisia merkityksiä tutkittava antaa tutkittavalle ilmiölle (Tuomi & Sarajärvi 2009, 20). Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan laadullisessa tutkimuksessa ei ole tarkoitus pyrkiä tilastollisiin yleistyksiin. Tutkimuksessa pyritään kuvaamaan jotain tiettyä ilmiötä tai ymmärtämään tiettyä toimintaa. Tämän vuoksi laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että haastateltavat tietävät tutkittavasta asiasta mahdollisimman paljon. Tällöin haastateltavien vastaukset ovat harkittuja ja tarkoitukseen sopivia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86.) Valitsemalla tutkimuksen kohteeksi työpajojen työntekijät saimme tiettyä haluamaamme ilmiötä koskevaa tietoa.

Aineistonkeruuta varten olimme aluksi yhteydessä työpajojen johtajiin ja kysyimme heidän kiinnostustaan osallistua tutkimukseemme. He ohjasivat meitä eteenpäin ottamaan yhteyttä työntekijöihin puhelimitse tai sähköpostitse. Näin toimimalla halusimme ensin varmistaa tutkimukseen osallistumisen työpajan johtajilta. Osa työpajojen johtajista ehdotti meille haastateltavia omilta työpajoiltaan, mikä saattaa vaikuttaa tutkimustuloksiin. Pyysimme saada haastatella mahdollisimman erilaisissa työtehtävissä toimivia työntekijöitä ja johtajat ottivat tämän huomioon.

Tällä tutkimuksella pyrimme tuomaan esiin haastateltavien käsityksiä niin hyvin kuin mahdollista. Hirsjärven ja Hurmeen (2000) mukaan tutkijalla on vaikutusta jo aineistonkeruuvaiheessa saatavaan tietoon. Kyse on tutkijan tulkinnasta siitä, mihin haastateltavien

käsityksiä sovitetaan. Tutkijan tulee perustella menettelynsä tutkimusta koskien uskottavalla tavalla. Toinen tutkija saattaa päästä erilaiseen tulokseen huolimatta siitä, että hän käyttäisi täysin samoja menetelmiä. Hirsjärvi sekä Hurme (2000) korostavat haastattelujen tulosten olevan aina seuraus tutkijan ja tutkittavan yhteistoiminnasta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 189.)

Tässä tutkimuksessa keskityimme selvittämään työpajojen työntekijöiden käsityksiä muun muassa asiakkaiden kokemuksista esimerkiksi kouluista. Jos tätä tutkimusta varten olisi haastateltu työpajojen asiakkaita, olisivat tutkimustulokset saattaneet olla erilaisia. Tämän tutkimuksen kouluun liittyvät tulokset ovat työpajojen työntekijöiden kuvailua heidän asiakkaidensa kertomusten pohjalta. Moni vastaajista kertoi asiakkaiden kertovan heille rehellisesti kokemuksistaan. Usea työntekijä otti haastattelun aikana asiakkaidensa negatiiviset koulukokemukset esiin, joten uskomme näiden kokemusten olevan yleisiä työpajan asiakkaiden keskuudessa.

Tässä tutkimuksessa aineisto kerättiin haastattelemalla tutkittavia ja aineistonkeruutekniikkana oli nauhoitus. Tutkimusluvat tähän tutkimukseen kerättiin suullisesti. Koimme suullisten lupien riittävän, koska haastatellut olivat täysi-ikäisiä. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluin, joiden kesto oli noin yksi tunti. Litteroituna aineistona yksi haastattelu oli noin 15 sivua (Times New Roman, fonttikoko 12, riviväli 1,5). Tutkijat haastattelivat osan haastateltavista yhdessä ja osan toinen tutkijoista haastatteli yksin. Tämä voi vaikuttaa osaltaan tutkimuksen tuloksiin, sillä yksin haastatellessa toisella tutkijalla ei ole mahdollisuutta esittää lisäkysymyksiä tutkittavalta.

Kaikki haastattelut toteutettiin työpajoilla, joissa haastateltavat itse työskentelivät. Uskomme tämän lisännen vastaajien halukkuutta osallistua tutkimukseen, sillä heidän ei tarvinnut esimerkiksi matkustaa eikä heille koitunut matkakuluja haastattelun takia.

Tähän tutkimukseen osallistuneet työntekijät eivät saaneet käyttöönsä haastattelukysymyksiä ennen haastattelutilannetta. Osalle haastatelluista kerrottiin haastattelun teemat heidän tätä kysyessään. Jos haastattelukysymykset olisi annettu haastateltaville etukäteen tarkasteltaviksi, olisivat vastaukset saattaneet erota tämän tutkimuksen aineistosta. Etukäteen annettuihin kysymyksiin vastaajat olisivat mahdollisesti ehtineet miettimään vas-

tauksia, joka olisi voinut vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Esimerkiksi syrjäytymisen käsitteestä kysyessämme, halusimme saada vastaajilta mahdollisimman ”aidon” reaktion eikä valmiiksi mietittyä vastausta.

Tutkimukseen osallistuneilla vastaajilla oli hyvinkin voimakkaita mielipiteitä esimerkiksi syrjäytymisen käsitteen määrittelyyn liittyen. Myös koulu herätti osassa tutkittavista voimakkaita reaktioita. Voimakkaista reaktioista huolimatta tulee tutkijan Kuulan (2006) mukaan pitäytyä neutraalina. Tutkija ei saa ilmaista mielipiteitään avoimesti jos sen riskinä on haastateltavien loukkaaminen. (Kuula 2006, 155.) Myös tässä tutkimuksessa tutkijat pitivät omat mielipiteensä sekä tuntemuksensa taka-alalla tutkimuksen ajan.

Joissain haastatteluissa haastattelutilanteisiin tuli esimerkiksi työpajan toinen työntekijä paikalle, joka keskeytti haastattelutilanteen hetkeksi. Haastattelut kuitenkin jatkuivat luontevasti keskeytysten jälkeen. Keskeyttämisen riskit olisi voinut välttää tekemällä haastattelut esimerkiksi työntekijöiden työpäivien jälkeen tai muualla kuin työpajalla, mutta haastatteluajat sovittiin työntekijöiden toiveiden mukaisesti.

Aineistonkeruun luotettavuutta sekä laadukkuutta lisäsi tässä tutkimuksessa se, että etukäteen tehtiin toimiva haastattelurunko. Haastattelurunko pohjautui tämän tutkimuksen teoriaosuuteen. Mietimme ennalta, kuinka teemoja syvennetään ja pohdimme myös vaihtoehtoisia lisäkysymyksiä sekä niiden muotoja. (kts. Hirsjärvi & Hurme 2000, 184.) Lisäkysymykset ja kysymysten muoto vaihtelivat työntekijän työkuvasta riippuen.

Aineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysi sopii monenlaisen aineiston analyysiin. Kyseisellä menetelmällä saadaan tutkittavasta asiasta kuvaus, joka on yleisessä ja tiivistetyssä muodossa. Sisällönanalyysillä kerätty aineisto on järjestetty johtopäätösten tekemistä varten. Sisällönanalyysin avulla järjestetään aineisto selkeään muotoon hävittämättä sen sisältämää tietoa. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 103–108.) Tarkemmin käyttämästämme analyysimenetelmästä voi lukea kappaleesta 8.2.

Analyysivaiheessa keskeistä on systemaattinen ja huolellinen aineiston käsittely. Luvussa 8.2 olemme kuvanneet aineiston analyysia tarkemmin. Analyysivaiheen mahdollisina riskitekijöinä voivat olla esimerkiksi tutkijan taustan tai aiempien kokemusten merkitys

aineiston käsittelyyn (Boeije 2010, 175–176). Tässä tutkimuksessa analysoimme litteroidun aineiston yhdessä, joka auttoi meitä tarkastelemaan aineistoa syvemmin. Keskustelemalla aineistosta saimme kaksi eri näkemystä käyttöömme, joka auttoi täsmentämään tulkintoja.

Tämä tutkimus toteutettiin haastatteleamalla kolmen eri työpajan yhtätoista työntekijää. Työpajat olivat toiminnaltaan erilaisia ja työntekijät taustaltaan eri koulutustasoa. Nämä työpajat sijaitsivat eri paikkakunnilla, mutta olisi kiinnostavaa tutkia jatkossa vielä muiden paikkakuntien työpajojen työntekijöiden näkemyksiä työpajatoiminnasta. Myös asiakkaiden näkemysten vertaaminen työntekijöiden näkemyksiin saman työpajan toiminnasta olisi mielenkiintoista.

Valitsimme tässä tutkimuksessa yhteiskuntaan kiinnittymisen keskeiseksi tavaksi ehkäistä syrjäytymistä. Tämä oli keskeisin teema tutkimuksessamme, jonka pohjalta teimme haastattelukysymykset. Jos näkökulma syrjäytymisen ehkäisemiseen olisi erilainen, olisivat tutkimustulokset toisenlaiset kuin tässä tutkimuksessa.

Tähän tutkimukseen osallistuneet tutkittavat saavat tutkimuksen tulokset käyttöönsä tutkimuksen valmistuttua.

LÄHTEET

Ahonen, T., Torppa, M., Määttä, S. & Eklund, K. 2013. Ovatko oppimisvaikeudet uhka hyvinvoinnille. Teoksessa Reivinen, J. (toim) & Vähäkylä, L. (toim.). Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Gaudeamus Oy. Tallinna 2013, 98–110.

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. InPrint Riika 2011, 83–150.

Alatupa, S. 2007. Tutkimuksen yhteenveto. Teoksessa Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta? Alatupa, S. (toim.), Karppinen, K., Keltikangas-Järvinen, L. & Savioja, H. Sitran julkaisuja, 14–15. <http://www.sitra.fi/julkaisut/raportti75.pdf?download=Lataa+pdf>.

Ann Hatton, L. 2013. Disciplinary exclusion: The influence of school ethos. *Emotional and Behavioural Difficulties*. 18 (2), 157–165.

Boeije, H. 2010. *Analysis in Qualitative Research*. Los Angeles; Lontoo: Sage, 175-176.

Brobhy, J. 2010. Student Motivation: The Teacher's Perspective. Teoksessa Brobhy, J. 2010. *Motivating students to learn*. New York: Routledge, 2010, 3.

Finn, J.D. & Zimmer, K.S. 2012. Student Engagement: What Is It? Why Does It Matter? Teoksessa Christenson, S.L, Reschly, A.L. & Wylie, C. Editors. 2012. *Handbook of Research on Student Engagement*. Springer Science+Business Media, LLC 2012, 98-99.

Gazeley, L. 2012. The Impact of Social Class on Parent-Professional Interaction in School Exclusion Processes: Deficit or Disadvantage?, *International Journal of Inclusive Education*. 16 (3), 298.

Hassinen, M. 2004. Starttipaja aapinen. Työpajatoiminnan, yksilövalmennuksen ja palveluohjauksen kehityskulku sekä nykytila Suomessa. Valtakunnallinen työpajayhdistys & BalanssiAkademia, Helsinki, 22–44.

Hassinen, M. 2007. Työtä ja toimintaa suurella sydämellä. Valtakunnallinen työpajayhdistys ry. 10-vuotta. Valtakunnallinen työpajayhdistys Helsinki. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä 2007, 9-10.

Hayden, C. 2003. Responding to exclusion from school in England. *Journal of Educational Administration*, 41 (6), 626-628.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino Helsinki 2000, 11–143.

Helne, T. 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. STAKES. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123. Gummerus kirjapaino Oy, Vaajakoski, 75–173.

Hohti, R. & Karlsson, L. 2013. Lasta kannattaa kuunnella. Teoksessa Reivinen, J. (toim) & Vähäkylä, L. (toim.). Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Gaudeamus Oy. Tallinna 2013, 164–174.

Huhtala, M. & Lilja, K. Ongelmalliset oppijat. Opetushallitus moniste 6/2008, 4-26. http://www.oph.fi/download/46570_ongelmalliset_oppijat.pdf. Viitattu 3.4.2014

Huotelin, H. & Komonen, K. 2006. Työpajat nuorten hyvinvoinnin tukijana. Teoksessa Komonen, K. (toim.) Työpajatoimintaa kehittämässä. Työpajojen kehittäminen Etelä-Savossa -hankkeen kokemukset. Mikkelin ammattikorkeakoulu 2006. A: Tutkimuksia - Research Reports, 3-18.

Häggman, E. 2011. Raportti työpajatoiminnasta ja etsivästä nuorisotyöstä, 4-19. <http://tinyurl.com/lubl2sp> .

Ihatsu, M. & Koskela, H. 2001. Keskeyttääkö vai ei? Ammatillisten oppilaitosten aktiivointi ja koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen –projektin alkukartoitus. Opetushallitus. Vantaa, 13-71.

Jäppinen, A-K. 2007. Kiinni ammattiin – ote opintoihin. Keskeyttämisen vähentäminen ammatillisessa peruskoulutuksessa. Opetusministeriön julkaisuja 2007: 27. Helsinki, 10–115. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2007/Kiinni_ammattiin_Ote_opintoihin?lang=fi.

Järventie, I. 2000. Lasten syrjäytyminen - laiminlyöty alue tutkimuksessa ja politiikassa. Teoksessa Heikkilä, M. & Karjalainen, J. (toim.) 2000. Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Gaudeamus Helsinki 2000, 136–148.

Järvinen, T & Jahnukainen, M. 2001. Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaati-
onja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa: Suutari, Minna. (toim.) Vallat-
tomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotut-
kimusseuran julkaisuja 20. Yliopistopaino, Helsinki, 125–143. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/vallattomat_marginaalit.pdf.

Jyväskylän yliopiston Eettinen toimikunta. Aineiston hankinta ja tutkittavien kohtelu. <https://www.jyu.fi/edu/tutkimus/tutkimusetikkaa/aineiston-hankinta-ja-tutkittavien-kohtelu>. Viitattu 27.7.2014

Kajanoja, J. 2000. Syrjäytymisen hinta. Teoksessa Heikkilä, M. & Karjalainen, J. (toim.) 2000. Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Gaudeamus Helsinki 2000, 233–236.

Kallio, K., Stenvall, E., Bäcklund, P. & Häkli, J. 2013. Arjen osallisuuden tukeminen syrjäytymisen ehkäisyn välineenä. Teoksessa Reivinen, J. (toim) & Vähäkylä, L. (toim.). Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Gaudeamus Oy. Tallinna 2013, 71–83.

Karppinen, K. & Savioja H. 2007. Tutkimuksen osa 2. Koulu ja syrjäytymisen riskitekijät. Opetushallitus. Teoksessa Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta? Alatupa, S. (toim.), Karppinen, K., Keltikangas-Järvinen, L. & Savioja, H. Sitran julkaisuja, Edita Prima Oy Helsinki, 117.

Komonen, K. 2000. Koulutusyhteiskunnan marginaalissa- ammattikouluopinnot keskeyttäneiden nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen polut. Nuorisokasvatus ammattina - interventioita osattoman nuoren arkeen (toim. Reijo Viitanen) -verkkojulkaisu, 1-13. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisu/Komonen_Katja.pdf.

Komonen, K. 2007. Puhuttu paikka – nuorten työpajatoiminnan rakentuminen työpajakerronnassa. A: Tutkimuksia ja raportteja 21. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Mikkeli, 1-5.

Kukkola, K. 2001. Oman onnensa sepät. Tutkimus nuorten työpajoilla harjoitettavasta pedagogiasta. Helsingin kaupungin opetusvirasto ammatti- ja aikuiskoulutuslinja. Yliopistopaino 2001, 8-79.

Kuoppala, M. & Virtanen, P. 2000. Kadonneiden aarteiden metsästyks. Suomalaisten nuorten työpajojen lupaavat käytännöt. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja. Nro 8/2000, 8.

Kuronen, I. 2010. Peruskoulusta elämäkouluun. Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tarinoita peruskoulusuhteesta ja elämäkulusta peruskoulun jälkeen. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä. 52–336.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä, 155.

Kuula, R. 2000. Syrjäytymisvaarassa oleva nuori koulun paineessa. Joensuu: Joensuu Yliopistopaino, 1-156.

Kuure, T. 2010. Nuorten työpajat – palvelumuotoilua, hallinnointia ja aktiivista kansalaisuutta, 4-18. http://blogs.helsinki.fi/pajaverkko/files/2010/12/Tutkimusraportti_teorrettinen_lopullinen.pdf.

Kuure, T. 2010. Nuorten työpajatoiminnan vaikuttavuuden arvioinnin ulottuvuudet, 4-18. http://blogs.helsinki.fi/pajaverkko/files/2010/12/Tutkimusraportti_pajat_lopullinen.pdf.

Kvalsund, R. & Velsvik, I. 2010. Students with Special Educational Needs--Social Inclusion or Marginalisation? Factors of Risk and Resilience in the Transition between School and Early Adult Life. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 54 (1), 15-18.

Laakso, K. 1999. Nuorten pajat ja pajojen nuoret. Jyväskylä: Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 1/1999, 1-8.

Laakso, K. 2001. Tekemisen meininkiä elämään. Nuorten työpajatoiminnan arviointia. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 3/2001, 3-10.

Lamb, S. & Markussen, E. 2011. School Dropout and Completion: An International Perspective. Teoksessa Lamb, S., Markussen, E., Teese, R., Sandberg, N. & Polesel, J. (Eds.) 2011. School dropout and completion. *International comparative studies in theory and policy*. Springer Dordrecht Heidelberg London New York, 4-8.

Lamote, C., Speybroeck, S., Van Den Noortgate, W. & Van Damme, J. 2013 Different pathways towards dropout: the role of engagement in early school leaving, *Oxford Review of Education*, 39 (6), 741–755.

Linnakangas R. & Suikkanen, A. Varhainen puuttuminen. Mahdollisuus nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:7. Edita Prima Oy, Helsinki 2004, 9-48.

Lämsä, A-L. 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä: lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulu: Oulun yliopisto, 24–201.

Myrskylä, P. 2011. Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Edita Oy. Helsinki, 10–112.

Numminen, U. & Ouakrim-Soivio, N. 2007. Joustava perusopetus. JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen. Opetusministeriön julkaisu 2007:15, 17. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm15.pdf?lang=fi>. Viitattu 3.4.2014

Nuorisotakuu. Nuorisotakuu auttaa eteenpäin. www.nuorisotakuu.fi/nuorisotakuu/info. Viitattu 30.7.2014

Nyysölä, K. 1999. Paja-arkea ja pajahuumaa. Raportti turkulaisten työpajojen toiminnasta ja kehittämismahdollisuuksista. Turun kaupunki ja nuorisoasian neuvottelukunta. Nykypaino. Helsinki, 5-38. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasia_in_neuvottelukunta/julkaisut/muut_tutkimukset/Paja-arkea_ja_pajahuumaa.pdf

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Etsivä nuorisotyö. http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisotyoen_kohteet_ja_rahoitus/etsiva_nuorisotyö/. Viitattu 27.7.2014

Opetusministeriö. 2003. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:4. Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisy koulutuksen alalla. Yliopistopaino, Helsinki, 14–19.

Opetusministeriö. 2004. Nuorten työpajatoiminnan vakinaistaminen. Nuorten työpajatyöryhmän esitys. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:37, 12. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2004/liitteet/opm_221_tr37.pdf?lang=fi

Paju, P. & Vehviläinen, J. 2001. Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla. Yliopistopaino Oy, Helsinki 2001, 68–148.

Pekkala, T. 2009. Työ- ja yksilövalmennuksen perusteet. 2000-luvun työpajojen palvelut ja menetelmät. Valtakunnallinen työpajayhdistys: BalanssiAkatemia. Edita prima Oy, 11–31.

Pianta, R.C, Hamre, B.K & Allen, J.P. 2012. Teacher-Student Relationships and Engagement: Conceptualizing, Measuring, and Improving the Capacity of Classroom Interactions. Teoksessa Christenson, S.L, Reschly, A.L. & Wylie, C. Editors. 2012. Handbook of Research on Student Engagement. Springer Science+Business Media, LLC 2012, 365.

Pohjantammi, I. 2007. Ylisukupolvinen työttömyys nuorten työpajoilla. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, verkkajulkaisu 12. Helsinki, 4-176.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisu/tyopaja.pdf>

Pohjola, A. 2001. Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa: Suutari, Minna. (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusseuran julkaisu 20. Yliopistopaino, Helsinki, 187-190.
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkajulkaisu/vallattomat_marginaalit.pdf

Poikkeus, A-M., Rasku-Puttonen, H., Lerkkanen, M-K., Kuorelahti, M., Siekkinen, M., Kiuru, M. & Nurmi, J-E. 2013 Osallistava koulu syrjäytymisen ehkäisijänä. Teoksessa Reivinen, J. (toim) & Vähäkylä, L. (toim.). Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Gaudeamus Oy. Tallinna 2013, 111–112.

Rantanen, E. 2007. Ammatillinen koulutus innovaatioiden kohteena. Teoksessa Rantanen, E. & Vehviläinen, J. 2007. Kannattavaa opiskelua? – Opintojen keskeyttäminen ammatillisissa oppilaitoksissa. Opetushallituksen julkaisu. Edita Prima Oy, Helsinki, 27–28. http://www.oph.fi/download/46975_kannattavaa_opiskelua.pdf

Raunio, K. 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 9-151.

Rinne, R. & Järvinen, T. 2011. Dropout and Completion in Upper Second-ary Education in Finland. Teoksessa (toim.) Lamb, S., Markussen, E., Teese, R., Sandberg, N. & Polese, J. (Eds.) 2011. School dropout and completion. International comparative studies in theory and policy. Springer Dordrecht Heidelberg London New York, 219-222.

Reivinen, J. 2013. Johdanto: yksin vai yhdessä eteenpäin. Teoksessa Reivinen, J. (toim) & Vähäkylä, L. (toim.). Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Gaudeamus Oy. Tallinna 2013, 9-10.

Suurpää, L. (toim.) 2009. Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan. Nuorisotutkimusverkosto. Verkkojulkaisusarja. Verkkojulkaisu 27, 4-10. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/syrjautymistieto.pdf>

Suutari, M. 2001. Tasapainoilua sosiaalisissa verkostoissa työmarkkinoiden marginaalissa. Teoksessa: Suutari, Minna. (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 20. Yliopistopaino, Helsinki, 154–155. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/vallattomat_marginaalit.pdf

Takala, M. 1992. "Kouluallergia", yksilön ja yhteiskunnan ongelma. Tampere: Tampereen yliopisto, 1992, 33–166.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus kirjapaino OY, Jyväskylä 2009, 20-113.

Työpajatieto 2014. Erilaisia työpajoja. http://www.tyopajatieto.fi/tyopajatieto/mika_on_tyopaja/erilaisia_tyopajoja/. Viitattu 27.2.2014

Työpajatieto 2014. Mikä on työpaja? http://www.tyopajatieto.fi/tyopajatieto/mika_on_tyopaja/. Viitattu 27.2.2014

Työpajatieto 2014. Nuorten työpaja. http://www.tyopajatieto.fi/tyopajatieto/mika_on_tyopaja/erilaisia_tyopajoja/nuorten_tyopaja/. Viitattu 27.2.2014

Viholainen, H., Aro, T., Koponen, T., Peura, P. & Aro, M. 2013. Miten oppimisvaikeudet liittyvät syrjäytymiseen. Teoksessa Reivinen, J. (toim) & Vähäkylä, L. (toim.). Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Gaudeamus Oy. Tallinna 2013, 88.

Väkevä, L. 2004. Kasvatuksen taide ja taidekasvatus. Estetiikan ja taidekasvatuksen merkitys John Dewey'n naturalistisessa pragmatismissa. Kasvatustieteiden tiedekunta, Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö, Oulun yliopisto, Oulu 2004, 111. <http://herkules.oulu.fi/isbn9514273109/isbn9514273109.pdf>. Viitattu 3.4.2014

Väärälä, R. (2000). Tarvitseeko Suomi syrjäytymisen vastaista ohjelmaa? Teoksessa Heikkilä, M. & Karjalainen, J. (toim.) 2000. Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Gaudeamus Helsinki 2000, 74–78.

LIITTEET

Liite 1 Haastattelukysymykset

- 1) Yleistilanne
 1. Oma tausta, koulutus ja työnkuva tällä hetkellä
 2. Työpajojen rooli ja tarve yhteiskunnassa
 3. Minkälainen juuri tämä työpaja on?
- 2) Työntekijän ja asiakkaan suhde
 1. Minkälaiseksi kuvaillet pajalle saapuvia asiakkaita?
 2. Miten määrittelet käsitteen syrjäytynyt?
 3. Millaista tietoa asiakkaasta saadaan kun asiakas saapuu työpajalle? Kenen kaikkien yhteistyötahojen kanssa olette olleet tekemisissä?
 4. Mitä asiakkaat kertovat aiemmasta taustastaan, esimerkiksi koulusta?
 5. Kertovatko asiakkaat koulukokemuksistaan? Esiintyykö kouluahdistusta/kouluallergiaa?
 6. Mistä lähdetään liikkeelle kun pajalle saapuu uusi asiakas?
 7. Millainen on työpajajakson aikainen suhde asiakkaaseen? Kuinka luottamus rakennetaan?
 8. Millainen on mielestäsi hyvä työntekijä?
- 3) Paja-ajan tavoitteet ja menetelmät
 1. Mitkä ovat paja-ajalle ja työlle tavoitteet asiakkaan osalta?
 2. Mitä täällä pitäisi oppia? Miten opetat näitä? Mitä tavoitetta pidät tärkeimpänä?
 3. Miten yksilöitä tuetaan? (elämänhallintataidot)
 4. Millainen asenne asiakkailla on työntekoon? Muuttuuko työpajajakson aikana?
 5. Miten pajat vaikuttavat syrjäytyneisiin?
 6. Voiko pajoilla vaikuttaa jo mahdollisesti alkaneeseen syrjäytymiskierteeseen? Miten?
 7. Onko olemassa ns. ”toivottomia tapauksia”?
 8. Saavatko asiakkaat uusia eväitä koulutukseen hakeutumiseen? Onko kouluahdistus lieventynyt?
 9. Minkä koet haastavaksi työssäsi?

4) Kiinnittyminen yhteiskuntaan

1. Mitä keinoja?
2. Onnistuuko? Perustelut.
3. Millainen on pajajakson jälkeinen suhde asiakkaaseen? Jatkuuko yhteydenpito? Mihin asiakkaat menevät?
4. Miten pajajakso vaikuttaa asiakkaan elämään?
5. Mitä yhteiskunnassa voitaisiin tehdä, että yksilö ei syrjäytyisi? (ennen pajajaksoa)

5) Jatko/tulevaisuus

1. Mikä on työpajojen merkitys ja rooli tulevaisuudessa?
2. Miten työpajoja voisi kehittää?